

Text in a stylized, possibly Burmese or Thai script, arranged in horizontal lines across the upper portion of the cover. The text is faint and appears to be part of a larger design or a background pattern.

ศิลาจารึก

ใบพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
หริภุญไชย

9117

๓

หนังสือ

เลขที่

วันที่

วิเคราะห์ศิลาจารึกใน

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย

อภิธานนาการ

จาก พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย จังหวัดลำพูน

นายจำปา เชื้องเจริญ

นายเทิม มีเต็ม

นายกเทศ ประพัฒน์ทอง

อ่าน-แปล

อ่าน-คัดสรุป

เรียบเรียง

สงวน: **ท้องถิ่น**

เลขที่: 495.9117
๙๕๒๘๖

เลขทะเบียน: ๙๕๑ ๘ ๘๖๑๖

หนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์

เอกสาร

เอกสาร

พิมพ์ที่ บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด

๘๕-๘๕ ถนนพหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๐๐ โทร. ๒๓๖-๐๐๕๕ นายชวลิต จิวจันทกุล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

คำนำ ครั้งที่ ๑

ศิลาจารึกเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ที่สำคัญอย่างยิ่ง ดังเป็นที่ตระหนักโดยทั่วกันอยู่แล้ว พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ทริภุญไชย จังหวัดลำพูน ได้รวบรวมศิลาจารึกไว้รวม ๓๕ หลัก เป็นจารึกสมัยอาณาจักรทริภุญไชย ๗ หลัก นอกจากนั้นเป็นศิลาจารึกสมัยอาณาจักรล้านนาไทย ศิลาจารึกทั้งหมดนี้ ได้อ่านและตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว แต่ยังไม่ได้มีการวิเคราะห์ข้อความในศิลาจารึกเหล่านั้น

ในการเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ทริภุญไชย จังหวัดลำพูน ภัณฑารักษ์ กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ดำเนินการจัดแสดงและเขียนคำบรรยายศิลปโบราณวัตถุ รวมทั้งศิลาจารึก จึงมีความประสงค์จะวิเคราะห์ข้อความ เพื่อให้ประชาชนทั่วไป ไม่เฉพาะแต่นักศึกษาได้เข้าใจเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกเหล่านั้น แต่กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ไม่มีผู้เชี่ยวชาญภาษาโบราณ จึงได้ให้เจ้าหน้าที่กองหอสมุดแห่งชาติ ผู้เชี่ยวชาญภาษาอมุขโบราณและภาษาไทยเหนือ ดำเนินการอ่านสอบทานและวิเคราะห์ข้อความ ได้แก่นายจำปา เยื้องเจริญ นายเทม มีเต็ม และนายคงเดช ประพัฒน์ทอง และจัดพิมพ์เผยแพร่ ในโอกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จทรงเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ทริภุญไชย จังหวัดลำพูน ในวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒ กรมศิลปากรหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องราวประวัติศาสตร์ไทยภาคเหนือได้ตามสมควร

(นายเคช สวานนท์)

อธิบดีกรมศิลปากร

คำนำ

กรมศิลปากรได้จัดพิมพ์หนังสือ เรื่อง บทวิเคราะห์จารึกสมัยอาณาจักรทวารวดี และอาณาจักรล้านนา ขึ้นเป็นครั้งแรกในโอกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเป็นประธานประกอบพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ทวารวดี เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒ บัดนี้ระยะเวลาผ่านไปกว่า ๑๐ ปี ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับจารึกดังกล่าวเพิ่มเติมตลอดมา ปรากฏว่ามีผู้สนใจค้นคว้าหาหลักฐานใหม่ๆ มาเพื่อประกอบการพิจารณา ถ้อยคำ และข้อความในจารึกมากขึ้น

กรมศิลปากร ตระหนักถึงความต้องการทางวิชาการด้านจารึกเป็นอย่างดี จึงได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่กองหอสมุดแห่งชาติ และกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ร่วมมือกันดำเนินการแก้ไขปรับปรุงหนังสือ เรื่อง บทวิเคราะห์จารึกสมัยอาณาจักรทวารวดี และอาณาจักรล้านนาให้ถูกต้องสมบูรณ์กว่าที่เคยพิมพ์มาแล้ว และได้นำเรื่องจารึกที่พบในเขตจังหวัดลำพูนแม้จะมีได้เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ทวารวดี มารวมพิมพ์ไว้ด้วย เพื่อให้ผู้สนใจได้เข้าใจเรื่องราวเกี่ยวกับจารึกสมัยอาณาจักรทวารวดีได้ครบถ้วนเพื่อเป็นการเผยแพร่การศึกษาประวัติศาสตร์และอารยธรรมไทยภาคเหนือต่อไป

กรมศิลปากร หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจตามสมควร

(คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ)
อธิบดีกรมศิลปากร

สารบัญ

หน้า

คำนำ

วิเคราะห์จารึกสำคัญ

จารึกสมัยทวารวดีหรือก่อนล้านนา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘

จารึกพระเจ้าสุวาทิสทิต (วัดดอนแก้ว)	ลพ. ๑	๑๑
จารึกพระเจ้าสุวาทิสทิต (วัดกุฎีดอน)	ลพ. ๒	๑๑
จารึกวัดมหาวัน	ลพ. ๓	๑๕
จารึกวัดดอนแก้ว	ลพ. ๔	๑๘
จารึกอาณาจักรปวนไชย	ลพ. ๕	๒๐
จารึกวัดบ้านหลวง	ลพ. ๖	๒๒
จารึกวัดแสนข้าวท้อ (ตะจุ่มหาเถร)	ลพ. ๗	๒๔
จารึกธรรมมิกราชา	ลพ. ๓๖	๒๗
จารึกล้านนาหรือสมัยล้านนา ตั้งแต่ พ.ศ.๑๘๓๕ ถึง พ.ศ.๒๐๖๕		๓๐
จารึกวัดหาลามช้าง (มหาเถร ๓ องค์)	ลพ. ๘	๓๒
จารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย	ลพ. ๙	๓๓
จารึกวัดพระคำ	ลพ. ๑๐	๓๔
จารึกพระมหาเถรธรรมทิน	ลพ. ๑๑	๓๖
จารึกสร้างมหมณชนป (เมืองพยาว)	ลพ. ๑๒	๓๘
จารึกทงศวติศรีสัตยาธิษฐาน	ลพ. ๑๓	๔๐
จารึกพระสถิตยปัญญา	ลพ. ๑๔	๔๑
จารึกทริปัญญาบุรี	ลพ. ๑๕	๔๓
จารึกพันญานกิตติ	ลพ. ๑๖	๔๕
จารึกพระธาตุเจ้าเสด็จ	ลพ. ๑๗	๔๕
จารึกวัดเวฬุวันอาราม	ลพ. ๑๘	๔๗
จารึกหัวแสนกัลยาณเมืองพยาว	ลพ. ๑๙	๔๘
จารึกวัดบุญบาน	ลพ. ๒๐	๕๑
จารึกเจ้าเมืองหัวมุยเชียงรายสร้างพระพุทธรูป	ลพ. ๒๑	๕๕
จารึกวัดวิสุทธาราม (ฝั่งจารึก)	ลพ. ๒๒	๕๗
จารึกวัดหนองหนาม	ลพ. ๒๓	๕๙
จารึกเจ้าเหนือหัวหมื่นพระยาสองแคว	ลพ. ๒๔	๖๑
จารึกสมมติชนธเสมาวัดกุแก้ว	ลพ. ๒๕	๖๒
จารึกวัดมหาโพธิ์	ลพ. ๒๖	๖๔
จารึกวัดเก้ายอด	ลพ. ๒๗	๖๖
จารึกมหาสังฆราชาศรีตริปิฎก	ลพ. ๒๘	๖๗
จารึกพระเจ้าตนหลวง (เมืองพยาว)	ลพ. ๒๙	๖๘
จารึกวัดทงแลง (มหาเถรปราสาทเจ้า)	ลพ. ๓๐	๗๐
		๗๑

		หน้า
จารึกพระเจ้าหมื่นห้าพันห้าทอง	ลพ. ๓๑	๗๒
จารึกหมื่นด้ามพร้าหมื่นผั่งแกน	ลพ. ๓๒	๗๓
จารึกวัดกลางพยาว	ลพ. ๓๓	๗๔
จารึกวัดสุวรรณาราม (วัดพระเจ้าดำดิน)	ลพ. ๓๔	๗๕
จารึกรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช	ลพ. ๓๕	๗๖
จารึกวัดพระธาตุหริภุญไชย	ลพ. ๓๗	๗๗
จารึกวัดพระยืน	ลพ. ๓๘	๗๘
จารึกวัดม่อนช้าง (วัดพระนอน)	ลพ. ๓๙	๘๑
ภาคผนวก ๑ จารึกในสมัยล้านนา		๘๓
ภาคผนวก ๒ คำอ่านแปลจารึก		๘๗
จารึกพระเจ้าสวาทิสิทธิ (วัดดอนแก้ว)	ลพ. ๑	๘๘
จารึกพระเจ้าสวาทิสิทธิ (วัดกุฎุต)	ลพ. ๒	๑๐๒
จารึกขุนไชยนคร (ผู้ครองอาณาจักร)	ลพ. ๕	๑๑๓
จารึกวัดแสนข้าวท้อ (ตะจุ่มทาเถร)	ลพ. ๗	๑๑๕

วิเคราะห์จารึกลำพูน

ศิลาจารึกอันจัดตั้งแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย จังหวัดลำพูน ทั้งหมดมี ๓๕ หลัก อาจจะแบ่งออกได้ตามสมัยของกาลเวลาได้เป็น ๒ ระยะดังนี้

ก. ศิลาจารึกในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗

ข. ศิลาจารึกในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ลงมา

บรรดาศิลาจารึกในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ นั้นมีอยู่ ๗ หลักด้วยกัน^{*} แต่ละหลักจารึกด้วยอักษรมอญโบราณและจารึกเป็นภาษามอญโบราณก็มี บางทีขึ้นต้นจารึกเป็นภาษาบาลีแล้วแปลเป็นภาษามอญ หรือมีจะนั้นจารึกทั้งภาษามอญและภาษาบาลีรวมกันไปทำนองเดียวกับลักษณะภาษาไทยบัดนี้มักจะมีภาษาบาลีปะปนอยู่ไม่มากก็น้อย ซึ่งควรจะเป็นลักษณะของการนับถือพระพุทธศาสนาที่ใช้ภาษาบาลีเป็นหลักในการจารึกบันทึกถ้อยคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาหรือพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เรียกว่า พระไตรปิฎก หลักฐานที่ได้จากศิลาจารึกกลุ่มนี้ แสดงให้เห็นว่า กลุ่มชนโบราณที่จังหวัดลำพูนในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ นั้น นับถือพระพุทธศาสนาที่ใช้ภาษาบาลีเป็นหลัก และใช้ภาษามอญอีกภาษาหนึ่งเป็นภาษาติดต่อกันในกลุ่มชนของตนด้วยกัน

ที่เรียกว่า “อักษรมอญโบราณ” ในเพราะลักษณะตัวอักษรจารึก จากศิลาจารึกทั้ง ๗ หลัก ปรากฏรูปแบบอักษรหรือตัวหนังสือเหมือนกับตัวหนังสือซึ่งจารึกอยู่ในศิลาจารึก “มรเจติย” (Mayazedi) ของพระเจ้ากัณยจิตราชาษัตริย์พม่าผู้ครองกรุงพุกาม ทรงกระทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๖๒๘ และ ๑๖๓๐

ได้เป็นที่รับรองกันแล้วว่า พระเจ้ากรุงพุกามหรือกษัตริย์พม่าผู้ทรงพระนามว่า “พระเจ้าอนิรุทธ” หรือ “พระเจ้าโนรธามังฉอ” ทรงกรีฑาทัพลงไปตีกรุงสะเทิมหรือถะทอนหรือกรุงสุรธรรมดี อันเป็นราชธานีของหัวเมืองมอญฝ่ายใต้ไว้ได้ไม่นานนัก แล้วทรงกวาดต้อนบรรดาผู้คนข้างฝีมือที่เป็นชนชาวมอญเมืองสะเทิม ตลอดจนบรรดาพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในเมืองมอญฝ่ายใต้นั้น กลับขึ้นไปสู่กรุงพุกาม ตั้งแต่นั้นมาอารยธรรมวัฒนธรรมมอญจึงได้เป็นแบบอย่างแพร่หลายอยู่ในกรุงพุกามแม้แต่การเขียนหนังสือก็ยอมรับว่า “พม่าได้ตัวหนังสือไปจากมอญ” ซึ่งศาสตราจารย์เลอเมย์ยืนยันว่า พม่ากรุงพุกามได้รับวัฒนธรรมการเขียนหนังสือไปจากมอญเมื่อราว พ.ศ. ๑๖๐๖ พระเจ้ากัณยจิตราชา หรือ พระเจ้าครุชิตนั้น ก็ทรงเป็นกษัตริย์พม่า ครองกรุงพุกามสืบต่อมาจากพระเจ้าอนิรุทธหรือ พระเจ้าโนรธามังฉอนั่นเอง

ดังนั้น จารึกของพระองค์จึงมีลักษณะรูปแบบตัวอักษรเหมือนกับรูปแบบตัวอักษรที่จารึกอยู่ในศิลาจารึกลำพูน อาศัยหลักฐานเช่นนี้ จึงทำให้อนุมานได้ว่า ศิลาจารึกโบราณในกลุ่ม ก. นั้นเป็นจารึกอักษรมอญโบราณร่วมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ด้วยประการนี้

บรรดากลุ่มชนที่ใช้อักษรมอญโบราณที่จังหวัดลำพูนบัดนี้ นับว่าเป็นกลุ่มชนโบราณทางภาคเหนือของประเทศไทยแบบกลุ่มหนึ่งไปในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗ เป็นกลุ่มชนโบราณที่นับถือพระพุทธศาสนาและเป็นอิสรภาพหรือเป็นเอกราชตั้งมั่นอยู่ในดินแดนแถบนี้ มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองแคว้นแคว้นอยู่ในขณะนั้น ทรงพระนามตามที่พบในศิลาจารึกว่า “พระเจ้าสุวรรณอิสิทธิ” แต่ในตำนานทางล้านนาเรียกพระนามของพระองค์ว่า พระเจ้าสัพพสิทธิ หรือ “สรวพสิทธิ” ตามสะกดกแก่ภาษาไทย พระเจ้าสุวรรณอิสิทธินี้เป็นพระนามที่พบในศิลาจารึกอักษรมอญโบราณขนาดใหญ่ทั้งสองหลัก ยืนยันว่า พระองค์และพระประยูรวงศ์ล้วนแต่ทรงเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนาทั้งสิ้น แม้พระองค์เองนอกจากจะทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยประการต่าง ๆ แล้วยังเสด็จออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาอีกด้วย

* ปัจจุบันมีอยู่ ๗ หลัก คือ จารึกอักษรมอญโบราณ เลขที่บัญชี/ทะเบียนวัตถุ สท.๑-๗ และ สท.๑๖ ซึ่งได้สำรวจพบภายหลัง

ดังนั้น เมื่อจารึกได้บ่งบอกถึงกษัตริย์หรือผู้นำของปวงชนที่ใช้อักษรมอญโบราณและภาษามอญโบราณ ดังกล่าว ทรงมีพฤติกรรมดำเนินไปในแบบอย่างทางพระพุทธศาสนาแล้ว ย่อมพิจารณาได้ทันทีว่า กลุ่มชนในปกครองส่วนใหญ่ต้องนับถือพระพุทธศาสนาตามไปด้วย เพราะผู้ใดยอมดำเนินตามจำจุ่งฉินโด ทวยราษฎร์ทั้งหลายย่อมเจริญรอยตามยุคลบาทแห่งพระมหากษัตริราชชา จันนั้น

บรรดาศิลาจารึกโบราณที่จารึกด้วยอักษรมอญโบราณดังกล่าวนี้ แม้จะให้ความกระจ่างแจ้งเพียงพฤติกรรม เฉพาะสมัยพระเจ้าสุวาทิสัทธิพระองค์เดียวเท่านั้น พระมหากษัตริย์ก่อนหน้าพระองค์ขึ้นไป และต่อจาก สมัยพระองค์ลงมา ก็ไม่มีหลักฐานทางศิลาจารึกรับรองหรือกล่าวถึงแต่อย่างใด นอกจากตำนานที่เขียนขึ้นใน สมัยหลังๆ ลงมาหลายร้อยปี เช่น ตำนานมูลศาสนา ชินกาลมลิปกรณ์ และจามเทวีวงศ์ เป็นต้น ซึ่งบรรดา ท่านพระเถระชาวล้านนาผู้ทรงปรีชาสามารถเป็นนักปราชญ์สำคัญ เช่น พระรัตนปัญญาและท่านพระโพธิรังษี ท่านทั้งนี้เชี่ยวชาญภาษาบาลีอย่างสูงสุด สามารถประพันธ์เรื่องดังกล่าวด้วยภาษาบาลีอย่างวิจิตรพิสดาร ยก ที่จักหาปวงปราชญ์ใดในสมัยต่อมสามารถกระทำได้ดีเทียบท่านตราบเท่าๆกันนี้ แต่ท่านผู้รจนาเรื่องดังกล่าว นั้น ก็ล้วนเป็นพระภิกษุชาวล้านนาในสมัยหลังห่างไกลกับเหตุการณ์ที่กล่าวถึงอยู่ในศิลาจารึกมอญโบราณ ประมาณ ๔๐๐ ปี และในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นั้น พระพุทธศาสนาในล้านนาได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว นับ ตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้ากือนา ทรงอาราธนาพระสุมนเถระจากลุ่มุขชัย ขึ้นไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังล้านนา ปรากฏในศิลาจารึก อักษรไทย ภาษาไทย ที่วัดพระยืน จังหวัดลำพูน ว่า ปีที่พระสุมนเถระเดินทางไปยังอาณาจักร ล้านนานั้น ตรงกับปีพุทธศักราช ๑๔๑๒ และได้ทำจารึกวัดพระยืน เล่าเรื่องของท่านไว้ในปีพุทธศักราช ๑๔๑๓ เหตุการณ์ในรอบพุทธศตวรรษที่ ๒๐ นี้แสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนาได้เปลี่ยนแปลง ไปแล้ว

ครั้นต่อมา ในปีพุทธศักราช ๒๐๒๐ ในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช ในปีนี้ได้มีการทำสังคายนาครั้งที่ ๔ เรียกว่า “อัฐรฐสังคายนา” มีท่านพระธรรมทินนเถระเจ้าเป็นประธานฝ่ายสังฆาจักรและมีพระเจ้าติโลกราช ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ฝ่ายอาณาจักร หลังจากการสังคายนาครั้งนี้แล้ว น่าจะเป็นเหตุให้พระเถระจารย์ทั้งหลาย ได้ผลิตคัมภีร์ภาษาบาลีกันเป็นการใหญ่ การศึกษาภาษาบาลีได้เจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งในรอบพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นี้ ควรจัดเป็นยุคทองแห่งการศาสนาภาษาบาลีของล้านนาบนผืนแผ่นดินไทย เอกสาร ตำนาน หรือ ประวัติการณ์ ต่างๆ จะปรากฏขึ้นเป็นอันมาก นับแต่การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ นั้นล่วงแล้ว จึงนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลง ทางการพระศาสนาอย่างสำคัญที่สุดของล้านนา อันไม่เหมือนกับที่เคยปรากฏมีมาในรอบพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ดังกล่าวมาแต่ข้างต้นนั้น

ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มชนที่ใช้อักษรมอญและภาษามอญในรอบพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ก็ได้สูญหายไปไม่ ปรากฏหลักฐานอันใดทางเอกสารโบราณเช่นศิลาจารึกในระยะต่อมาอีกเลย กลับมีกลุ่มชนที่ใช้อักษรไทยและ ภาษาไทยต่าง ๆ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ หรือ พ.ศ. ๑๔๑๓ เป็นต้นมา (ศิลาจารึกในกลุ่ม ข.)

มีปัญหานั้นว่าใครจะห้อยู่มากที่สุด สำหรับกลุ่มศิลาจารึกทั้งสองกลุ่มนั้นแสดงให้เห็นลักษณะ กลุ่มชนที่ใช้อักษรมอญภาษามอญกลุ่มหนึ่ง และกลุ่มชนที่ใช้อักษรไทยภาษาไทยอีกกลุ่มหนึ่ง เพราะชน ทั้งสองกลุ่มนี้ มีความแตกต่างกันทั้งในด้านอักษรและภาษา แต่ต่างกันเข้าไปมีบทบาทในพื้นที่หรือภูมิสถาน แห่งเดียวกัน อาจจะต่างกาลเวลากันได้

กลุ่มชนที่ใช้อักษรมอญโบราณ ได้ยึดครองดินแดนแถบลุ่มน้ำปิงในบริเวณจังหวัดลำพูน หรือถ้าจะ เรียกตามจารึกโบราณก็ว่า “หริภุญไชย” หรือ “หริภุญไชยนคร” กลุ่มชนเหล่านี้ควรเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมประจำ ถิ่นมาช้านานมากอย่างน้อยที่สุดก็ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๖๐๑-๑๗๐๐ เป็นกลุ่มชนที่เจริญ รุ่งเรืองด้วยอารยธรรมมาก่อนหน้ากลุ่มชนที่ใช้ภาษาไทยภาษาไทย

กลุ่มชนที่ใช้อักษรไทยภาษาไทยในศิลาจารึกนั้น แม้จะได้พบหลักฐานการจารึกเก่าแก่ที่สุดเพียงแค่ พ.ศ. ๑๔๑๒ หรือ พ.ศ. ๑๔๑๓ ดังศิลาจารึกวัดพระยืน ที่กล่าวมาก็ตาม แต่เมื่อปี พ.ศ. ๑๔๑๒ ได้อ้างถึงพระนาม พระมหากษัตริย์ในขณะนั้นว่า “พระเจ้ากือนา” และกล่าวถึงบรรพชนของพระองค์ไว้อีกด้วย ดังจารึกบงบอกไว้ว่า

“อันว่า พระเศลาจารึกเจ้าท้าวแสนนา อันธรรมมิกราช ผู้เป็นลูกรักแก่พญาผายู
เป็นหลานแก่พญาคำฟู เป็นหลานแก่พญามังรายหลวงเจ้าท้าวนี้”

จะเห็นได้ว่า “เจ้าท้าวสองแสนนา” หรือ “พระเจ้ากือนา” นั้น ทรงสืบสายสันติวงศ์โดยลำดับ มาจากบรรพชนของพระองค์ มีพระยามังรายเป็นที่สุด หรือจะว่า พระยามังรายนั้นทรงเป็นพระปดัยมหัยยิกากาเจ้า ซึ่งเท่ากับทรงเป็นองค์ปฐมวงศ์แห่งกษัตริย์ล้านนา

พระยามังรายนี้ เป็นพระนามที่เรียกในศิลาจารึกต่าง ๆ ปรากฏตั้งแต่ พ.ศ. ๑๔๑๓ เป็นต้นมา จนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เป็นที่สุด ส่วนพระนามที่ปรากฏในเอกสารตำนานแล้ว บางแห่งเรียก พระยาเมงรายบ้าง ชุนเมงรายบ้าง ทากยุดิตามศิลาจารึก ก็ควรเรียกพระนามว่า “มังราย” จะเป็น พระยามังราย หรือ ชุนมังราย ก็สุดแต่เหตุอันสมควร

แต่ในปัจจุบัน ยังไม่พบศิลาจารึกที่เก่าแก่เท่าที่ค้นรัชสมัยพ่อขุนมังรายหรือพระยามังราย อันจะเป็นหลักฐานพยานสำคัญที่สุดประการหนึ่งของเรื่องในอันที่จะศึกษาความรู้ให้แน่ชัดว่า พระยามังรายผู้ทรงเป็นพระปดัยมหัยยิกากาเจ้า (ปู่ทวด) ของพระเจ้ากือนา หรือ พระเจ้าสองแสนนา นั้น จักทรงใช้อักษรและภาษาใด ในจารึกสำหรับรัชสมัยของพระองค์ พระองค์ทรงเป็นบุคคลที่มีพระชนชีพออยู่ในระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงราว กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ประมาณ พ.ศ. ๑๗๘๐ - ๑๘๕๕

พระยามังรายหรือพ่อขุนมังรายนี้ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของอาณาจักรล้านนา และพระองค์ทรงเป็นผู้รวบรวมดินแดนแคว้นล้านนาอันกว้างใหญ่ไพศาล พอจะประมาณได้ว่า ตั้งแต่บริเวณแถบลุ่มแม่น้ำสาย (อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย) ขยายออกไปจนถึงฝั่งแม่น้ำโขง แม่น้ำกก แถบอำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ ในเขตจังหวัดเชียงรายบัดนี้ จากนั้น ทรงแผ่พระราชอำนาจจากบริเวณจังหวัดเชียงราย เข้ามาถึงเขตอำเภอฝาง ในจังหวัดเชียงใหม่ แล้วทรงดำเนินพระราชโยชบายเข้ายึดครองทริภุญไชยนคร (จังหวัดลำพูน) ได้ไว้ในอำนาจจากกษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งกลุ่มชนที่ใช้อักษรมอญภาษามอญ ทรงพระนามว่า พระยาเย็บา ต่อจากนั้น ยังแผ่พระราชอาณาเขตล่วงเข้ามาถึงดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำวังทางเขตจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของกลุ่มชนที่ใช้อักษรมอญภาษามอญตงเดียวกัน

ทั้งหมดนี้เป็นเหตุการณ์ขั้นสุดท้ายของกลุ่มชนที่ใช้อักษรมอญภาษามอญ ได้สูญสิ้นอำนาจไปจากดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำปิงและวัง และได้มีกลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่งอันเป็นบรรพชนของกลุ่มชนที่ใช้อักษรไทยภาษาไทยในศิลาจารึกวัดพระยืน พ.ศ. ๑๔๑๓ ต่อมา และแล้วในปีพุทธศักราช ๑๘๓๙ หรือ ๑๘๔๐ พระยามังรายจึงได้ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่อขึ้นเป็นราชธานีศูนย์กลางแห่งการปกครองอาณาจักรล้านนาลีกษัตริย์ต่อมาโดยลำดับ

ศิลาจารึกวัดเชียงมั่น ที่จังหวัดเชียงใหม่บัดนี้ กล่าวถึงการสร้างเมืองเชียงใหม่นี้เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๓๙ ว่า พระยามังราย พระยาการเมือง และพระยาว่าว ทั้งสามพระองค์ ทรงร่วมปรึกษาวางผังเมืองเชียงใหม่นี้ด้วยกัน พระยาว่าวนั้น จะเป็นผู้ใดไม่มิได้ พระองค์คือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระมหากษัตริย์ลำดับที่ ๓ แห่งกรุงสุโขทัยนั่นเอง ด้วยหลักฐานเช่นนี้ เอกสารตำนานทางภาคเหนือของประเทศไทยเรา จึงเป็นต้นเหตุเรียกพระนามพ่อขุนรามคำแหงว่า “พระยาว่าว” ตามศิลาจารึกที่ปรากฏอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย และวัด ๆ หนึ่งในศิลาจารึกพบที่จังหวัดพะเยาก็อ้างถึงวัดพระยาว่าวอีกด้วย แต่เอกสารหรือพงศาวดารทางภาคกลางของประเทศไทยไม่ยุดี “พระยาว่าว” หรือ “พระว่าว” ไว้เพียงพ่อขุนรามคำแหงพระองค์เดียว หากแต่พยายามจะให้หมายถึงบรรดาพระมหากษัตริย์ไทยสุโขทัยทุกพระองค์แม้ราชวงศ์กษัตริย์ก็จะเรียกว่า “ราชวงศ์พระว่าว”

จะพึงแน่ใจได้อย่างไวว่า พระยาร่วงในศิลาจารึกวัดเชียงมั่นนั้นหมายถึง พ่อขุนรามคำแหง เรื่องนี้
ควรพิจารณาถึงหลักฐานที่ได้จากศิลาจารึกอักษรไทย ภาษาไทยสุโขทัยหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหง ร่วม
ด้วยท่านผู้รู้ฝ่ายศิลาจารึก ได้ลงความเห็นไว้ว่า ศิลาจารึกหลักนี้ ควรเขียนขึ้นหรือจารึกขึ้นในปีพุทธศักราช ๑๘๓๕
เป็นอย่างยิ่ง เพราะระยะเวลานี้เป็นปีที่สุดท้ายที่มีอยู่ในศิลาจารึกนั้น

ถ้าปี พ.ศ. ๑๘๓๕ เป็นปีจารึกศิลาจารึกหลักที่ ๑ ได้แล้ว ก็หมายความว่า พ่อขุนรามคำแหงยังทรงมี
พระชนมายุอยู่แม้ในที่สุดแห่งศิลาจารึกกล่าวถึงนี้ การสร้างเมืองเชียงใหม่นี้ในปี พ.ศ. ๑๘๓๙ หรือ พ.ศ. ๑๘๔๐ นั้น
มีระยะเวลาห่างกันเพียง ๔ - ๕ ปี ดังนั้น พ่อขุนรามคำแหง ก็ควรจะยังมีพระชนมชีพอยู่ และพระยาร่วงในศิลา
จารึกวัดเชียงมั่น ก็คือ พระองค์นั่นเอง

อีกนัยหนึ่ง จารึกของพ่อขุนรามคำแหง ได้บันทึกว่า

“กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีสระตระพังโพยศรี ไสกินดี ดังกินน้ำโขง เมื่อแล้ง

ความอุปมาที่ว่า “น้ำโขงเมื่อแล้ง” ย่อมบ่งถึงความสัมพันธ์ในสี่และในรจากแม่น้ำโขงฤดูแล้งมาแล้ว
ของพ่อขุนรามคำแหง ฉะนั้นพ่อขุนรามคำแหงจะเสด็จไปทรงดื่มน้ำโขงที่แม่น้ำโขงทางภูมิภาคใด ในความ
เข้าใจของผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ทั่วไปแล้ว ก็อาจเห็นพ้องต้องกันว่า ควรเป็นทางแถบจังหวัดเชียงราย ไม่อำเภอ
เชียงแสน ก็อำเภอเชียงของ บัดนี้ทั้งสองแห่งมีร่องรอยเมืองโบราณร่วมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ตั้งอยู่ริมฝั่ง
แม่น้ำโขงทั้งสิ้น

แต่หลักฐานด้านศิลาจารึกจำกัดวงไว้ กล่าวคือ จารึกมอญ (อักษร-ภาษา) หริภุญไชย หรือลำพูน มี
ขอบเขตอยู่ในรอบพุทธศตวรรษที่ ๑๗ และหลักฐานด้านจารึกไทย (อักษร-ภาษา) ที่หริภุญไชย ก็มีขอบเขต
อยู่ในรอบพุทธศตวรรษที่ ๒๐ (ศิลาจารึกวัดพระยืน) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า มีช่องว่างของกาลเวลาที่ยาวนานมาก
หากจะนับตั้งแต่สมัยพระเจ้าสุวาทิสทิลลงมหาสมัยพระเจ้ากือนาหรือเจ้าท้าวสองแสนนาแล้วตกราว ๓๐๐ ปี
ในระหว่าง ๓๐๐ ปีนี้เองที่มีเหตุการณ์ของกษัตริย์ผู้ครองหริภุญไชยนครสืบต่อ ๆ กันลงมาจนกระทั่งถึงรัชสมัย
พระยาเยนเป็นที่สุด จึงได้รวมสมัยกาลเวลาเดียวกับพระยามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านนา และทรง
กระทำให้ราชวงศ์กษัตริย์แห่งหริภุญไชยนคร สิ้นสุดราชอำนาจลง รวมทั้งดินแดนทั้งหมดในราชอำนาจกษัตริย์
หริภุญไชยนั้นอีกด้วย จึงเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้ได้อย่างกว้าง ๆ ว่า

มีกลุ่มชนซึ่งใช้อักษรภาษามอญโบราณ ตั้งถิ่นฐานบ้านเมือง เจริญรุ่งเรือง ด้วยอารยธรรม
วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ภาษาบาลีอยู่ในดินแดนแถบแม่น้ำปิงและลุ่มแม่น้ำวังอย่างเป็นอิสรภาพ
หรือเป็นเอกราช มาก่อนช้านานมาก อย่างน้อยที่สุดก็ต้องตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๗ มาแล้ว และต่อ
มาจึงได้มีกลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งใช้อักษรภาษาไทย (ดังจารึกวัดพระยืน) หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า
มีบรรพชนของกลุ่มชนดังกล่าว เข้ามายึดครองดินแดนนี้ไว้ได้ในอำนาจ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ (พ.ศ.
๑๘๓๕ จากศิลาจารึกวัดเชียงมั่น)

ฉะนั้น อาจกำหนดหลักฐานที่ได้เหล่านี้ว่า สมัยแรก ก่อนที่จะเป็นอาณาจักรล้านนา ควรจะเรียก
สมัยแห่งระยะกาลโดยสมมติว่า สมัยหริภุญไชย ประการหนึ่ง หรืออาจจะเรียกว่า สมัยก่อนล้านนาก็ได้ ส่วน
ระยะต่อมา ภายหลังจากพุทธศตวรรษที่ ๑๗ แล้ว トラบจนกระทั่งถึงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ระยะนี้นับ
แต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา ควรกำหนดว่า เป็นสมัยล้านนา ด้วยประการนี้

จารึกสมัยศรีอยุธยา หรือ ก่อนล้านนา

ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘

ปรากฏหลักฐานจากศิลาจารึก อักษรมอญโบราณ ภาษามอญ และภาษาบาลีทั้ง ๗ หลัก* ดังต่อไปนี้

จารึกพระเจ้าสวาทิทธิ (วัดคอนแก้ว)

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๑ (ลพ./๑, พพ.๑๕, ๓๕๓)

ลักษณะ

ลักษณะศิลาจารึกทำเป็นรูปใบเสมา ด้วยศิลาทรายสีแดง แต่ต่อมาสีเดิมในเนื้อหินนั้นได้หายไปตามกาลเวลา ในบัดนี้จึงเห็นเป็นเนื้อศิลาทรายสีเหลืองไป

ขนาด

สูง	๑๕๖	เซนติเมตร
กว้าง	๘๘	เซนติเมตร
หนา	๔๗.๗	เซนติเมตร

* ต่อมาได้พบจารึกอักษรมอญโบราณ ภาษาบาลีอีก ๑ หลัก ซึ่งได้แก่ จารึก ลพ. ๓๖

สถานที่พบ

ตามบัญชีทะเบียนพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ทรัพย์สิน ๒๒๖๖ จังหวัดลำพูนว่าพบที่วัดต้นแก้ว แต่ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรีดิศ ดิศกุล ทรงแปลและเรียบเรียง เรื่องศิลปจารึกภาษาอมฤต ที่เมืองลำพูนจากภาษาฝรั่งเศส ซึ่ง ศจ. R. HALLIDAY และ C. O. BLAGDEN ได้อ่านและแปลไว้ในวารสารของสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ (B.E.F.E.O.) เล่มที่ ๓๐ ค.ศ. ๑๙๓๐ ได้ยืนยันถึงสถานที่พบศิลปจารึกหลักนี้ว่า ได้ขุดค้นพบที่วัดดอน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ซึ่งตั้งอยู่ราว ๒๕๐ เมตร ทางทิศตะวันออกของเมืองลำพูน สถานที่ค้นพบอยู่ทางทิศตะวันออกของวัดต้นแก้ว

สภาพศิลปจารึก

จารึกหลักนี้ค่อนข้างสมบูรณ์ มีรอยกะเทาะแตกหักบ้างบางส่วนตามแนวขอบด้านข้างทั่วไป และมีรอยขีดขีดในบริเวณอักษรจารึกเป็นแห่ง ๆ ทำให้รูปอักษรลบเลือนในบางตอน

มีอักษรจารึกอยู่ทั้งสองด้าน อักษรจารึกชัดเจน เพราะจารึกเส้นอักษรลึกลงไปเนื้อหินมาก ตัวอักษรตั้งตรง ออกเหลี่ยมไปทางด้านกว้าง สืบเนื่องจากแนวเส้นอักษรตอนบนทุกบรรทัดแล้ว จะเห็นว่า เป็นการเขียนหรือจารึกอักษรอยู่ใต้เส้นบรรทัด โดยตีเส้นบรรทัดร่างไว้ข้างบนอักษรลักษณะนี้เป็นกรรมวิธีสืบเนื่องมาแต่ดั้งเดิม อาจเป็นอิทธิพลการเขียนหนังสือจากประเทศอินเดียนั่นเอง

รูปอักษรบางตัว เช่น “ซ” ยังคงใช้แบบอักษรปัลลวะอยู่ คือเขียนคล้ายรูป E° ลักษณะการเขียนตัว “ซ” แบบนี้ ยังมีอยู่ในจารึกโบราณเสมอ ดังนั้น จึงยุติได้ว่า รูปแบบอักษรจารึกโบราณหลักนี้และหรือทั้งหมด เป็นอักษรอมฤตโบราณร่วมสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ดังจารึกที่กรุงพุกาม ประเทศพม่า ในสมัยพระเจ้ายันทิตธา หรือพระเจ้าครุชิต พ.ศ. ๑๖๒๘ - ๑๖๓๐

เรื่องที่จารึก

ในด้านที่ ๑ มีอักษรจารึก ๑๘ บรรทัด การที่พิจารณาว่า เป็นด้านแรกหรือด้านที่ ๑ นั้น เพราะพบเห็นว่ามีอักษรอมฤตโบราณจารึกภาษาบาลีขึ้นต้นไว้ ๖ บรรทัด ต่อจากนั้นไปอีก ๑๑ บรรทัด แม้จะจารึกด้วยอักษรอมฤตโบราณอย่างเดียวกันแต่เป็นภาษามอญ ลักษณะเช่นนี้ก็เช่นเดียวกันกับกลุ่มชนคนไทยในสมัยโบราณที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างลังกาวงศ์ ซึ่งใช้ภาษาบาลีจดจารจารึกคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาหรือพระไตรปิฎก เมื่อยกพระบาลีขึ้นตั้งต้นไว้ แล้วจึงแปลหรืออธิบายความจากพระบาลีนั้นเป็นภาษาไทย

อาศัยความเข้าใจดังกล่าว ชะรอยกลุ่มชนผู้ทำจารึกโบราณในจังหวัดลำพูนบัดนี้ คงให้ความเคารพยกย่องภาษาบาลีเป็นภาษาสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างเคารพ ดังนั้น เมื่อมีภาษาบาลีขึ้นต้นอยู่ในแผ่นศิลปจารึกด้านใด ด้านนั้น ควรเป็นด้านแรกของการเริ่มต้นจารึก ฉะนั้น ด้านที่ ๑ ของศิลปจารึกหลักนี้ จึงกำหนดแนวทางได้ดังที่กล่าวมา

จารึกที่ขึ้นต้นด้วยภาษาบาลีทั้ง ๖ บรรทัดนั้น บังถึงพระมหากษัตริย์ผู้ครองหรือท้าวแสนนคร ทรงพระนามว่า “พระเจ้าสุวาทิสทิต” พระองค์ทรงสถาปนาวัดเซตวัน เมื่อพระชนมายุได้ ๒๖ พรรษา ครั้นพระชนม์ได้ ๓๑ พรรษา ก็ทรงสร้างกุฏิ เสนาสนะ ถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลอยู่ท่านัก ทรงให้จารึกคำภีร์พระไตรปิฎกขึ้นหลายผูก จากนั้นเป็นข้อความทรงอุทิศส่วนพระราชกุศลที่ได้ทรงบำเพ็ญนี้ แก่สรรพสัตว์จึ่งพ้นจากทุกข์และให้ประสบสุข ด้วยอำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรียน

ความที่จารึกต่อมา มีข้อความคล้ายคลึงกับภาษาบาลี แต่จารึกเป็นภาษามอญทั้งหมดกล่าวถึงรายละเอียดต่าง ๆ มีวัน เดือน ปี และพระชนมายุของพระองค์ ตลอดจนพระชายาและพระโอรส นอกจากนี้

* E° ตามที่ปรากฏในจารึกเป็น E

ได้บันทึกเรื่องการก่อสร้างปูชนียสถานและถวายข้าพระ (เลกวัดหรือทาสสำหรับวัด) บอกอาณาเขตที่กัลปนาอุทิศถวายไว้ในพระพุทธรูปโดยประการต่าง ๆ

เรื่องที่ควรกล่าวถึงในที่นี้ ได้แก่ข้อความจารึกด้านที่ ๒ ซึ่งมีอักษรจารึก ๑๗ บรรทัด ด้วยอักษรมอญโบราณเป็นภาษาหมอญทั้งหมด กล่าวถึง การสร้างพระเจดีย์ ๓ องค์ ทางด้านหน้าของวัดเซตวัน คือ

“ต่อไปนี้เป็นคำกล่าวที่เป็นความจริง จารึกขึ้นบนแผ่นศิลาจารึกถึงผลงานในสกุลของข้าพเจ้า (พระเจ้าสวาวลิสหิ) ชายาของข้าพเจ้า ๒ องค์และโอรสของข้าพเจ้า ได้สร้างเจดีย์ ๓ องค์ไว้เบื้องหน้าวัดนี้”

ความจารึกนี้น่าพิจารณาว่า เจดีย์ทั้งสามองค์ที่ทรงสร้างนั้นเป็นเรื่องในราชตระกูลของพระเจ้าสวาวลิสหิ อาจหาญความได้ว่า

๑. พระเจ้าสวาวลิสหิทรงสร้างองค์หนึ่ง
 ๒. พระชายาทั้งสองพระองค์ทรงสร้างองค์หนึ่ง
 ๓. พระโอรสทรงสร้างอีกองค์หนึ่ง
- รวมเป็นพระเจดีย์ ๓ องค์ด้วยกันดังนี้

จารึกบรรทัด ต่อมา กล่าวถึงบริเวณที่ตั้งขององค์พระเจดีย์ทั้งสามองค์เรียงกันจากทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตก ทั้งนี้เพราะกล่าวถึงพื้นที่ดินอันเป็นอาณาบริเวณของเจดีย์องค์ด้านทิศตะวันออก พื้นที่ดินอาณาบริเวณของเจดีย์องค์กลาง และพื้นที่ดินอาณาบริเวณของเจดีย์องค์ทิศตะวันตก ดังนี้ จึงเห็นว่าการสร้างพระเจดีย์ทั้งสามองค์นั้น ตั้งเรียงกันจากทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตก เป็นคติดั้งเดิมที่มีมาช้านานแล้วก่อนสมัยสุโขทัย หรือสมัยอยุธยา อย่างน้อยที่สุดก็มีมาแล้วในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ในสมัยทริภุญไชย นี้ จากศิลาจารึกหลักนี้ย่อมเป็นข้อมูลอันจกนำมายืนยันได้ว่า พระเจดีย์สามองค์อันประดิษฐานอยู่ในทิศทางอย่างนี้ ดังที่เห็นอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดพระศรีสรรเพชญ์แห่งหนึ่ง และอีกแห่งหนึ่งนั้นอยู่ที่อำเภอสรคบุรี จังหวัดชัยนาท วัดพระยาแพรก เป็นต้น หลักฐานอย่างนี้คงจะสืบติดการก่อสร้างทางพระพุทธศาสนาหินยานอย่างเถรวาท มาจนถึงหินยานอย่างลังกาวงศ์เพราะทั้งสองคตินี้ล้วนแต่ใช้ภาษาบาลีเป็นหลักทั้งสิ้น

ความจารึกแต่บรรทัดที่ ๔ เป็นต้นไปจนถึงบรรทัดที่ ๑๗ ได้กล่าวถึงเรื่องการทรงผนวชของพระเจ้าสวาวลิสหิและพระโอรสทั้งสองพระองค์ มีความว่า

“นี่คือ คำกล่าวที่เป็นความจริง ของผลงานของข้าพเจ้าเองสัพพาลิทธิผู้เป็นเจ้าของแผ่นดิน เมื่อข้าพเจ้าได้ผนวชเป็นพระภิกษุในวัดเซตวันนี้ กับโอรส ๒ องค์ของข้าพเจ้า องค์หนึ่งนามว่า มหานาม องค์หนึ่งนามว่า กัจจาย ในขณะนั้น ข้าพเจ้ามีอายุได้ ๒๒ พรรษา คือ ปีเชสต์ วันขึ้น ๑๓ ค่ำ แห่งเดือนเชสต์ วันอังคาร พระจันทร์เสวยจิดรฤกษ์ ในระยะนั้น พระมหาเถระผู้นำนับถือนามว่า “ราชครู” ได้เป็นประธาน ท่านมีอายุ ๘๒ พรรษา ท่านพร้อมด้วยพระสงฆ์จำนวน ๘๐ และสามเณรจำนวน ๑๐๒ รูป ต่างก็พำนักอยู่ในเขตวันนี้”

ความทั้งนี้ แสดงให้เห็นชัดถึงราชประเพณี การทรงผนวชของกษัตริย์ในคติพุทธศาสนาอย่างเถรวาทดุจเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งประเทศอินเดีย เมื่อก่อนในประเทศไทยเคยพูดว่า “พระเจ้าลัทธิไทย” กษัตริย์สุโขทัย นับเป็นพระองค์แรกที่สืบติดการทรงผนวชชั่วคราว แต่บัดนี้มีหลักฐานว่า พระเจ้าสวาวลิสหิก็เคยทรงผนวชมาก่อนพระเจ้าลัทธิไทย ดังนั้น ควรกล่าวได้ว่า พระเจ้าสวาวลิสหิ พระมหากษัตริย์ราชวงศ์กรุงโบราณแห่งทริภุญไชยนคร ได้ทรงผนวชมาแล้วในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ บนผืนแผ่นดินไทยบัดนี้ อันเป็นการสืบติดพระพุทธศาสนาหินยานอย่างเถรวาท

พระราชนิพนธ์ของพระองค์ ควรเป็น “พระวาชครู” ผู้ทรงอายุ ๘๒ ปี มีพระมหากว้างแล้ว ๒๖ พรรษา หากท่านอุปสมบทมาแล้ว ๒๐ ปีบริบูรณ์ ในหลักแห่งการอุปสมบทตามคติพุทธศาสนาแล้ว ผู้ชายต้องมีอายุครบ ๒๐ ปี จึงจะบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ได้ถ้าพระเจ้าสวาวลิสหิทรงผนวชเมื่อพระชนมายุ ๓๒ พรรษาดังนี้ และทรงผนวชพร้อมกับพระโอรสอีก ๒ องค์ ของพระองค์ตามจารึกนั้นพระโอรสทั้งสอง น่าจะทรงบรรพชา

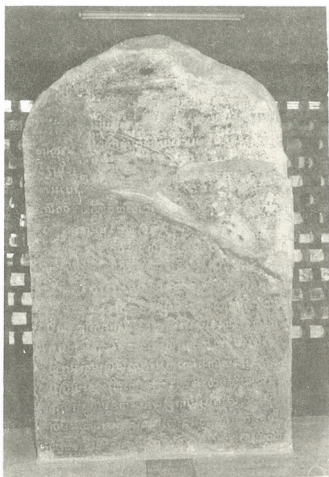
เป็นสามเณรมากกว่าที่จะทรงผนวชเป็นพระภิกษุ เพราะไม่เช่นนั้นแล้วพระเจ้าสวาทิธิธิ จะต้องมีพระโอรส เมื่อพระชนมายุ ๑๒ พรรษา ซึ่งโดยปกติเหตุแล้วไม่น่าจะเป็นไปได้

เมื่อความต่าง ๆ ที่จารึกอยู่ในศิลาจารึกหลักนี้ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า วัดดอนหรือวัดดอนแก้ว อันเป็นสถานที่ที่พบศิลาจารึกนี้ ควรจะเป็นสถานที่เดิมของจารึกประดิษฐานอยู่มาตั้งแต่รัชสมัยของพระเจ้าสวาทิธิธิธินั้นแล้ว ถ้าการนี้เป็นเช่นนี้ได้ วัดดอนแก้วแต่ดั้งเดิมจะมีชื่อว่า “วัดเชตวัน” ที่พระเจ้าสวาทิธิธิทรงสร้างและทรงผนวชนั่นเอง

วัดเชตวันเป็นวัดที่สำคัญมาก เพราะพระมหากษัตริย์แห่งทริภุชเวศนครทรงสถาปนาและทรงผนวชพร้อมด้วยพระโอรสดังกล่าวยิ่งไปกว่านั้น ยังเป็นวัดที่สถิตพำนักอยู่ของพระมหาเถระผู้ทรงพรรษา ๘๒ ปี ซึ่งพระมหาเถระผู้นี้ ได้เป็นพระอุปัชฌาย์อีกด้วย ดังนั้น หากเทียบกับสมัยปัจจุบันนี้ “พระราชครู” ก็คือ “สมเด็จพระสังฆราชเจ้า”

จารึกพระเจ้าสวาวริสิทธิ (วัดกู่กุด)

บัญชีทะเบียนวัตถุ ลพ.๒ (ลพ./๒, พพ.๒๑, ๓๕๕)

ลักษณะ

เป็นแผ่นศิลาทรายสีเหลืองขนาดใหญ่ รูปใบสี่มออย่างเดียวกับศิลาจารึกวัดดอนแก้ว หรือวัดเซตวัน อันเป็นหลักแรกที่กล่าวมาแล้ว

ขนาด

สูง	๑๒๔ เซนติเมตร
กว้าง	๙๘ เซนติเมตร
หนา	๒๔ เซนติเมตร

สถานที่พบ

ตามทะเบียนบัญชีที่พิพิธภัณฑ์ฯ บันทึกว่า ได้มาจากวัดดอนแก้ว (บัญชีเดิมว่าวัดตันแก้ว) ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ที่เดียวกับศิลาจารึกวัดเซตวัน นั้น

แต่สถานที่ซึ่งพบศิลาจารึกหลักนี้ ท่านศาสตราจารย์เชลส์ ได้ยืนยันไว้ในหนังสือ B.E.F.E.O. เล่มที่ ๒๕ ค.ศ. ๑๙๒๕ เกี่ยวกับจารึกมอญลำพูน ซึ่ง ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปลและเรียบเรียงจากภาษาฝรั่งเศสนั้น ลงตีพิมพ์ในวารสารโบราณคดี ว่า

จารึกสองหลัก พบที่วัดกู่กุด (วัดจามเทวี) ซึ่งเก็บรักษาไว้ที่วัดพระธาตุทริกญูไชย จังหวัดลำพูน หลักแรกชำรุดมาก มีตัวอักษร ๘ บรรทัด (หลักเลขทะเบียน ลพ./๕) อีกหลักหนึ่งซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป (หลักทะเบียน

ลพ./๒) ได้พบเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ (ค.ศ. ๑๙๒๒) ข้าพเจ้า (ศ.เชเดส) และสมเด็จพระยา กรมพระยา-
ดำรงราชานุภาพเป็นผู้ค้นพบฝังอยู่ในดินตรงเชิงพระธาตุเจดีย์กู่กุด ด้านทิศตะวันออก จารึกหลักนี้แตกออก
เป็นสี่เหลี่ยมสูง ๒๑๐ เซนติเมตร กว้าง ๙๗ เซนติเมตรหนา ๓๐ เซนติเมตร ด้านหน้าจารึกเป็นภาษาบาลี ๖
บรรทัดครึ่ง ซึ่งลบเลือนไปมาก ถัดนั้นจารึกเป็นภาษามอญ ๑๒ บรรทัดครึ่ง ด้านหลังจารึกเป็นภาษามอญ
ทั้งหมด ๑๘ บรรทัดครึ่ง ศิลาจารึกหลักนี้ กล่าวถึงการปฏิสังขรณ์รัตนเจดีย์กู่กุด (ที่วัดจามเทวีโดยมีต้องสงสัย)
เพราะค้นพบที่เชิงฐานด้านตะวันออกขององค์พระธาตุเจดีย์กู่กุดนั้น นอกจากนั้น ศิลาจารึกหลักนี้ ยังกล่าว
ถึงผู้ที่ศัตดิน ส่วนผู้กระทำศิลจารึกนี้ขึ้น คือ พระเจ้าสรรพสิทธิ หรือที่เรียกพระนามในศิลจารึกนั้นว่า
“สวาวธิสสิทธิ” ก็องค์เดียวกันกับที่กล่าวไว้ในศิลจารึก วัดดอน (หลักที่ ๑ วัดเซตวัน) ปีที่ทำการจารึก คือ ใน
ปีวิสาขมาสตรงกับ พ.ศ. ๑๙๖๑ (ค.ศ. ๑๒๑๘)

จะเห็นได้ว่า สถานที่พบจารึกขัดแย้งกัน แต่ในที่นี้ ควรยึดตามหลักฐานที่ท่านเชเดสกล่าวเพราะ
ท่านและสมเด็จพระยา กรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นผู้ค้นพบด้วยตนเอง และอีกประการหนึ่งนั้น จารึกนี้เป็นหลักฐาน
รับรองกับโบราณสถาน คือ พระธาตุเจดีย์กู่กุดที่วัดจามเทวีบัดนี้อีกสถานหนึ่งด้วย หากการเป็นที่รับรองกัน
แน่ชัดแล้ว พระธาตุเจดีย์กู่กุดองค์นั้น ก็จะต้องมีนามตามจารึกว่า “พระรัตนเจดีย์”

ส่วนปีศักราชที่ท่านเชเดสกำหนดไว้ นั้นต่ำลงมากกว่าที่ควรจะเป็น เพราะเหตุการณ์ของเรื่องนี้
ควรอยู่ในรอบพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ไม่ควรล่วงเข้ามาถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ทั้งนี้ เหตุผลในรูปแบบอักษรและ
หลักฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปก็รับรองอยู่เช่นนั้น

สภาพศิลจารึก

โดยเหตุที่จารึกหลักนี้ แตกหักออกเป็นสี่เสี่ยงมาแต่เดิมแล้ว รูปอักษรจารึกทั่วไปในบัดนี้ กะเทาะ
ลบเลือนไปมาก ยิ่งกว่าสมัยที่ท่านเชเดสกล่าวถึง หรือ จัดทำสำเนาส่งไปให้ท่านศาสตราจารย์อัลลิตเดย์อ่านแต่
เมื่อเทียบเคียงรูปอักษรจารึกกับศิลจารึกวัดเซตวัน หลักที่ ๑ แล้วก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน และผู้กระทำจารึก
ก็คือ พระเจ้าสวาวธิสสิทธิพระมหากษัตริย์แห่งทริภุญไชยนครอึกเช่นกัน ทั้งรูปลักษณะจารึกก็เป็รูปใบเสมา
เหมือนกันอีกด้วย จะต่างกันอยู่ก็ตรงที่สถานที่พบเท่านั้นลักษณะการจารึกก็ขึ้นต้นจารึกเป็นภาษาบาลี ต่อ
จากนั้นจึงจารึกเป็นภาษามอญดูจะเดียวกัน จึงยุติได้ว่าเป็นศิลจารึกในรัชสมัยพระเจ้าสวาวธิสสิทธิในราวพุทธ-
ศตวรรษที่ ๑๗

เรื่องที่จารึก

ความสำคัญของจารึกหลักนี้ อยู่ตรงที่เป็นหลักฐานการค้นพบดังกล่าวมา ได้บังถึงการซ่อมสร้างหรือ
ปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ที่วัดจามเทวีบัดนี้ ซึ่งเรียกกันอย่างสามัญว่า เจดีย์กู่กุด หรือ กู่กฏ บางทีก็เรียก “กู่กฏ”
แต่ในที่นี้ขอเรียกว่า “กู่กุด” ซึ่งหมายถึงพระเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ๕ ชั้น แต่ละชั้นทั้ง
สี่ด้าน มีมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนปางประทานอภัย ด้านละ ๓ องค์ ดังนั้นแต่ละชั้นมีพระพุทธรูป
ทั้งสิ้น ๑๒ องค์ และตรงมุมเหลี่ยมทั้ง ๔ ในแต่ละชั้นนั้น ยังมีเจดีย์ขนาดเล็กประจำอยู่ทุกมุมทั้งสิ้นนี้อีก
ด้วย

พระเจดีย์องค์นี้จะต้องถูกทอดทิ้งมาช้านานมากในระยภายหลังที่เคยผ่านยุคสมัยอันเจริญรุ่งเรือง
มาแล้ว จากสมัยทริภุญไชย และสมัยล้านนา เพราะทางภาคเหนือของไทยเราในช่วงกลางสมัยอยุธยา ถึงตอน
ปลายสมัยอยุธยา มีการศึกสงครามอยู่บ่อยครั้ง และพม่าได้เคยเข้ามายึดครองดินแดนแถบนี้เป็นที่มั่นทำ
สงครามกับอาณาจักรศรีอยุธยา บางครั้งทางกรุงศรีอยุธยาก็ยกกองทัพเข้ามาทำศึกสงครามอยู่เสมอ เหตุแห่ง
การสงครามนั้น ทำให้ผู้คนพลเมืองระส่ำระสายแยกย้ายกันไปคนละทิศละทาง ปุชนิยวัดตุลสถานที่หลงเหลือ
อยู่ก็ปราศจากผู้คนบำรุงดูแลรักษา ทอต้องร้างให้ทรุดโทรมลงไปตามกาลเวลา และถูกรื้อทำลายไปบ้าง จึง
ปราศจากผู้คนที่สืบสายบรรพชนที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่เดิม เรื่องราวก็สาบสูญไป เมื่อมีกลุ่มชนเข้าไปตั้งที่อยู่อาศัย

ใหม่ ก็ได้พบเห็นโบราณสถานที่สุดโทรมกว้างอยู่ อย่างพระเจดีย์องค์นี้ ส่วนยอดบนสุดได้หักหายไป กลุ่มชนที่เข้าไปพบเห็นจึงตั้งชื่อเจดีย์นี้ว่า กุกุดอันหมายถึงไม่มียอดหรือเจดีย์ยอดด้วน ครั้นต่อมามีผู้รู้เข้าไปพิจารณาเห็นลักษณะเรือนชุ่มคูหาประดิษฐานองค์พระประจำชุ่ม จึงเห็นว่า ที่ถูกที่ควร จะต้องเรียกว่า “กุกุฎ” ดังนี้

- ความจารึกที่เกี่ยวกับการปฏิสังขรณ์พระเจดีย์องค์นี้ ของพระเจ้าสวาทิสิทธิซึ่งจารึกไว้ในด้านที่ ๑ ว่า
(บรรทัดที่ ๑-๗)...แก้วอันประเสริฐซึ่งเป็น
(บรรทัดที่ ๘) เจดีย์องค์นี้ (รัตนเจดีย์) ซึ่ง...ของข้าพเจ้าผู้มีนามว่า...
(บรรทัดที่ ๙) ได้สร้างขึ้นภายหลัง (สองหรือยี่สิบปี) สำเร็จลงในรัชกาลที่แปไปทั้ง
(บรรทัดที่ ๑๐) สิบทิศ (คงหมายถึงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์) ข้าพเจ้าผู้มีนามว่า สัพพาสิทธิ
(สวาทิสิทธิ) ผู้เป็นเจ้าของแผ่นดิน...
(บรรทัดที่ ๑๑) ได้หักพังลงเนื่องจากแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ซึ่งได้เกิดขึ้นในสมัยนั้น
(บรรทัดที่ ๑๒) ในปีไฉสาชะ^๑ ขึ้น ๑๓ ค่ำ แห่งเดือนจัตระ^๒ (เดือนห้า) วันอาทิตย์
(บรรทัดที่ ๑๓) พระจันทร์เสวยฤกษ์ปิยะ (?) ข้าพเจ้าได้บูรณะแก้วอันประเสริฐ คือเจดีย์องค์นี้ใน
ปัจจุบัน
(บรรทัดที่ ๑๔) ประดับด้วยทองและไม้อาจมีที่เปรียบได้ใน
(บรรทัดที่ ๑๕) ประเทศนี้ ข้าพเจ้าขอน้อมแต่ความรุ่งเรืองของเจดีย์องค์ทุกขณะ

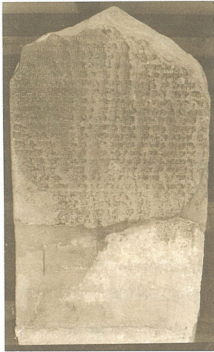
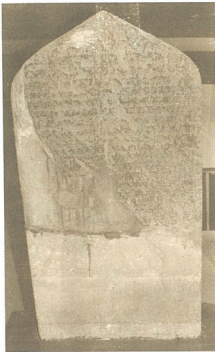
ด้วยหลักฐานดังนี้ แสดงว่า ก่อนที่จะเกิดแผ่นดินไหวอันเป็นเหตุให้พระเจดีย์หักพังหลายลงมา ย่อมเป็นข้อกำหนดได้ว่า มีปูชนียสถานทางพระพุทธศาสนาเดิมอยู่ก่อนหน้าที่พระเจ้าสวาทิสิทธิจะทรงปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ ในเหตุการณ์อย่างนี้ ก็จะทำให้ปูชนียสถานองค์เดิมหมดสภาพไป เพราะพระเจ้าสวาทิสิทธิ นั้น จะต้องทรงกระทำขึ้นใหม่ทั้งองค์ที่เดียวจากข้อสังเกตนี้ พระธาตุเจดีย์กุกุด ที่วัดจามเทวี ควรจะมีสมัยหรือระยะเวลาของลักษณะ ทางศิลปกรรมอยู่ในรัชสมัยของพระเจ้าสวาทิสิทธิ คือ พุทธศตวรรษที่ ๑๗ เท่านั้น ลักษณะแบบอย่างทางพุทธศิลป์ทั้งมวลของพระเจดีย์องค์นี้ จะต้องเก่าไม่เกินรัชกาลพระเจ้าสวาทิสิทธิขึ้นไปได้เลย

^๑ ปีไฉสาชะ ตรวจสอบใหม่เป็น “ปีไฉสาชะสังวัจละ”

^๒ เดือนจัตระ ตรวจสอบใหม่เป็น “เดือนขฤฤษะ”

จารึกวัดมทาวน

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๓ (ลพ./๓, พพ.๒๔, ๓๕๖)

ลักษณะ

ลักษณะศิลาจารึก เป็นรูปใบสี่มาขนาดใหญ่อีกเช่นกัน ทำด้วยศิลาทรายสีเทาลืองดูเดียวกับที่ได้กล่าวมาแล้ว

ขนาด

สูง	๑๓๑ เซนติเมตร
กว้าง	๗๘ เซนติเมตร
หนา	๒๔ เซนติเมตร

สถานที่พบ

เดิมศิลาจารึกหลักนี้ ประดิษฐานอยู่ที่วัดมทาวน ข้างทิศตะวันตกของวัดพระธาตุทริภุญไชย ราว ๕๐๐ เมตร ท่านเจ้าคุณพระญาณมงคลรองเจ้าคณะจังหวัดลำพูน เจ้าอาวาสวัดมทาวนองค์ปัจจุบัน ว่าจารึกหลักนี้ เคยตั้งอยู่หน้าพระอุโบสถของวัดมาก่อน แล้วท่านเจ้าคุณพระญาณมงคล อดีตเจ้าอาวาสได้อนุญาตให้เคลื่อนย้ายจากสถานที่เดิมเข้าไปไว้ในพิพิธภัณฑฯ ของวัดพระธาตุทริภุญไชยฯ

สภาพศิลาจารึก

จารึกเหล่านี้ ศาสตราจารย์ฮัลลีย์ ได้อ่านไว้แล้วและศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปล เรียบเรียง ไว้ในเรื่อง จารึกมอญที่เมืองลำพูน ในวารสารโบราณคดี กล่าวถึงจารึกหลักนี้ว่า

จารึกหลักนี้ เป็นจารึก ๓ ด้าน ด้านหนึ่งใหญ่ และอีกสองด้านแคบ บนด้านที่ ๑ จารึกกินเนื้อที่ ๗๓×๗๐ เซนติเมตร มุมทั้งสี่ของจารึกชำรุดไปมาก แต่มุมซ้ายบนยังคงอยู่ค่อนข้างดีพอใช้ คงมีแต่เพียงตัวอักษรเพียง ๑ หรือ ๒ ตัวที่ปลายบรรทัดที่ ๒ ขาดหายไปที่มุมอีก ๓ มุมตัวอักษรในบรรทัดบน ๆ ได้ขาดหายไปหมด นอกจากนั้น ตัวอักษรอีกหลายตัว ก็ยังลบเลือนจนไม่อาจอ่านออกได้อย่างน่าเสียดายอย่างยิ่งที่ส่วนใหญ่ของจารึกหลักนี้ ได้ขาดหายไปเพราะความสึกหรอของแผ่นศิลา

ได้ตรวจสอบศิลาจารึกหลักนี้ อย่างถี่ถ้วนแล้ว คณะเจ้าหน้าที่ลงมติว่าเป็นศิลาจารึกรูปใบสิมขนาดใหญ่มาก ๆ กับศิลาจารึกทั้งสองหลักที่กล่าวมาแล้ว และมีอักษรจารึก ๔ ด้าน เพราะใบสิมนั้น ด้านหน้าและด้านหลัง มีเนื้อที่กว้างเท่า ๆ กัน และส่วนสันข้างขอบใบสิม ย่อมมีเนื้อที่แคบกว่าและเป็นขอบข้างอยู่ทั้งซ้ายและขวา ตรงขอบสันข้างนี้เองที่มีบริเวณเนื้อที่แคบมากและมีอักษรจารึก อยู่ทั้งสองข้างอีกด้วย ซึ่งที่ท่านฮัลลีย์กล่าวถึงนั้นเพราะท่านพิจารณาจากสำเนาจารึกเพียงส่วนเดียว

แสดงว่า การอ่านจารึกหลักนี้ของท่านศาสตราจารย์ฮัลลีย์นั้น ท่านอ่านจากสำเนาจารึกที่จัดทำส่งไปให้อ่าน ผู้ทำสำเนาจัดทำส่งไปเพียงสามด้าน คือ ด้านหน้า ๑ แผ่น และด้านข้างอีก ๒ แผ่น ส่วนด้านหลังของใบสิมซึ่งมีอักษรจารึกด้วยเหมือนกัน แต่ไม่ได้จัดทำสำเนาส่งไปให้อ่าน และคงเป็นเพราะจารึกหลักนี้ในขณะที่ทำสำเนานั้นจะต้องวางอยู่กับพื้น ผู้ทำสำเนาไม่สามารถพลิกกลับด้านหลังขึ้นมาจัดทำสำเนาได้ จึงมีจารึกเพียงสามด้านเท่านั้น

ศิลาจารึกหลักนี้ ปรากฏอักษรจารึกเป็นรูปอักษรมอญโบราณและจารึกเป็นภาษามอญ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ด้านหน้ามี ๒๒ บรรทัด ด้านหลังมี ๒๐ บรรทัด ด้านข้างซ้ายมี ๒๒ บรรทัด ด้านข้างขวามี ๒๑ บรรทัด

เส้นอักษร สระและพยัญชนะทุกตัวมีเส้นเล็ก ตัวอักษรงาม อักษรจารึกทั้ง ๔ ด้านอ่านจับใจความได้ในบางตอนเท่านั้น เพราะอักษรทั่วไประบายเลือนมาก

เรื่องที่จารึก

ก. ข้อความที่เริ่มต้น กล่าว ความสัตย์อย่างแท้จริง คือ จรมตต ในผลงานของท่าน (กษัตริย์) ผู้นำเพียรพระราชกุศลในพระพุทธศาสนา

ข. กล่าวถึงการสร้างเจดีย์ พระพุทธรูปทั้ง ๓ การสร้างปฏิมา และทำฉัตรกันพระพุทธรูป และกล่าวถึงการถวายข้าพระหรือเลกตัวไว้สำหรับบำรุงรักษาและรับใช้พระภิกษุสงฆ์ในพระอาราม

ค. กล่าวถึงพระญาติวงศ์ (ในราชตระกูล) และผู้ที่เกี่ยวข้องในกิจการนี้ (ส่วนมากเป็นคำวิสามัญนาม)

ง. กล่าวถึงการอุทิศถวายวัตถุสิ่งของต่าง ๆ สำหรับพระสงฆ์และวัด

จารึกวัดดอนแก้ว

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ พล.๔ (ลพ./๔, พช.๒๕, ๓๕๘)

ลักษณะ

ศิลาจารึกหลักนี้เป็นรูปใบสิมามีขนาดเล็กดูเดียวกับจารึก ลพ./๕ แต่พบว่ายู่ต่างสถานที่กัน หลัก
ลพ./๕ นั้น พบอยู่ทางทิศตะวันตกของวัดพระธาตุหริภุญไชย ส่วนหลักนี้พบที่วัดดอนหรือตามจารึกของ
พระเจ้าสุวาทิธิธิเรียกว่า วัดเซตวัน ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของวัดพระธาตุหริภุญไชยบัดนี้

ขนาด

สูง	๑๔๗	เซนติเมตร
กว้าง	๖๖	เซนติเมตร
หนา	๑๔	เซนติเมตร

สถานที่พบ

เป็นสถานที่แห่งเดียวกันกับที่ได้พบศิลาจารึกหมายเลขทะเบียน ลพ./๑ อันเป็นวัดซึ่งพระเจ้าสุวาทิ-
สิทธิทรงสร้างและทรงผนวช มีนามว่าวัดเซตวันนั่นเอง แต่วัดนี้ในสมัยต่อมาภายหลังน่าจะเปลี่ยนชื่อแล้ว
แล้ว ได้เปลี่ยนแปลงชื่อวัด จึงเป็นวัดดอน หรือวัดดอนแก้ว โดยเหตุมีอาณาบริเวณกว้างขวางมาก คงจะ
ได้มีการสร้างวัดเพิ่มเติมขึ้นอีกอย่างน้อยที่สุดเท่าที่เห็นอยู่บัดนี้ ก็สองหรือสามวัด เช่น วัดตันแก้วและวัดตันก้อ
เพราะเหตุอย่างนี้เอง ทำให้การลงบัญชีทะเบียนจารึกกลับสนได้ ถึงกระนั้นถ้ายึดหลักฐานศิลาจารึกเป็นหลัก
นำมาประกอบการพิจารณาเกี่ยวกับภูมิสถานร่วมกัน พอละเห็นแนวทางแหล่งที่พบจารึกนี้ได้ชัดเจน แสดงว่าจารึก

หลักนี้จะต้องอยู่คู่กันกับศิลาจารึกขนาดใหญ่ หมายเลขทะเบียน ลพ./๑ ในสถานที่นั้น เช่นเดียวกับศิลาจารึก หมายเลขทะเบียน ลพ./๒ กับศิลาจารึก หมายเลขทะเบียน ลพ./๕ ที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและ ท่านเชเดส์ ทรงค้นพบที่วัดจามเทวีด้วยกัน

สภาพศิลาจารึก

มีอักษรจารึกเพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่พื้นผิวหน้าที่จารึกนั้นไม่ราบเรียบ มีรอยขรุขระทั่วไป มีหน้า ขั้วระหว่างจารึกบรรทัดที่ ๑ และที่ ๒ ถูกเจาะเป็นรอยรูปไข่อีกลงไปในพื้นที่หน้าตอนบนนั้นอีกด้วยคล้าย กับว่ากระทำได้เพื่อใส่เดือยอะไรสักอย่างหนึ่ง สำหรับชักลากหรือเคลื่อนย้าย

รูปอักษรที่จารึกอยู่นั้น มีลักษณะเหมือนกับอักษรจารึก หมายเลขทะเบียน ลพ./๕ ซึ่งอาจจะกล่าว ได้ว่า เป็นลายมือหรือจารึกอักษรของคน ๆ คนเดียวกัน แต่ในจารึกนี้มีอักษรจารึกเพียง ๗ บรรทัดเท่านั้น นายเทม มีเต็ม ได้บรรยาย เส้นอักษรจารึกหลักนี้ไว้ว่า

อักษรจารึกหลักนี้ ลักษณะตัวเขียน เส้นเล็ก สังกัดได้ว่าเป็นฝีมือที่ต่างไปจากจารึก ลพ./๑, ลพ./๒, ลพ./๓, และ ลพ./๖ ซึ่งทั้ง ๔ หลักนี้เป็นจารึกรูปอักษรแบบเดียวกัน

เรื่องที่จารึก

โดยเหตุที่จารึกหลักนี้ไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานของท่านผู้ใดได้อ่านไว้แต่ก่อนเลย ดังนั้น เจ้าหน้าที่ กองหอสมุดแห่งชาติจึงได้พยายามพิจารณาเพื่อที่จะอ่านออกมาให้ได้อย่างเข้มงวดที่สุด กระนั้นก็ไม่สามารถ ที่จะอ่านให้ตลอดได้ทุกตัวอักษรหรือทุกบรรทัดอยู่ดี เพราะอ่านจับความได้ยาก เนื่องจากพื้นผิวด้านที่จารึก ลีกร่อนทั่วไปหมด ทั้งนี้เข้าใจว่าคงจะถูกทิ้งอยู่ในน้ำมาเป็นเวลานานกว่าจะไปพบเห็นเข้า หรือไม่ก็ถูกฝนชะล้าง อย่างแรงอยู่เสมอก็เป็นได้

นายจำปา เยื้องเจริญ พยายามอ่านและแปลจับใจความออกมาได้ในบางตอนจากจารึกหลักนี้ว่า กล่าว ถึง พระเจดีย์ และพัทธสีมามีการบรรจุสุวรรณ (เข้าใจว่าเป็นทองคำ) เป็นจำนวน ๑๓ อัฐ

หลักฐานที่ได้จากศิลาจารึกหลักนี้ แม้จะเป็นข้อความเพียงเล็กน้อยเกี่ยวกับการสร้างพระเจดีย์ และการผูกพัทธสีมา เท่านั้น แต่ก็ทำให้มีความเข้าใจได้แล้วว่า คติพุทธศาสนาย่างเถรวาท ครั้นโบราณ บนผืน แผ่นดินไทยนี้ มีการผูกพัทธสีมากันมาแล้วอย่างน้อยที่สุดก็ในสมัยราชพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ที่ทริภุญไชยนคร จังหวัดลำพูนบัดนี้ ส่วนมาตราทองคำที่ว่า ๑๓ อัฐนั้น ไม่สามารถทราบได้ว่าเป็นจำนวนเท่าใดในปัจจุบันนี้ และไม่ทราบความหมายของค่าอย่างชัดเจนอีกด้วย จึงต้องคงไว้อย่างนั้น เพื่อท่านผู้รู้จะช่วยพิจารณาให้ถูกต้อง ในโอกาสต่อไปน่าจะเสียดายที่จารึกหลักนี้ไม่มีคักราชใด ๆ บ่งบอกไว้ให้รู้ได้เลย

จารึกอาณาจักรปุนไทย

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๕ (ลพ./๕, พพ.๓๑, ๓๕๕)

ลักษณะ

ลักษณะศิลาจารึกหลักนี้เป็นรูปใบสี่มาขนาดเล็ก ชำรุดมากเกือบจะไม่เห็นรูปร่างเดิม มีรอยแตกหักทั่วไป บางแห่งเห็นชัดว่า ใช้เป็นหินลับมีดมาก่อน ทำด้วยศิลาทรายสีแดง

ขนาด

สูง	๑๐๐	เซนติเมตร
กว้าง	๖๘	เซนติเมตร
หนา	๒๓	เซนติเมตร

สถานที่พบ

ตามบัญชีเดิมว่าได้มาจากวัดสันมหาพน คือ วัดจามเทวี หรือ กู่กุด ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ห่างจากวัดพระธาตุหริภุญไชยออกไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๑ กิโลเมตรเศษ ศิลาจารึกหลักนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพและท่านเชเดส์ ค้นพบที่เชิงฐานด้านทิศตะวันออกขององค์พระธาตุเจดีย์กู่กุดพร้อมกับศิลาจารึกรูปใบสี่มาขนาดใหญ่ ลพ./๒ ซึ่งเป็นจารึกของพระเจ้าสุวาทิสิทธิ์

สภาพศิลาจารึก

เนื่องจากจารึกหลักนี้ ชำรุดมาก รูปอักษรที่จารึกไม่ค่อยชัดเจนนัก ดีที่ว่าลักษณะตัวอักษรเป็นอีกแบบหนึ่ง และแตกต่างกับศิลาจารึกใบสี่มาขนาดใหญ่ที่กล่าวมาแล้ว อาศัยทางแนวทางที่ท่านยัลลีย์ได้อ่าน

มาก่อน รูปแบบอักษรที่ปรากฏก็จะเป็นอักษรมอญโบราณ และจารึกด้วยภาษามอญอีกเช่นกัน แต่ลักษณะตัวอักษรมีขนาดใหญ่ ลายมือไม่ได้ประดิษฐ์อย่างงดงามมากนัก และค่อนข้างกลมไม่ออกเหลี่ยมเหมือนตัวอักษรในจารึกใบสีมามีขนาดใหญ่ของพระเจ้าสุวาทิสิตธิ ตัวอักษรจารึกอย่างนี้อ่านง่าย ซึ่งนายจำปา เมืองเจริญให้ความเห็นว่า “เป็นแบบครู” ที่ทำให้สามารถอ่านจารึกอักษรมอญโบราณ ทั้งหมดที่มีอยู่นั้น ๗ หลัก นั้นแน่นอนยิ่งขึ้นแต่เนื่องจากการอ่านครั้งนี้เป็นการเร่งรัด มีเวลาอันจำกัด จึงพยายามอ่านพอให้ได้ใจความของเรื่องที่จารึกไว้เป็นประมาณเท่านั้น ถ้ามีเวลาพออาจจะทำให้ข้อความต่างๆ ในจารึกทั้งหมดนี้ชัดเจนและแน่นอนกว่าที่ได้ทำไว้ในครั้งนี้

จารึกหลักนี้มีอักษรจารึกอยู่เพียงด้านเดียวเท่านั้น และมีข้อความจารึกอยู่ ๘ บรรทัด นายเทิม มีเต็ม ผู้เชี่ยวชาญอักษรโบราณกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร อธิบายว่าสระและพยัญชนะที่ปรากฏในจารึกหลักนี้ ตัวอักษรไม่งาม แบบฝีมือหรือลายมือโบราณ คงจะเป็นพระภิกษุสงฆ์เป็นจารหรือจารึกขึ้นเอง ส่วนจารึกของพระเจ้าสุวาทิสิตธินั้น คงเป็นลายมือของพวกอาลักษณ์ ที่ประดิษฐ์รูปแบบอักษรให้ดังตามแบบอย่างฝ่ายอาณาจักรซึ่งเป็นไปในความหมายของการของกษัตริย์

เรื่องที่จารึก

ความจารึกที่ได้จากการอ่านพอสรุปได้ว่า

ก. ในความขึ้นต้น กล่าวถึง กษัตริย์ผู้ทรงพระนามว่า “ตฺขุ” พระเจ้าตฺขุนี้ทรงเป็นกษัตริย์พระองค์หนึ่งที่ปกครองทวารวดีไชยนคร

ข. บ่งถึงสถานที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

ค. กล่าวถึงการสร้างสถานที่สงฆ์ของพระภิกษุสงฆ์ (ที่อาบน้ำของพระ) เป็นจำนวน ๒๕ แห่ง ตรงริมฝั่งแม่น้ำหรือคลองไว้

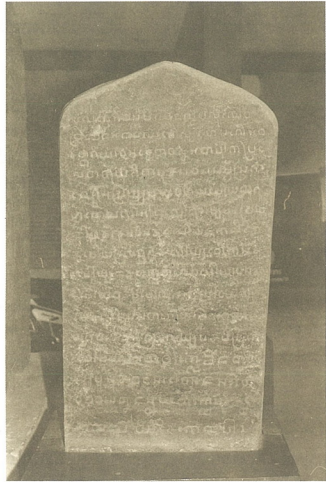
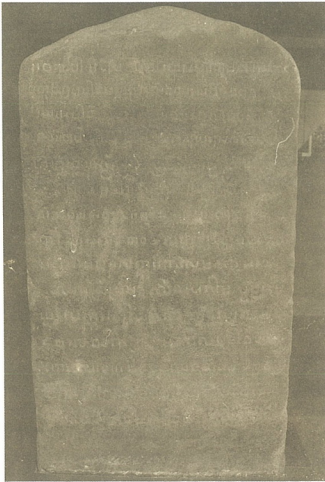
ง. ในบรรทัดสุดท้าย (บรรทัดที่ ๘) ได้จารึกข้อความที่บ่งถึงการก่อสร้างอย่างหนึ่งขึ้น อันน่าจะเป็นพระเจดีย์ แต่ตัวอักษรจารึกเห็นชัดอยู่แต่เพียงพยัญชนะตัวสุดท้าย คือ ตัว “ย” ซึ่งความที่ขยายต่อมาว่า “๒๐ อ้อม”

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า จารึกหลักนี้ได้ค้นพบที่วัดจามเทวี พร้อมกับศิลาจารึกหลักที่ ๒ หมายเลขทะเบียน ลพ./๒ ถ้าจารึกนี้เป็นของพระเจ้าที่อยู่ที่แห่งนั้นมาแต่ดั้งเดิมแล้วเรื่องทั้งหมดที่ได้จากจารึกหลักนี้ก็ต่อหมายถึงบริเวณสถานที่แห่งนั้น การทำที่อาบน้ำพระสงฆ์ ๒๕ แห่ง ริมฝั่งแม่น้ำหรือคลอง ก็จะต้องหมายถึงที่วัดจามเทวีบัดนี้ และตรงข้างหลังวัดจามเทวีปัจจุบันนี้ออกไปทางทิศตะวันตกราว ๒๐๐ เมตร ก็มีลำเหมือง กว้างประมาณ ๒๐ กว่าเมตร ลำเหมืองนี้ ชักน้ำมาจากลำน้ำปิงในเขตอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านหลังวัดจามเทวีไปออกแม่น้ำปิงที่บ้านสบทา ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ลำเหมืองดังกล่าวนี้ ยังคงใช้ประโยชน์ได้อยู่ในปัจจุบัน

ส่วนพระเจดีย์ที่มีขนาดถึง ๒๐ อ้อมนั้น สงสัยว่าจะไม่มีหลักฐานให้เห็นได้ในบัดนี้ กระนั้นก็อดที่จะพิจารณาเสียมิได้ว่า ควรจะเป็นพระรัตนเจดีย์ที่พระเจ้าสุวาทิสิตธิทรงปฏิสังขรณ์ก็ได้ ส่วนเจดีย์อีกองค์หนึ่งนั้น เป็นทรงแปดเหลี่ยม และมีขนาดเล็กกว่าพระเจดีย์สี่เหลี่ยมที่เรียกโดยสามัญว่า กู่กุด คงไม่ใช่ เพราะใหญ่ไปถึง ๒๐ อ้อม ทั้ง ๆ ที่เจดีย์ทั้งสององค์นี้ ก็อยู่ที่วัดจามเทวีเหมือนกัน

จารึกวัดบ้านหลวย

บัญชี/ทะเบียนวัดถุ ลพ.๖ (ลพ./๖, พพ.๒๕, ๓๕๓)

ลักษณะ

ลักษณะศิลาจารึกหลักนี้ เป็นรูปใบสิมขนาดเล็ก ทำด้วยศิลาทรายแต่สีของเนื้อหินออกดำหรือคล้ำลงไปกว่าที่ควรจะเป็น ทั้งนี้คงเนื่องมาจากการทำสำเนาจารึกบ่อยครั้ง แล้วผู้ทำไม่ได้ทำความสะอาด

ขนาด

สูง	๔๕	เซนติเมตร
กว้าง	๔๕.๕	เซนติเมตร
หนา	๑๕	เซนติเมตร

สถานที่พบ

ตามทะเบียนบัญชีเดิมว่า ได้มาจากวัดบ้านหลวย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นวัดที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำกวัง ค่อนไปทางทิศใต้ ของวัดพระธาตุนริภุญไชย แต่ในหลักฐานการอ่านศิลาจารึกหลักนี้ของท่านฮัลลiday คงเขียนเป็นภาษาอังกฤษ หรือ ฝรั่งเศสด้วยอักษรโรมัน จึงไม่สามารถอ่านออกมาเป็นวัดบ้านหลวยได้ จึงกลายเป็นวัดบ้านหลุยไป

จากเรื่องศิลาจารึกมอญที่เมืองลำพูน ซึ่งศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปลและเรียบเรียงไว้ นั้น ได้กล่าวถึงศิลาจารึกหลักนี้ว่า

ข้อความในจารึกหลักนี้ไม่รู้แน่นอนนัก บนด้านที่ ๑ คำบางคำและประโยคบางประโยคก็อ่านไม่ออก ในที่บางแห่ง บางครั้งคงอ่านได้บางส่วนของคำเท่านั้น ในขั้นต้นจารึกด้านที่ ๒ ดูที่ว่าจะดีกว่าเพราะเหตุว่าสามารถอ่านออกได้มากกว่า อย่างไรก็ดีถ้อยคำส่วนใหญ่ที่ใช้ก็ไม่สามารถเข้าใจได้ และไม่สามารถอธิบายได้ว่า หมายถึงอะไร อย่างไรก็ดีจารึกหลักนี้ก็มีมุ่งหมายกล่าวถึงผลงานที่ได้กระทำสำเร็จลงแล้ว และสิ่งของที่ถูกถวายแด่ศาสนสถานคำว่า “เขตวัน” มีปรากฏอยู่ในจารึกทั้งสองด้าน ด้านหนึ่งเห็นได้ชัดเจน อีกด้านหนึ่งพอเดาออกได้คำนี้ยังมีปรากฏอยู่อีกในจารึกอีกหลักหนึ่งคือ จารึกวัดดอนและคงเป็นนามวัดสำคัญในเมืองหริภุญไชย (ลำพูน) ในจารึกด้านที่ ๑ มีบัญชีของที่ถวายแด่วัด อย่างไรก็ดีนามของสิ่งเหล่านี้ ก็ลบเลือนไปแล้ว หรืออาจทราบไม่ได้ว่าหมายถึงอะไรแน่ จารึกด้านที่ ๒ กล่าวถึงกรและเจดีย์ และสิ่งของที่กล่าวไว้ ณ ที่นี้ก็คงหมายถึงสิ่งของที่ถวาย ณ ที่ ๒ แห่งนั้น คำบางคำก็ไม่สามารถอ่านออกได้ และคำที่อ่านออกบางครั้งก็ไม่ทราบความหมาย

สภาพศิลาจารึก

ตามที่ท่านผู้อ่านแต่เดิมกล่าวไว้ นั้น จะเห็นได้ว่าจารึกหลักนี้ยากต่อการที่จะอ่านและพิจารณาให้ถ่องแท้ได้ สังเกตจากรูปอักษรจารึกในเมืองต้น ก็เห็นว่าเป็นรูปอักษรอย่างเดียวกันกับจารึกวัดเขตวัน หรือจารึกวัดกู่กุด และวัดมทาวน ซึ่งแน่นอนที่สุดว่า จะต้องเป็นจารึกที่ทำขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ด้วยกัน และเมื่อพบหลักฐานการจารึกอ้างถึงวัดเขตวันอีกด้วย ก็ยิ่งทำให้แน่ใจมากขึ้นว่า ควรจะอยู่ในรัชสมัยของพระเจ้าสุวาทิสิตธิ ด้วยก็ได้ ดังนั้นคณะผู้ดำเนินการอ่านและแปลสรุปความจารึกในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย จังหวัดลำพูนครั้งนี้ จึงได้พยายามหบทวนการอ่านของท่านฮัลลีย์เดย์ใหม่จึงได้พบว่าจารึกหลักนี้มีถักราชบ่งบอกไว้ด้วยในตอนขึ้นต้นบรรทัดแรก ซึ่งท่านฮัลลีย์เดย์ จัดเป็น ด้านที่ ๒ คือ

บรรทัดที่ ๑ ลู โกว (สุ-) (หรือ สุ-ม)...(?) ลูมิ ลูโก ๖...

นายจำปา เยื้องเจริญ ผู้เชี่ยวชาญ อักษรภาษามอญ กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้ชี้แจงว่าควรอ่านเป็น

ลูเกว สุป ๘ ๒ ๖ ลิมิ ลูเกว

(เครื่องหมาย “๘” ไม่ใช่การ์นัต แต่ใช้ต่างเครื่องหมายสะกด)

จะเห็นได้ว่า ข้อความในบรรทัดแรกของจารึกนี้ บ่งถึงระยะเวลาอย่างแน่นอนแต่ปัญหาที่มีอยู่ว่า จะเป็นระยะเวลาของถักราชอะไร? เฉพาะคำว่า “ลิมิ” อ่านว่า “เลียงิม” แปลว่า “หนึ่งพัน” ซึ่งไปสะกดอยู่ข้างท้ายของตัวเลข จึงได้ลงความเห็นร่วมกันว่าเมื่อหลักฐานต่าง ๆ ที่แวดล้อมอยู่ในเมืองลำพูนโบราณ ที่จังหวัดลำพูนบัดนี้ทั้งหมด ล้วนแต่มีความเก่าแก่ไม่เกินพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ขึ้นไปได้ทั้งสิ้น ฉะนั้นหากตัวเลข ๓ ตัวนี้ หมายถึงถักราชแล้ว ก็จะต้องไม่เกินขอบเขตของพุทธศตวรรษที่ ๑๙ คือ ต้องอยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๑๖๐๑ ถึง พ.ศ. ๑๗๐๐ หากคิดเห็นได้ในทำนองนี้แล้ว ควรที่จะอ่านย้อนกลับโดยเอาจำนวนพัน คือ “ลิมิ” นั้นมาตั้งต้นข้างซ้าย ต่อด้วยตัวเลข ๖ เลข ๒ และเลข ๘ ก็จะเป็น ๑๖๒๘ เลข จำนวนนี้ ถ้าเป็นการถูกต้องแล้ว ก็คือปีพุทธศักราช ๑๖๒๘ นั่นเอง*

* ความเห็นของท่านศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ซึ่งได้ไปตรวจสอบอ่านศิลาจารึกหริภุญไชยที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย จังหวัดลำพูน เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒ แล้วท่านกรุณาชี้แจงผลการอ่านของเจ้าหน้าที่ กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากรว่า

เชื่อว่าตัวเลขที่อ่านได้ทั้งสามตัวถูกต้อง แต่ขอเปลี่ยนเป็น พ.ศ. ๑๗๒๖ เพราะแปลว่า ล่วงไปแล้ว ๗๒๖ หลังจาก หนึ่งพัน

เรื่องที่จารึก

อาจสรุปได้ดังนี้

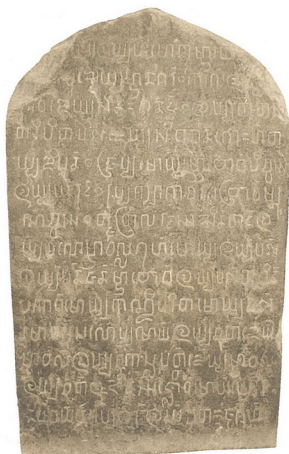
ข้อความที่นับว่าสำคัญ คือ ศักราชที่ปรากฏในตำนานนี้ ควรเป็นด้านที่ ๑ เพราะเป็นการขึ้นต้นของกาลเวลาในศิลาจารึก ส่วนข้อความอื่นๆ นั้นเป็นเรื่องการบำเพ็ญกุศลต่างๆ ในพระพุทธศาสนา เช่น

ก. การอุทิศข้าพระ (ทาส ภาษามอญว่า เต็ก) ไว้สำหรับบำรุงรักษาวัดและสระน้ำ วัดที่กล่าวไว้ในจารึกหลักนี้ คือ วัดเชตวัน (วัดดอนแก้ว)

ข. กล่าวถึงผู้ที่สร้างเจดีย์และคูหา (น่าจะได้แก่เจดีย์ที่มีเรือนชุ่มประดับ)

ค. กล่าวถึงการถวายวัตถุสรรพสิ่งของต่างๆ เป็นต้นว่า หม้อน้ำ ฉัตร เครื่องใช้ต่างๆ (กระบุง หรือ ตะกร้า)

จารึกวัดแสนข้าวห่อ (ตะจุ่มหาเถร)
บัญชีทะเบียนวัตถุ ลพ.๗ (ลพ./๗, พช.๒๘, ๓๕๕)

ลักษณะ

ศิลาจารึกหลักนี้เป็นรูปใบสี่มาหินทรายสีน้ำตาลขนาดเล็กอีกเช่นกัน ควรจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกันกับ
 ศิลาจารึก หมายเลข ลพ./๔, ลพ./๕, และลพ./๖ ตามรูปแบบและขนาดอันใกล้เคียงกัน

ขนาด

สูง	๑๒๑	เซนติเมตร
กว้าง	๖๐	เซนติเมตร
หนา	๑๕	เซนติเมตร

สถานที่พบ

ตามบัญชีทะเบียนเดิมว่า ได้มาจากวัดแสนข้าวห่อ ซึ่งปัจจุบันนี้ไม่สามารถที่จะค้นพบวัดแสนข้าวห่อ
 ได้อีกต่อไปแล้ว เพราะสถานที่ตั้งของวัดนั้นบัดนี้ได้กลายมาเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย จังหวัด
 ลำพูน และเป็นที่น่าแปลกอยู่ ศิลาจารึกหลักนี้ก็ได้อีกค้นสู่สถานที่เดิม

สภาพศิลาจารึก

อักษรจารึกนั้นเป็นอักษรมอญโบราณ และจารึกเป็นภาษามอญโดยตลอดมีทั้งหมด ๑๔ บรรทัด
 สำหรับเส้นอักษรนั้น นายเทม มีเต็ม กล่าวว่า สระและพยัญชนะทุกตัว เส้นที่จารึกลึก ตัวอักษรเชื่องชะลุด
 เป็นภาษามอญโบราณ บางคำให้ความหมายในการแปลเป็นภาษาไทยปัจจุบันยาก จารึกหลักนี้ ท่านอัลลีย์

ได้อ่านแปลไว้บ้างแล้ว ในการอ่านครั้งนี้ก็ได้อาศัยการอ่านและแปลของท่านเป็นแนวทาง เห็นได้ว่าการอ่านของท่านที่ทำได้เดิมนั้น เป็นการอ่านจากสำเนาจารึก ทำได้อ่านจากตัวจริงไม่จึงทำให้ไม่สามารถที่จะอ่านได้ถูกต้องชัดเจนเลย น่าเสียดายอย่างยิ่ง หากว่าท่านอัลลิเคย์ได้อ่านจากตัวจารึกจริงแล้วจะไม่มีคามผิดพลาดเป็นอันขาด เพราะในสมัยนั้น อักษรจารึกจะต้องชัดเจนกว่าที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

สังเกตจากลักษณะการจารึกแล้ว มีความเห็นว่า จารึกทั้งสามหลัก คือหลักหมยเลขทะเบียน ลพ./๔, ลพ./๕, และ ลพ./๗ เป็นการจารึกจากผู้กระทำการเดียวกัน ดูดังจะเรียกว่าเป็นลายมือเดียวกันก็ได้ นายจำปา เมืองเจริญ ผู้เชี่ยวชาญอักษรภาษามอญ กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากรให้ข้อสังเกตว่า คำต่าง ๆ ที่ใช้ในจารึกเหล่านี้และเฉพาะหลักนี้แล้ว มีกวางกฎเกณฑ์ที่ถูกต้องไวเสมอ แต่ก็มีส่วนคำที่แตกต่างจากกฎเกณฑ์ดังกล่าวออกไปซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นภูมิปัญญาของท่านผู้จารึกหรือผู้สั่งให้จารึก ว่าคำ ๆ หนึ่งนั้น สามารถเขียนได้หลายรูปแบบซึ่งต้องออกเสียงได้อย่างเดียวกัน อาศัยความเข้าใจดังกล่าวนี้ ก็นำวิเคราะห์ได้สืบไปว่า ศิลปจารึกทั้ง ๓ หลักนี้ จะต้องเป็นพระเถระในสมัยนั้นสั่งให้ทำเป็นแน่ เพราะท่านเหล่านั้น คงเป็นนักปราชญ์หรือไม่ก็ต้องเป็นครูอาจารย์สั่งสอนวิชาภาษาและหนังสือแก่กลุ่มชนที่ใช้อักษรภาษามอญโบราณเหล่านี้ ในทริภุญไชยนคร สมัยนั้น

เรื่องที่จารึก

ความที่จารึกไว้มีดังต่อไปนี้

ก. ได้กล่าวถึง ตัวท่านผู้จารึก คือ ตูชมหาเถร แห่งทริภุญไชยนคร

ข. ท่านได้สร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ไว้ในพระพุทธศาสนา เช่นสร้างศาลาประดิษฐานพระพุทธรูป ๑๐ องค์ ปลุกต้นมหาโพธิ์ ๑๐ ต้น และปลุกมะพร้าว ๕๐ ต้น แวดล้อมบริเวณเหล่านั้น

ต่อจากนั้น ได้กล่าวถึงการบรรจุอัฐิบรรพบุรุษไว้ในคูหาแห่งหนึ่ง ที่ มหาวัลล (น่าจะเพี้ยน มหาวัน คือ วัดมหวันบัดนี้) มีการชักชวนให้ชนทั้งหลายได้บำรุงรักษาต้นมหาโพธิ์ สร้างฉัตรอันประดับด้วยดอกไม้ (ควรจะเป็นลวดลายมากกว่าที่จะเป็นดอกไม้จริง ๆ) สร้างคัมภีร์พระปริตต์ พร้อมกับที่เก็บคัมภีร์นั้นไว้ในวัดมหาวัลล และได้สร้างยอดพระไตรปิฎกไว้ในมหาวัลล ตลอดจนการสร้างกำแพงและถวายเป็น ๑ คู

จารึกอักษรมอญโบราณหมายเลขทะเบียน ลพ./๔ กับ ลพ./๗ นี้จะเห็นว่า มีชื่อ “ตฺฐ” อยู่ในจารึกทั้งสองหลัก แต่หลักหนึ่งเรียกว่า ตูชมหาเถร อีกหลักหนึ่งว่า ตฺฐ กษัตริย์แห่งทริภุญไชย ดังนั้นอาจจะทำให้คิดเห็นไปได้ว่า เป็นคนละคนได้ ครั้นเมื่อพิจารณาถวาทจารึกที่กล่าวถึงไว้นั้น ตัวอักษรจารึกคล้ายคลึงกันมากทีเดียว จึงทำให้จะต้องวิเคราะห์ไว้ในที่นี้ ว่า ชะรอยท่านตฺฐมหาเถร ในจารึก ลพ./๗ นั้น ก่อนที่ท่านจะได้ผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ท่านควรจะเป็นกษัตริย์ที่ทรงราชย์ในนครทริภุญไชยมาก่อน จากนั้นก็คงสละราชสมบัติทรงผนวชในพระพุทธศาสนาจนกระทั่งทรงพรรษามากได้เป็นตฺฐมหาเถรแล้วต่อมามีท่านได้ทำจารึกเล่าเรื่องของท่านไว้จารึก ลพ./๔ และ ลพ./๗ ซึ่งหมายถึงบุคคลคนเดียวกันแต่ต่างกรรมต่างวาระกันเท่านั้น บางทีท่านอาจจะเชื่อพระวงศ์เกี่ยวข้องกับพระเจ้าสุวาทิสิทธีด้วยก็ได้สังเกตดูจากจารึกที่ค้นพบ มักจะอยู่คู่กันกับจารึกของพระเจ้าสุวาทิสิทธีเสมอ เช่นที่กุฎ และแม้แต่ศิลาจารึก ลพ./๓ ที่พบที่วัดมหวัน นั้นก็ควรจะอยู่คู่กับ ศิลาจารึก ลพ./๗ ของ ตูชมหาเถร นี้ด้วยเพราะกล่าวถึงมหาวัลล แม้จะสะกดผิดกันไม่เป็นมหวัน ก็ตามแต่

รวมความแล้วจารึกทั้ง ๗ หลัก เป็นจารึกโบราณที่ใช้อักษรมอญโบราณจารึกเป็นภาษาบาลีและภาษามอญ ทั้งหมดนี้ เป็นหลักฐานประจักษ์ของจังหวัดลำพูนอันแนชัดมากมิได้เคลื่อนย้ายออกไปพันบริเวณสถานที่เดิมเลย จึงควรที่จะเห็นเป็นข้อศรัย และมีอายุล่วงกาลผ่านเวลามากช้านานเหลือเกินบนผืนแผ่นดินไทย เป็นหลักฐานบ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท่านอดีตชนเหล่านั้นเป็นอย่างดี ท่านเหล่านั้นเลื่อมใสศรัทธาในพระบวรพุทธศาสนาอย่างยิ่ง เรียนรู้ภาษาบาลีอย่างเลอเลิศสามารถประพันธ์เป็นฉันทลักษณ์ได้ดัง

ตัวอย่างภาษาบาลีจากศิลาจารึกของพระเจ้าสวาวธิติธิ พบที่วัดดอน หรือวัดเซตวันนั้น นาวาอากาศเอกพิเศษ
แยม ประพัฒน์ทอง ได้กรุณาชำระ ปรับภาษาบาลีโบราณให้เป็นรูปภาษาบาลีปัจจุบันโดยเทียบกับภาษาบาลี
โบราณในจารึกเนินสระบัว จังหวัดปราจีนบุรีซึ่งจารึกขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๑๓๐๔ และชี้แจงว่าแบบไวยากรณ์ภาษา
บาลีและฉันทลักษณ์ใกล้เคียงกัน ดังนี้

ภาษาบาลีในจารึกของพระเจ้าสวาวธิติธิ ว่า

สวาวธิติทธิยาชย รฐิสฺสเรน

ฉววิสฺสสฺสิน ปโยชิตฺเตน อุโปสทการ วร

---มฺย กตณฺเฑยฺสวณาลยฺ ลยฺ ตี เสกวสฺสสิน

มยา จ ตสฺมึ กโต ทิโตทธาร---

จัดตามรูปฉันทลักษณ์บาลีที่เข้าใจในปัจจุบัน

สพฺพาวธิติทธิยาชย รฐฺ (ฐิสฺ) สเรน (ฐิสฺ)

ฉพฺพวิสฺสสฺสิน ปโยชิตฺเตน

อุโปสทการ (วเรมฺ) (วริมฺ)

มยา กตณฺเฑยฺสวณาลยฺ ลย-

ตีเสกวสฺสสิน มยา จ ตสฺมึ

กโต ทิโตทธาร---

นอ.แยม ประพัฒน์ทอง จัดทำให้เป็นตัวอย่างเพียงเท่านี้ เพราะมีเวลาอันจำกัดยิ่ง ส่วนความหมาย
ที่มีอยู่เดิมนั้นเป็นการถูกต้องแล้ว

หลักฐานจากศิลาจารึกอักษรมอญโบราณทั้ง ๙* หลักในสมัยทริภุญไชย ดังกล่าวมาเป็นแนวทางอัน
บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองในสมัยนั้น ของเมืองล้าพูนหรือจังหวัดลำพูนบัดนี้ได้ ดังนี้

๑. มีกลุ่มชนซึ่งใช้อักษรมอญโบราณและภาษามอญอยู่ในจังหวัดลำพูน

๒. กลุ่มชนเหล่านั้น นับถือพระพุทธศาสนาที่ใช้ภาษาบาลีเป็นหลัก และมีความรู้ทางภาษาบาลีอย่างสูง
ทีเดียว

๓. มีกษัตริย์ปกครองแคว้นแคว้นหรืออาณาจักรทริภุญไชยโบราณ อย่างเป็นอิสระภาพมิได้ตั้งอยู่ใน
อำนาจของกลุ่มชนใดหรือประเทศใด

๔. กษัตริย์แห่งทริภุญไชยสมัยนั้น ผู้ทรงพระนามว่า พระเจ้าสวาวธิติธิ หรือสัพพตฺธิติ ทรงเลื่อมใส
ในพระบรมพุทธานุศาสนเป็นอันมาก นอกจากจะทรงพระนามว่าพระศาสนาด้วยประการต่าง ๆ แล้ว ยังเสด็จทรง
ผนวชเป็นพระภิกษุในพระศาสนาอีกด้วย

๕. มีการจดจารคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาลงสู่ใบลานเป็นอันมาก

๖. การใช้ วัน เดือน ปี ในจารึกนั้น เหมือนกับที่ใช้อยู่ในประเทศอินเดีย ตั้งแต่สมัยราชวงศ์คุปตะ
และราชวงศ์ปัลลวะ

๗. รูปแบบอักษรจารึกใกล้เคียงกับอักษรจารึกในพุกาม ประเทศพม่า สมัยพระเจ้ายันทิจิตา หรือ
พระเจ้าศรีวิชัย พ.ศ. ๑๖๒๘-๑๖๓๐

๘. จากศิลาจารึก หลักเลขทะเบียน ลพ./๖ บ่งบอกถึงกาลเวลาแห่งศักราชด้วย ซึ่งน่าจะเป็นปี
พุทธศักราช ๑๖๒๘ ด้วยเหตุผลดังได้วิเคราะห์มาแล้ว

๙. อาศัยหลักฐานทั้งมวลทางศิลปโบราณวัตถุสถานเป็นองค์ประกอบในการพิจารณาจารึกโบราณ
เหล่านั้นทั้งหมด ก็รับรองซึ่งกันและกันได้ว่า ควรอยู่ในรอบพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ด้วยกันทั้งสิ้น

* ต่อมาตรวจพบอีก ๑ หลัก คือ จารึก ลพ.๓๖

จารึกธรรมมิกราชา

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ. ๓๖ (ลพ./๓๖, พช.๓๖, ๔๐)*

ลักษณะ

หลักจารึกทำด้วยหินทราย สีนํ้าตาล ขรุขระหักเป็น ๒ แผ่น

ขนาด

แผ่นที่ ๑	สูง	๔๒ เซนติเมตร
	กว้าง	๓๑ เซนติเมตร
	หนา	๒๔ เซนติเมตร
แผ่นที่ ๒	สูง	๒๓ เซนติเมตร
	กว้าง	๒๐ เซนติเมตร
	หนา	๒๔ เซนติเมตร

สถานที่พบ

คณะเจ้าหน้าที่สำรวจเอกสารโบราณและจารึก ทำการสำรวจเมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๑๕ นายสมชาย คงวานิชโรจน์ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย จังหวัดลำพูน แจ้งให้ทราบว่า ศิลาจารึกทั้ง ๒ แผ่น พบภายในบริเวณคณะอภิวรรสาร วัดพระธาตุหริภุญไชย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ก่อนปี พ.ศ.๒๕๑๕

สภาพจารึก

จารึกอักษรมอญโบราณ ภาษาบาลี มีอักษรจารึก ๑ ด้าน แผ่นที่ ๑ จำนวน ๔ บรรทัด แผ่นที่ ๒ จำนวน ๕ บรรทัด รูปร่างลักษณะเด่นชัดเหมือนกันที่ใช้ในจารึกพระเจ้าสุวาทิสิต (วัดดอนแก้ว) ลพ. ๑ และจารึกพระเจ้าสุวาทิสิต (วัดกู่กุด) ลพ. ๒ รูปลักษณะพยัญชนะบางตัวที่ใช้ อาทิ จารึก ลพ. ๑ และ ลพ. ๒

က -ဂ, ဝ -တ, န -န, ဗ -မ

จารึกธรรมมิกราชา

က -ဂ, ဝ -တ, န -န, ဗ -မ

เรื่องที่จารึก

เนื่องจากแผ่นจารึกชำรุดหักหายไปบางส่วน ข้อความจารึกจึงไม่ต่อเนื่องกัน ที่เหลืออยู่อ่านถ่ายทอดได้ดังนี้

แผ่นที่ ๑

๑. _____ นตโต เย _____
๒. _____ กาธมมิ (ဂ) ราชาว _____
๓. _____ //o// (ဝိສာလာ) _____
๔. _____ ที่ _____

แผ่นที่ ๒

๑. _____ ธม (မိ) _____
๒. _____ ติโสยทา _____
๓. _____ อนแกนีส _____

* วิเคราะห์เพิ่มเติมขึ้นใหม่

คำจารึกที่อ่านถ้อยทอด นายเกษียร มะปะโม (ปธ. ๔, M.A.) หัวหน้างานบริการหนังสือตัวเขียนและจารึก^๑ ได้วิเคราะห์และแปลไว้ดังนี้

“เมื่อดูตามรูปศัพท์แล้วก็พอจะวิเคราะห์ออกได้ว่าเป็นภาษาบาลี ซึ่งในแผนที่ ๑ นั้น มีศัพท์ภาษาบาลีพอที่จะแปลเป็นไทย คือ ศัพท์ว่าธมมิ (ก) ราชว แปลว่า พระเจ้าธรรมมิกราช หรือพระราชผู้ทรงธรรม นอกนั้นเป็นศัพท์บาลีที่ขาดหายไปไม่สมบูรณ์ทางด้านไวยากรณ์บาลี จึงแปลว่าไม่ได้ความหมายอะไร

สำหรับแผนที่ ๒ นั้น มีศัพท์บาลีที่พอจะแปลเป็นได้ความดังนี้

ธมมิ ผู้มีธรรม หรือผู้ทรงธรรม

อนกานิส สำหรับศัพท์นี้น่าจะเป็น อนกานิสส ซึ่งแปลว่า อันสงสัยต่าง ๆ นอกนั้นเป็นศัพท์บาลีที่แปลเป็นไทยไม่ได้ความหมายอะไร”

จารึกธรรมมิกราช หรือจารึก ลพ. ๓๖ หลักศิลาชำรุดแตกหายไปเป็นส่วนใหญ่ ข้อความจารึกที่ยังเหลืออยู่ไม่ครบสมบูรณ์ จึงทำให้เรื่องราวไม่ต่อเนื่องกัน อย่างไรก็ตามจารึกธรรมมิกราชก็เป็นเอกสารสำคัญสำหรับเป็นคู่มือในการตรวจสอบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรทมิฬไชย ว่ายังมีพระมหากษัตริย์อีกพระองค์หนึ่งที่ทรงดำรงอยู่ใน “พระคุณธรรมอันประเสริฐ” ที่ทรงได้รับการถวายพระสมัญญานามว่า “พระเจ้าธรรมมิกราช” หรือ “พระราชผู้ทรงธรรม”

พระเจ้าธรรมมิกราช หรือพระราชผู้ทรงธรรม ดังที่ปรากฏพระสมัญญานามภาษาบาลีว่า “ธมมิ(ก) ราชว” น่าจะเป็นพระองค์เดียวกันที่ปรากฏในชินกาลมลิปกรณ์ ที่กล่าวถึงราชวงศ์พระเจ้าอาทิตย์ จอนามาสเนอเหือเป็นแนวทางพิจารณา ดังนี้

“เมื่อพระเจ้าอาทิตย์^๒ ล่วงลับไปแล้ว ยังมีกษัตริย์องค์หนึ่งพระนามว่า “ธมมิกราช” ครองราชสมบัติต่อมา ทรงสร้างพระพุทธรูปสูง ๑๘ ศอก ดำรงอยู่ในราชสมบัติ ๕ ปี สวรรคต ต่อจากนั้น พระเจ้ารณครองราชสมบัติอยู่ ๕ ปี ต่อจากนั้นพระเจ้าสัพพาสิทธิ ทรงราชาภิเษกเมื่อพระชนม์มายุ ๑๗ ปี และพระองค์ก่อสร้างพระธาตุทรงปราสาทไว้เป็นสูง ๒๔ ศอก ทรงสะสมบุญเป็นอันมาก ครองราชสมบัติอยู่ ๔๕ ปี”^๓

สำหรับอายุกาลจารึก พิจารณาลักษณะรูปอักษรที่ใช้ (ดูการเปรียบเทียบรูปพยัญชนะ ลพ. ๑, ๒ และ ลพ. ๓๖ ที่กล่าวไว้แต่ต้น) จารึกธรรมมิกราช น่าจะมีระยะอายุกาลจารึกในช่วงระยะพุทธศตวรรษที่ ๑๗ กล่าวคือ เป็นจารึกรุ่นเดียวกับจารึก ลพ. ๑ และ ลพ. ๒

“ฝ่ายบริการหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ

“นางสาวดิเรก ของพระยาประจักษ์จักรี (แจ่ม บุนนาค) ว่าด้วยลำดับวงศ์กษัตริย์ทมิฬไชย ออกพระนามว่า “อาทิตย์ธรรมมิกราช”

“แสง มนวิรุ, ผู้แปล. ชินกาลมลิปกรณ์. กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในการบูรณะโบราณสถาน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๐๑. (พระนคร, ศิวพร, ๒๕๐๑), หน้า ๕๑-๕๒.

จารึกล้านนา หรือ สมัยล้านนา

ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๓๕ ถึง พ.ศ. ๒๐๖๕

ช่วงเวลาที่กำหนดในที่นี้ ยุติตามหลักฐานที่ได้จากศิลาจารึกวัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ เพราะในจารึกนั้น กล่าวถึงพระยวมังราย ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนา ในปี พ.ศ. ๑๘๓๕ ส่วนชินกาลมาลีปกรณ์ ฉบับชำระใหม่ของกรมศิลปากรนั้น ท่านผู้ชำระยุติการสร้างเมืองเชียงใหม่ไว้ในปี พ.ศ. ๑๘๔๐ ในเหตุที่ว่า เกณฑ์ศักราชของคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ ใช้ตามแบบลังกา ดังที่ท่านผู้ชำระ คือ ศาสตราจารย์แสง มนวิฑูรได้ชี้แจงไว้แล้ว

ส่วนที่กำหนดไว้ในที่นี้ว่า ถึง พ.ศ. ๒๐๖๕ นั้น ก็ยุติตามหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์อันเป็นที่สุดท้ายปลายรัชกาลพระเมืองแก้ว ซึ่งพระองค์สวรรคตในปีนั้น

บรรดาศิลาจารึกทั้งหลายในสมัยล้านนา ซึ่งจัดตั้งแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย จังหวัดลำพูน บัดนี้ ส่วนใหญ่มีขอบเขตแห่งกาลเวลาอยู่ในรัชสมัยพระเมืองแก้วเป็นที่สุด

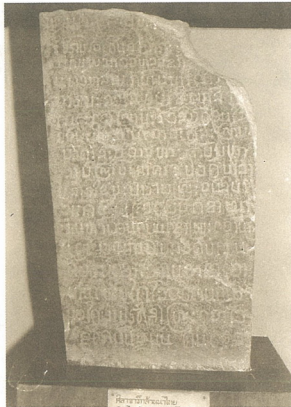
ฉะนั้น จึงมีกล่าวกำหนดได้อย่างกว้างๆ ไว้เพียง ๒๓๐ ปีเท่านั้น เพื่อสะดวกในการพิจารณา ศิลาจารึกอักษรไทย และภาษาไทย อันแสดงให้เห็นกลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเข้ามาแทนที่กลุ่มชนเดิมที่ใช้อักษรมอญโบราณและภาษามอญ แต่ในการวิเคราะห์จารึกทั้งนี้ ไม่ประสงค์จะยุติในเรื่องเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์มนุษย์ จึงพยายามหลีกเลี่ยงต่อการชี้ถ้อยคำอันจะเป็นการยืนยันถึงความเป็นไทย หรือความเป็นมอญ ในแง่ของเผ่าพันธุ์หรือเชื้อชาตินั้นๆ ไว้เพื่อให้เป็นแนวทางของท่านผู้รู้ในสาขาวิชาการด้านนี้ จักใช้ความรอบรู้อย่างท่านเข้ามาวินิจฉัยอีกทีหนึ่ง ถึงจะมันใจต่อหลักฐานสักเพียงใดในเรื่องที่ว่า “ภาษาบอกลูกเชื้อชาติ” ก็ตามที

กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร มีความเสียหายเป็นที่สุด ที่ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย จังหวัดลำพูนนี้ ได้ขาดหลักฐานสำคัญอันเป็นข้อมูลเริ่มต้นของอักษรภาษาไทยในจังหวัดลำพูนไป คือ ศิลาจารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน ไม่เต็มโอกาสมาเข้าชมจัดแสดงร่วมอยู่กับบรรดาศิลาจารึก อักษรไทย ภาษาไทย สมัยล้านนาด้วยเลย เพราะทุกวันนี้ ศิลาจารึกดังกล่าว ก็ยังคงประดิษฐานอยู่ที่วัดพระยืนตามเดิม อันที่จริงแล้วหากจะกล่าวถึงความถูกต้อง ย่อมสมควรอยู่ที่ศิลาจารึกนั้นๆ จักประดิษฐานอยู่กับสถานที่เดิม ซึ่งจะได้เป็นหลักฐานกำหนดความหมายถึงสถานที่นั้นได้อย่างชัดเจน และเป็นผลดีต่อการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ หากว่าท่านผู้เป็นเจ้าของหรือผู้มีอำนาจควบคุมดูแลสถานที่นั้นได้รู้จักคุณค่า ให้การทะนุบำรุงรักษาไว้เป็นอย่างดี มิได้ปล่อยให้อยู่ไปตามยถากรรม แต่ถ้ามองว่า พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เป็นสถาบันโดยตรงของหลักฐานเหล่านี้แล้ว ก็น่าจะเป็นการดีอย่างยิ่งอีกเช่นกัน ในอันที่จะได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดูแลรักษาป้องกัน หลักฐานสำคัญที่บ่งบอกถึงอักษรภาษาอารยธรรมวัฒนธรรมของประเทศชาติในครั้งอดีตกาลนั้น

ศิลาจารึกวัดพระยงค์กลานี้ เป็นหลักฐานสำคัญที่สุดที่จะบ่งถึงความเป็นมาแห่งอักษรไทยและภาษาไทยในล้านนา และเป็นหลักฐานชิ้นเดียวที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันนี้ ไม่มีหลักฐานอื่นใดที่จะนำมาชี้แจงได้ เก่าก่อนไปกว่าศิลาจารึกวัดพระยงค์ได้เลย ทั้งๆ ที่ขอบเขตของเรื่องล้านนามีร่องรอยอันอาจสำแดงให้เห็นว่า เก่าก่อนกว่าระยะเวลาที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกวัดพระยงค์เป็นอันมาก เพียงแค่การตั้งต้นของอาณาจักรล้านนา กำหนดความหมายเพียงแค่การสร้างเมืองเชียงใหม่ของพ่อขุนมังราย ในปี พ.ศ. ๑๘๓๕ เท่านั้น ก็ยังเก่าก่อนปีที่จารึกศิลาจารึกวัดพระยงค์ขึ้นไปถึง ๗๔ ปี เพราะจารึกวัดพระยงค์นั้น จารึกขึ้นในปี พ.ศ. ๑๙๑๓ ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๙๑๓ ขึ้นไปหา พ.ศ. ๑๘๓๕ นั้น ระหว่างเวลา ๗๔ ปี ไม่พบเห็นหลักฐานทางศิลาจารึก อักษรไทยภาษาไทย อย่างใดเลย

เหตุฉะนั้น การกล่าวถึงอักษรภาษาไทยในสมัยล้านนา จึงจำกัดอยู่ด้วยศิลาจารึกวัดพระยงค์จังหวัดลำพูน เป็นหลักฐานองค์พยานชิ้นต้น และเป็นหลักฐานชิ้นแรกชิ้นเดียวแห่งแคว้นแคว้นล้านนาโบราณได้ในขณะนั้น

จารึกวัดหลามช้าง (มหาเถร ๓ องค์)
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ดพ. ๘ (ดพ./๘, พท.๓๔, ๓๔๕)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบสี่มา ทำด้วยหินทรายสีน้ำตาล (ชารุต)

ขนาด

สูง	๗๘	เซนติเมตร
กว้าง	๔๐	เซนติเมตร
หนา	๑๓	เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่วัดต้นผึ้ง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สภาพจารึก

จารึกด้วยอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย อักษรจารึกมีอยู่เพียงด้านเดียว ๑๗ บรรทัด ฝีมือจารึกรูปอักษรบางบรรทัดไม่ค่อยชัดเจน อ่านจับความได้ยาก เนื่องจากเวลาจำกัดเกินไป

เรื่องที่จารึก

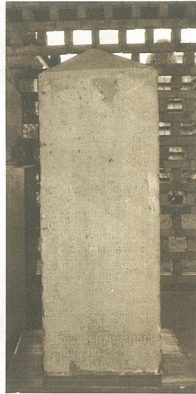
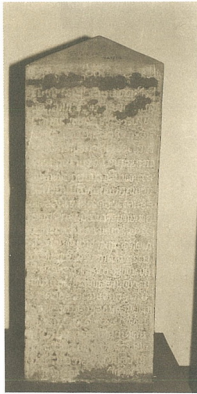
กล่าวถึง พระ (มหา) มังคละประทยา (มังคลปัญญา) กับ พระมหาสามีเจ้า (จตุร) ญาณ และพระมหาสามีญาณสาคร

กล่าวคือชื่อวัด ในบรรทัด ๙-๑๐ อ่านจับความได้ว่า "วัดหลามช้าง"

ปัจจุบันนี้ มีชื่อวัดอยู่วัดหนึ่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ ว่า "วัดลำช้าง" น่าจะตรงกับศิลาจารึกหลักนี้ หากเป็นไปได้คงกล่าวแล้ว จารึกหลักนี้ก็คือเรื่องราวของวัดนั่นเองและคงอยู่ที่วัดนั้นด้วย

จารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ. ๕ (ลพ./๕, พพ.๓๔๑, ๑๘)

ลักษณะ

ศิลาจารึกเป็นรูปแท่งเสาสี่เหลี่ยมทรงสูง ยอดบนเป็นรูปปรางมิต ทำด้วยหินทรายสีน้ำตาล

สูง ๑๐๑ เซนติเมตร

กว้าง ๓๗ เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

สภาพจารึก

ควรถือว่า จารึกหลักนี้เป็นหลักพิเศษที่เก่าแก่รองลงมาจากศิลาจารึกวัดพระยืนที่เดียว เป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า อักษรไทยล้านนาแบบนี้ได้มีมาแล้ว ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๙๔๔ ภายหลังจารึกวัดพระยืน ๔๑ ปี เนื่องจากขณะนี้ ท่าน ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร กำลังอ่านและพิจารณาอยู่ หากท่านได้ทำเรียบร้อยแล้วเมื่อใด ก็เป็นที่หวังได้ว่า จะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของล้านนาได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จารึกหลักนี้มีอักษรจารึกอยู่ทั้ง ๔ ด้าน นำเสียดายที่ลบเลือนไปเสีย ๑ ด้าน จึงเหลืออยู่เพียง ๓ ด้าน คือ ด้านที่ ๑ มี ๒๓ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๒๓ บรรทัด ด้านที่ ๓ มี ๒๒ บรรทัด

เรื่องที่จารึก

ข้อความจารึกขึ้นต้น เป็นการอภิวาทพระรัตนตรัย จากนั้นกล่าวลำดับราชวงศ์กษัตริย์ เริ่มต้นแต่พระยามังราย ดังนี้

มังราย, คราม, ท้าวแสนพู, คำฟู, ผาญ, ท้าวกลินา (กือนา), เจ้าแสนเมืองนา

ในจารึกว่า เป็นเจ็ดชั่วกษัตริย์ จึงถึงแก้วแก่นขรสถร(กษัตริย์) จากนั้นจึงกล่าวถึงการราชาภิเษก ผู้ครองนครเชียงใหม่ เมื่อปีศักราช ๗๖๔ เสด็จเจ้าแม่ลูกทั้งสอง นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงอาเลียงที่เสวยสมบัติในเมืองพะเยา กล่าวถึงเจ้าสี่หมื่นผู้ครองเมืองพะเยา

จารึกได้บ่งถึง พระมหาเถรพุทธเสน ผู้เป็นประธานในการสร้างพระสุวรรณหาวีหาร เจ้ามหาราช และมหาเทวี ได้ถวายนา แก่พระสุวรรณหาวีหาร มีประมาณ ๒๑,๖๘๕ ไร่ (ข้าว) คิดเป็นค่าได้ ๒,๖๘๖,๐๐๐ (ไม่ทราบว่าจะเป็นเบี้ยหรือมาตราอันใดมิได้จารึกไว้)

กล่าวถึงหมู่บ้านและนา ที่เจ้าสี่หมื่น ถวายไว้กับพระสุวรรณหาวีหาร ว่า มีหินเสมา ตราเป็นเครื่องหมาย ไว้ทุกอัน และได้กล่าวไว้ว่า ถ้าผู้ใดใคร่อยากจะรู้ว่า เจ้ามหาราชได้หยาดน้ำอุทิศให้ไว้ ให้นำไว้แก่พระเจ้าในปีใด นั้น ก็จงรู้ดังนี้

เจ้ามหาราช ได้หยาดน้ำให้นา แก่พระสุวรรณหาวีหาร พร้อมกับการแปลง (สร้าง) เวียงเจดลิน เมื่อ พุทธศักราชผ่านไปแล้วได้ ๑๔๕๔ ปี เดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำ มีเศษ ๕ เดือน กับอีกสิบห้าวัน

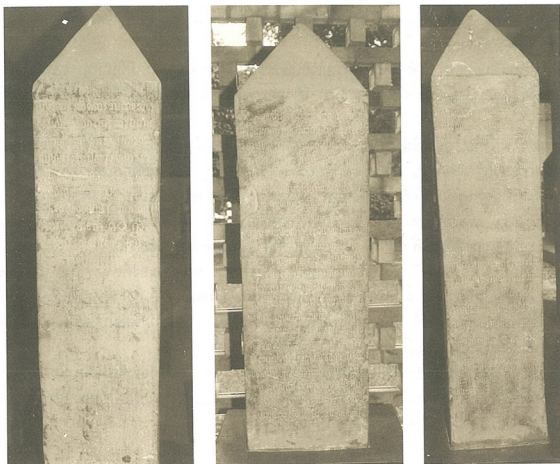
หลักฐานที่ปรากฏในจารึกนี้ มีทั้งจุลศักราชและพุทธศักราช เมื่อได้ทำการทดสอบศักราชที่ได้พบ ทั้งสองอย่างในที่นี้แล้ว เห็นว่าการทำจุลศักราชให้เป็นพุทธศักราชนั้น ไม่ใช่ตามแบบศักราชในชินกาลมณีปกรณ์ ที่ชี้แจงไว้ แต่ยังเป็นเกณฑ์ศักราชที่ใช้ ก ห ปา ยอ อยู่ คือ ๑๑๘๑ หาใช่ ๑๑๘๒ ไม่

จารึกหลักนี้ ได้กล่าวถึงปีเสวยราชสมบัติของกษัตริย์แห่งล้านนาพระองค์หนึ่ง ในปี จ.ศ. ๗๖๔ ซึ่ง ตรงกับ พ.ศ. ๑๔๔๕ ถ้ายึด พ.ศ. นี้เป็นหลักแล้ว ประกอบกับข้อความที่จารึกถึง ที่ว่าลำดับกษัตริย์มาเจ็ดชั่ว กษัตริย์ แล้วจึงถึง แก้วแก่นกษัตริย์ ดังนี้ องค์ที่คารบ ๗ มีพระนามว่า เจ้าแสนเมืองมก ดังนั้น กษัตริย์พระองค์ ที่ต่อลำดับจากพระเจ้าแสนเมืองมาก็ได้แก่ พระเจ้าสามฝั่งแกน ฉะนั้น

ส่วน พ.ศ. ๑๔๕๔ นั้น เป็นปีที่ สร้างวัดพระสุวรรณหาวีหาร วัดนี้ควรจะอยู่ที่เมืองพะเยา คือ จังหวัด พะเยาในปัจจุบันนั่นเอง เพราะพระเจ้าอาของพระเจ้าสามฝั่งแกนได้ครองเมืองพะเยาอยู่ในขณะนั้น การสร้างวัดนี้ ก็สร้างพร้อมกับที่พระเจ้าสามฝั่งแกนทรงสร้างเวียงเจดลิน

จารึกวัดพระกำแพง

บัญชีทะเบียนวัตถุ ลพ.๑๐ (ลพ./๑๐, พท. ๑๐, ๓๒๖)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปแท่งเสาสี่เหลี่ยมสูง ยอดบนเป็นทรงปัทมิต ทำด้วยหินทรายสีเทา

ขนาด

สูง	๑๖๐	เซนติเมตร
กว้าง	๓๕.๕	เซนติเมตร
หนา	๒๘.๕	เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

สภาพจารึก

ตัวอักษรที่ใช้ในจารึกหลักนี้ เป็นอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย แต่รูปอักษรในหลักนี้ โดยเฉพาะด้านที่ ๑ ลบเลือนหมด จึงไม่อาจทราบศักราชได้ อักษรที่จารึกจึงมีอยู่เพียง ๓ ด้านเท่านั้น ลักษณะตัวอักษรอ่านได้ชัดแม้เส้นอักษรจะไม่ลึกนัก

อนึ่งจารึกทางด้านหน้าและด้านข้างต่อกัน มีการจารึกเป็นลักษณะดูลักษณะคำประพันธ์ร้อยกรองแบบกาพย์อีกด้วย

เรื่องที่จารึก

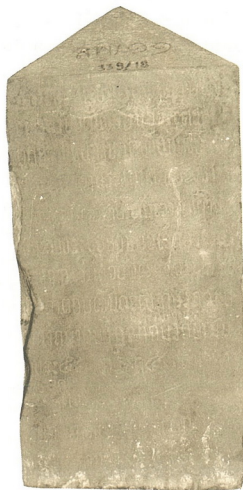
เป็นการสร้างวัด ๆ หนึ่งมีชื่อเรียกว่า “วัดพระคำ” เข้าใจว่าจะเป็นวัดที่อยู่ในจังหวัดพะเยาบัดนี้ หรืออาจจะเป็นวัดเดียวกันกับวัดสุวรรณเมทวิหาร ก็ได้ แต่คงจะมการกระทำเช่นภายหลัง คีลาจารึกลพ/๕ ในราชรัชกาลพระเมืองแก้ว กับพระราชมารดา เพราะได้จารึกว่า ใหม่นไว ในวัดพระคำ ต่อเท่าสิ้นศาสนาพระพุทธเจ้าห้าพันปี จากนั้น จึงเป็นการแผ่บุญกุศลที่ได้บำเพ็ญ ในบทประพันธ์นั้น เรียกว่า

ลำนำนพระอองการ

บุญนี้จึงแผ่ไป	ในอนันตจักรพาล
หนต่ำสุดบาดาล	เท่าถึงพรหมะโลก
บุญนี้จุงรักษา	พระราชะราชาทั้งแสนแลมนตรี (วรคณนี้เหยียดไป)
ไพร่ฟ้าอยู่สวัสดิ์	ในพระราชกข (ขงหรือเขต) เสมา
บุญนี้ให้ตระการ	ชู (สู่) สามการพระราชา
เป็นเอกขสัตรา (เอกกษัตริย์)	ศุภวัตติภูมิ
บุญนี้สิทธิธะสาถ	ทูลเกล้าระชะเทวี
จำเรญพระสวัสดิ์	ตราบต่อเท่าถึงนิพพาร
ผู้ใดแลบ่ยำ	ด้วยลำนำนพระอองการ
ผู้นั้น ตีะริฉาน	จักได้ชมรมอเวจี
ผู้ใดแลโดยตาม	ประทัสความพระภูมิ
ผู้นั้น สวัสดิ์ดี	ได้เสวยสุขขในเมืองสวรรค์

นอกจากนั้นในจารึกหลักนี้ได้กล่าวถึงพระมหาเถรพุทธสาครอีกด้วย

จารึกพระมหาเถรธรรมทิน
บัญญัติ/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๑๑ (ฉพ.๑๑, พษ.๖, ๓๓๕)

ลักษณะ

เป็นแท่งสี่เหลี่ยมทรงสูง ส่วนบนสุดตัดเหลี่ยมเชิญกันทั้งสี่ด้าน ตูจรูปกรวยจบปริมิต ทำด้วยหินทรายสีเทา

ขนาด

สูง	๖๒ เซนติเมตร
กว้าง	๒๕ เซนติเมตร
หนา	๒๔ เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่ อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย บัดนี้เป็น อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

สภาพจารึก

ลักษณะศิลาจารึกหลักนี้ ไม่เป็นรูปใบเสมา แต่เป็นแท่งเสาสี่เหลี่ยมยอดบนสุดเป็นทรงปริมิต เหมือนแท่งศิลาจารึก สุโขทัย หลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช แต่มีขนาดเล็กกว่า ที่จริงแล้วสามารถจารึกอักษรได้ทั้ง ๔ ด้าน แต่กลับมีอักษรจารึกเพียงด้านเดียวเท่านั้น และจารึกไว้ ๑๓ บรรทัด เข้าใจว่า จะทำค้างไว้ อักษรที่จารึกนั้น ก็เป็นอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย รูปอักษรมีขนาดเล็กปานกลาง เส้นอักษรจารึกตื้นไม่มีศักราชบงบอกปีที่จารึก

เรื่องที่จารึก

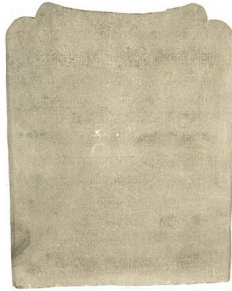
อ่านจับใจความได้เล็กน้อย เกี่ยวกับการอุทิศข้าพระแก้ววัด แต่ในจารึกนี้ ปรากฏชื่อพระเถระองค์หนึ่งที่มีความสำคัญมากของล้านนาในสมัยพระเจ้าติโลกราช คือ พระมหาเถระเจ้าธรรมทิน แต่ในจารึกนี้เขียนตามตัวว่า “มหาเถรธัมมะทิน” หากไม่มีพระเถระองค์อื่นที่ใช้นามนี้สืบต่อมาตจ “สมณศักดิ์” หรือ “ฉายา” แล้วพระมหาเถระเจ้าธรรมทินในศิลาจารึกนี้ ก็คงจะเป็นองค์เดียวกันกับ “ท่านพระธรรมทินนะ” ผู้เป็นองค์ประธานในการกระทำสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ ๘ ที่เรียกว่า “อัฐฐมสังคายนา” ในรัชกาลพระเจ้าติโลกราช เมื่อปีพุทธศักราช ๒๐๒๐ ก็ได้ อนึ่งท่านพระมหาเถระผู้นี้ เป็นชาวเมืองเชียงรายได้จากหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ฉบับชำระใหม่ ของกรมศิลปากรซึ่งท่านผู้ชำระ ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับพระมหาเถระองค์นี้ไว้ว่า

เมื่อพระศาสนาปรินิพพานได้ ๑๔๗๗ ปี ปลายปีฉลู จุลศักราช ๗๐๕ พระเถระเหล่านั้นไปเมืองเชียงแสน แคว้นโยน (โยนก) ได้อุปสมบทกุลบุตรเป็นอันมากที่เกาะดอนแทน ขอให้ทราบว่า พระมหาเถระอุปสมบทในคราวนั้น มีพระธรรมเสนาบดีกุลวงศ์เป็นต้น ในปีจุลศักราชนั้นเอง พระมหาเถระทั้งหลาย ท่านได้สร้างมหาวิหารป่าแดงหลวง (วัดป่าแดง) ในวันเพ็ญ เดือน ๓ ที่เชิงดอยจอมกิตติ ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือนครเชียงแสน พระมหาเถระเหล่านั้น ภายหลังได้ทำอุปสมบทกรรมในปีนั้นเอง ที่สุวรรณปาสาณกะ (แปลว่า แผ่นหินทองคำ) เข้าใจว่า เป็นชื่อบ้านวังคำ ด้านตะวันออกเฉียงเหนือดอยตองเชียงรายในปัจจุบันนี้) ในเมืองเชียงรายได้ขอให้ทราบ ว่า พระมหาเถระที่ได้อุปสมบทในคราวนั้น คือ “พระธรรมทินนะ” เป็นต้น

ท่านพระธรรมทินนะดังที่กล่าวมานี้ ท่านได้อุปสมบทในปี พ.ศ. ๑๔๗๗ ในรัชกาลของพระเจ้าสามฝั่งแกน พระราชบิดาของพระเจ้าติโลกราช

จารึกสร้างมหายนทป (เมืองพยาว)

บัญชีทะเบียนวัตถุ ลพ.๑๒ (ลพ./๑๒, พษ, ๑๕, ๓๒๕)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบสิมา ทำด้วยศิลาทรายสีเทา

ขนาด

สูง	๔๒	เซนติเมตร
กว้าง	๖๓	เซนติเมตร
หนา	๖	เซนติเมตร

สถานที่พบ

ตามทะเบียนบัญชีบันทึกสถานที่พบไว้แต่เพียงว่าพบที่จังหวัดเชียงรายเท่านั้น

สภาพจารึก

จารึกด้วยอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย ลักษณะรูปอักษรแคบ แต่สูงชะลูด เส้นอักษรตื้น ยอดบนสุดของแผ่นจารึกนี้ หักหายไปมีอักษรจารึกเพียงด้านเดียว ๑๑ บรรทัด ใช้จุดศักราชเป็นเครื่องหมายบอกเวลา ซึ่งคงจะสร้างขึ้นในปี จ.ศ. ๘๔๗ รว พ.ศ. ๒๐๗๘ ซึ่งพันรัชสมัยพระเมืองแก้วไปแล้ว ในระยะเวลานี้ เห็นว่าควรเป็นรัชกาลของพระเมืองเกษเกล้า ครองเมืองเชียงใหม่อีกสืบต่อมาจากพระเมืองแก้ว

เรื่องที่จารึก

เป็นการจารึกบันทึกเรื่องการสร้างมหายนทป ที่เมืองพระยาวางข้อความที่ว่า

พระเป็นเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการ ให้ชาวยอดพระหนานดาบเรือนสมพน (สมพล) มาใส่ เจ้าขุนเมืองพระยาว เชียงราย ให้ปลุกมหายนทปให้พ้นหมอนหน้าประหัส ทาวัน ทายม ให้ขุนนาว สร้างมหายนทปให้ทุกคนอย่าริบไรไพรพล ต้องปฏิบัติตามพระราชโองการ

ศิลาจารึกหลักนี้ แต่เดิมจะต้องอยู่ที่จังหวัดพะเยา เพราะเป็นหลักฐานของการสร้างมหายนทปที่นั่น เมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๘ โดยพระราชโองการของพระมหากษัตริย์แห่งเมืองเชียงใหม่นั้น และหลักฐานที่บ้านทีกไว้ในทะเบียนบัญชี ก็ว่าพบที่จังหวัดเชียงรายอีกด้วย ซึ่งจังหวัดพะเยานั้น เคยเป็นอำเภอพะเยาในจังหวัดเชียงรายมาก่อน

จารึกหงสวดีศรีสัตยาธิฐาน

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๑๓ (ลพ./๑๓, พพ. ๒๓, ๓๔๘)*

ลักษณะ

หลัก ๔ เหลี่ยม ทำด้วยหินทราย สีแดง ขรุขระ

ขนาด

สูง	๑๒๘ เซนติเมตร
กว้าง	๔๐ เซนติเมตร
หนา	๔๐ เซนติเมตร

สถานที่พบ

หลักฐานตามบัญชีจารึกเดิม บอกว่าพบที่บริเวณวัดแสนข้าวท้อ (วัดร้าง) อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ปัจจุบันบริเวณวัดแสนข้าวท้อใช้เป็นสถานที่ตั้งอาคารพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย จังหวัดลำพูน

สภาพจารึก

จารึกหงสวดีศรีสัตยาธิฐาน หรือจารึก ลพ.๑๓ คงจะจารึกอักษรไว้ทั้ง ๔ ด้าน ภายหลังหลักศิลา ขรุขระกะเทาะแตกหายไปเหลืออักษรจารึกอยู่เพียง ๒ ด้าน ข้อความจารึกไม่ครบสมบูรณ์ ด้าน ๑ มี ๑๔ บรรทัด ด้าน ๒ มี ๓ บรรทัด อักษรที่ใช้ได้แก่อักษรไทยล้านนา(ฝักขาม) ภาษาไทย ลักษณะตัวพยัญชนะที่ใช้ อาทิ

ฦ -ก, ๒ -ข, ๒ -จ, ๒ -ช

*วิเคราะห์ใหม่เพิ่มเติม

เรื่องที่จารึก

กล่าวถึงคำ “พระสตัยปฏินาณ” ขอพระมหากษัตริย์ที่ได้ทรงรับสั่ง และทรงรับคำสั่งจากพระเชษฐา เกี่ยวกับการเสวยราชสมบัติและการรักใคร่สามัคคีตามข้อความจารึกในตอนท้ายที่ว่า “หงศวดีศรีสตัยอิษฐาน” และ “วรสตัยอิษฐาน” ส่วนข้อความจารึกที่ยังเหลืออยู่อ่านถ้อยทอดได้ดังนี้

“-----

- เราจะสั่งไว้แก่เขา
- แก่พี่เรา ดังเราเมื่อ
- เราไฟ (ไป) เสวยราชสมบัติ (ดี)
- เรา อันได้เสวยราชสมบัติ (บดี)
- ใหม่ พี่เราสั่งไว้แก่ เ
- (๔) ขาและเรา ทือ (ให้) ได้รักกัน ด
- พระสตัยปฏินาณ
- มีประมาณเท่านี้
- ความเท่าตั้งนี้ อ
- (๕) พ (ไป) นรก่อนว่านี้ ย
- (สนุ)กเป็นประโคนสงสาร (หลักโลก) จุงเรา
- (๖) ทอญ // // หงศวดีศรีสตัยอิษฐาน //

ฯลฯ

มงคล (จักรพาล) -----

(เท) วดอันรักษาโลก ---- สุขนั้น จุง

มาอนุไมทนาตัวเราเทอญ // วรสตัยอิษฐาน //”^๑

ลักษณะรูปอักษรและอักขรวิธีที่ใช้ในจารึก ลพ.๑๓ โดยเฉพาะลักษณะตัว “พยัญชนะ” ควรจะมีระยะอายุกาลจารึกในพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒

* “ศิลาจารึกวัดพระธาตุมุดะวันออกเฉียงเหนือ (หลักที่ ๘๔)” ตีพิมพ์ในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓, (พระนคร, ๒๕๐๘), หน้า ๒๕๒-๒๕๓.

จารึกพระสัตยปฏิญาณ

บัญชีทะเบียนวัตถุ ลพ.๑๔ (ลพ./๑๔, พพ. ๒๖, ๓๔๓)*

ลักษณะ

หลัก ๔ เหลี่ยม ทำด้วยหินทราย สีแดง ขรุขระ

ขนาด

สูง	๑๒๔ เซนติเมตร
กว้าง	๔๒.๕ เซนติเมตร
หนา	๔๕ เซนติเมตร

สถานที่พบ

หลักฐานตามบัญชีจารึกเดิม บอกว่าพบที่วัดพระธาตุทริภุญไชย มุมตะวันตกเฉียงเหนือ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

จารึก ลพ.๑๔ น่าจะพบในสถานที่แห่งเดียวกันกับจารึก ลพ.๑๓ คือภายในบริเวณวัดแสนข้าวหอ (วัดร้าง) ด้วยเหตุว่าลักษณะหลักศิลาและหินที่ใช้ทำหลักศิลาจารึกนั้น มีรูปลักษณะและเนื้อหินเหมือนกัน

* วิเคราะห์เพิ่มเติมขึ้นใหม่

สภาพจารึก

จารึกพระสัตยปฏิญาณ หรือจารึก ลพ.๑๔ คงจะจารึกอักษรไว้ทั้ง ๔ ด้าน ภายหลังต่อมาหลักศิลาชำรุดกะเทาะแตกหายไป คงเหลืออักษรจารึกอยู่เพียง ๒ ด้าน ข้อความจารึกไม่ครบสมบูรณ์และต่อเนื่องกัน ด้าน ๑ มี ๑๒ บรรทัด ด้าน ๒ มี ๒ บรรทัด อักษรที่ใช้ได้แก่อักษรไทยล้านนา (ฝักขาม) ภาษาไทย รูปลักษณะอักษรที่ใช้เป็นแบบเดียวกันกับอักษรจารึก ลพ.๑๓ อาทิเช่น พยัญชนะที่ใช้

ลพ.๑๓ ตัว อ - ก, ๒ - ข, ๖ - จ, ๒ - ช

จารึก

ลพ.๑๔ ตัว อ - ก, ๒ - ข, ๖ - จ, ๒ - ช^๑

เรื่องที่จารึก

เป็นข้อความที่กล่าวถึงคำ “พระสัตยปฏิญาณ” ระหว่างพระราชภาคิไนย (หลาน) และพระมาตุลา (น้า) ผู้ครองราชสมบัติ โดยสรุปความในจารึกดังนี้

“โลกการถรรยานี้ (น้า) น้าเรา ด้วยตน ด้วยปาก ด้วยใจ บมิให้คลาดกลางจางลแห่งจริงแล ภัยอันตรายแห่งน้ำเราก็ดี แห่งราชสมบัติน้ำเราก็ดี เราบ่จงจักให้บังเกิดมีเลย

อุปหะอันใดอันหนึ่งหากเกิดมีแก่น้ำเราและเราได้รู้ เราก็จักช่วยน้ำเราให้มีสุขขุประการ ในประมาณมีเท่านี้ เป็นคำพระสัตยปฏิญาณแห่งเรา”^๒

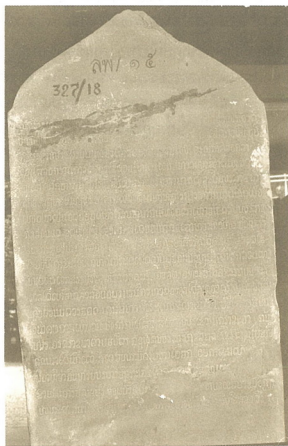
เมื่อพิจารณารูปอักษรจารึก คำที่ใช้ ตลอดจนอักขรวิธี จารึก ลพ.๑๔ ควรจะมีระยะอายุกาลจารึกในช่วงระยะเดียวกันกับจารึก ลพ.๑๓ คือ พุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒

^๑ ดู “ศิลาจารึกวัดพระธาตุ มุมตะวันตกเฉียงเหนือ (หลักที่ ๘๓)” ตีพิมพ์ในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๓, (พระนคร, ๒๕๐๘, หน้า ๒๔๘-๒๕๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน

จารึกหริปัญขปุรี

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๑๕ (ลพ./๑๕, พพ. ๒๑, ๓๒๗)

ลักษณะ

ลักษณะศิลาจารึกรูปใบเสมา ทำด้วยศิลาทรายสีแดง

ขนาด

สูง	๑๔๒	เซนติเมตร
กว้าง	๔๗.๕	เซนติเมตร
หนา	๑๑.๕	เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สภาพจารึก

จารึกด้วยอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย มีอักษรจารึกทั้งสองด้าน ด้านที่ ๑ มี ๓๒ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๙ บรรทัด ใช้จุลศักราชแบ่งออกกาลกำหนดในจารึกซึ่งจารึกขึ้นในปี ๘๖๒ ราวพ.ศ. ๒๐๔๓ จารึกหลักนี้ชำรุดหักเป็นสามท่อน ลักษณะอักษรเป็นแบบที่เรียกว่าฝักขามอันนิยมใช้อยู่ทั่วไปในล้านนาสมัยนี้ ตัวอักษรป้อมเส้นอักษรหนา และชัด

เรื่องที่จารึก

ในด้านที่ ๑ บรรทัดแรกใช้คำว่า “ศุภมัสดุ” เป็นคำขึ้นต้นเรื่องกล่าวถึงสมเด็จพระปิตุรมหาราชเจ้าตนเป็นอธิปติในศรีพิงคราชนครเชียงใหม่ได้รื้อปาณาติกรรมกับ พระกรรโลงรักอัคราขมาดา มีศรัทธาในพระศาสนาภิกษุ มักให้หมั่นคงลงเป็นเค้าเป็นมุงใน “หริบุญชบุรี” อวยไศศวรรย์สมบัติพิศดูฯ ทั้งหลายมีต้นว่า “สัปตรัตนะ” นำมาบูชา พระมหาธาตุเจดีย์อันเป็นเทวี เป็นเค้าแก้วพสุธา

จากนั้นได้พรรณาสืบไปว่า สมเด็จพระองค์มหาราชเจ้าทั้งสองให้สร้างพระธรรมมณเฑียร อันอาภิยรรณิไปด้วยคำมาสา ให้สร้างพระธรรม ๘ ทมใน ๔ พัน พระธรรมชั้นธิ และคันถสัตตปรกณิ สัตถกถา ฎีกา อนุฎีกา คณนาได้ ๔๒๐ คัมภีร์ ให้สร้างสุพรรณพุทธรูปเจ้าแล้วให้นำมา ถาปนาไว้ ณ พระธรรมมณเฑียร

พ.ศ. ๒๐๔๓ นี้ยังอยู่ในรัชกาลพระเมืองแก้ว จารึกหลักนี้ควรประดิษฐานอยู่ที่วัดพระธาตุหริบุญไชยนี้เองแสดงว่า พระเมืองแก้วกับพระราชมารดาของพระองค์ได้ร่วมกันบำเพ็ญพระราชกุศลอันยิ่งใหญ่ สถาปนาหอพระไตรปิฎก ซึ่งท่านเรียกของท่านในสมัยนั้นว่า “พระธรรมมณเฑียร” เป็นสถานที่เก็บรักษาคัมภีร์พระไตรปิฎกครบทั้ง ๔๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นธิ อันพร้อมทั้ง อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา รวมทั้งสิ้นเป็นคัมภีร์ ๔๒๐ พระคัมภีร์ บรรดาพระคัมภีร์ทั้งนี้ต้องเป็นใบลานทั้งหมด นอกจากนั้นยังทรงสร้างพระพุทธรูปทองคำประดิษฐานประจำอยู่ที่ “พระธรรมมณเฑียร”

จารึกหลักนี้ถ้อยคำที่จารึกมีลักษณะเป็นร้อยกรองทำนองร้อย เป็นที่น่าสังเกตที่เรียกชื่อเมืองลำพูนโบราณว่า “หริบุญชบุรี” ซึ่งคงจะสืบมาแต่คำว่า “หริบุญชัย” โดยลำดับ

จารึกพันญากิตติ

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ดพ. ๑๖ (ดพ./๑๖, พช. ๓, ๓๒๔)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบเสมา (ชำรุด) ทำด้วยหินทราย สีเทา

ขนาด

สูง	๑๒๐	เซนติเมตร
กว้าง	๔๘	เซนติเมตร
หนา	๘	เซนติเมตร

สถานที่พบ

ตามทะเบียนบัญชีบันทึกว่า พบที่ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สภาพจารึก

ศิลาจารึกหลักนี้ มีอักษรจารึกอยู่ ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ จารึกอักษรไว้เป็นสองแบบ คือ ในบรรทัดที่ ๑ และ ที่ ๒ ใช้รูปอักษรธรรมล้านนาจารึกเป็นภาษาบาลี นอกนั้นใช้อักษรไทยล้านนาจารึกทั้งหมด ตัวอักษรธรรมที่ปรากฏในจารึก หลักนี้ มีบางตัว เช่น ก (ก) ด (ด), และ E (ช) สังเกตเห็นว่า มีรูปแบบอักษรเหมือนกับอักษรมอญโบราณ (ลพ./๑, ลพ./๒, ลพ.๓ และ ลพ./๖)

ส่วนอักษรไทยล้านนาที่ปรากฏใช้ในจารึกหลักนี้ ตัวอักษรงาม เส้นอักษรลึก ตัวอักษรทุกตัวชัดเจนทุกบรรทัด

เรื่องที่จารึก

ก. บรรทัด ๑-๒ ด้าน ๑ จารึกเป็นภาษาบาลีด้วยอักษรธรรมล้านนา แบบค่านมัสการหรือปณามคาถา ว่า

นมสลิตวา ตีโลกค ธิมมณจ คลามุตตม ्हตุนตราโย จตตารอ ธิมมา วณฺณตุ เตชสา

ข. กล่าวถึงมหาราชเทวี หรือ นางกษัตริย์ว่า “พระเป็นเจ้าแผ่นดิน นรินทมาตา มหาราชเทวี มเหสี ต้นเป็นแห่ง เจ้าธรณี”

ค. มีชื่อบุคคลที่น่าสนใจอยู่ด้วย เช่น พันญาณกิตติ เจ้าสาวคำร้อย และนางยอแสงงาย

ง. บ่งถึงวัดพันตอง ซึ่งยังเหลือซากไว้ให้เห็นได้ในปัจจุบันนี้ ที่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย หลังวัดผ้าขาวพาน หรือวัดผ้าขาวป่าน ว่า

“พระเป็นเจ้า ให้พระเป็นเจ้า ว่า ยังมีวัด พอตูข้า พันตองแต้ม สร้างในเมืองเชียงแสน นื่องข้าพันญาณกิตติ มาท้อข้าถวายเป็นพระเจ้าแม่ลูก พระเป็นเจ้าแม่ลูกก็ยินดีด้วยบุญ”

ลักษณะเช่นนี้เท่ากับประเพณีการสร้างวัดแล้วถวายพระเจ้าแผ่นดินเพื่อให้อยู่ในพระราชูปการะ ทานองวัดราษฎร์เป็นวัดหลวงกระมัง

จ. พระเจ้าแม่ลูก ให้นา ให้คน และให้ไม้สัก เพื่อสร้างวิหาร และหอพิภูก คือ หอไตร

ช. มีชื่อบุคคลและชื่อขุนนาง เช่น เจ้าหมื่นสามสารจุฬามณี เจ้าแสนอโศก เจ้าเมืองนคร (จ.ลำปาง) บัดนี้ เจ้าหมื่นหนึ่งสือปุเลียงพระเป็นเจ้า เจ้าหมื่นโสมจา เจ้าหมื่นเจดเชียงแสน (นามนี้มีมาแต่เดิมว่า หมื่นเจตรา การโถม หรือกาดโถม) เจ้าหมื่นญาดาบเรือน

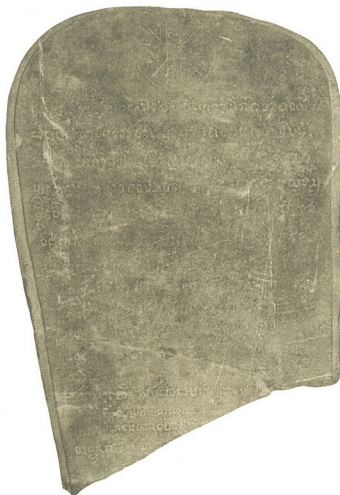
ฉ. กล่าวถึงท้าวดาบเรือนมาฝั่งจารึก

ช. ได้กล่าวถึง จำนวน ค่านา เบี้ย คน และบริเวณพื้นที่ตลอดจนข้าทาส

จารึกหลักนี้กระทำการขึ้นในปีจุลศักราช ๘๕๐ ตรงกับปี พ.ศ. ๒๐๓๑ และเข้าใจว่า พระเจ้าติโลกราช สวรรคตไปแล้ว มีกษัตริย์พระองค์ใหม่ขึ้นครองราชย์ในเมืองเชียงใหม่สืบต่อมา และคงจะมีพระราชมารดาคอยกำกับราชการอยู่ด้วยก็ได้ จึงจารึกยกย่องนางกษัตริย์ถึงปานนั้น ถ้ายุติตามชินกาลมาลีปกรณ์แล้ว กษัตริย์พระองค์นี้ คือ พระยอลดเชียงราย ซึ่งเป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าติโลกราช

จารึกพระธาตุเจ้าเสด็จ

บัญชีทะเบียนวัตถุ ลพ.๑๗ (ลพ./๑๗, พพ.๑๗, ๓๓๖)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบส้อม ทำด้วยหินทรายสีน้ำตาล ขรุขระ

ขนาด

สูง	๖๕	เซนติเมตร
กว้าง	๔๘	เซนติเมตร
หนา	๕	เซนติเมตร

สถานที่พบ

ตามทะเบียนบัญชีว่า พบที่จังหวัดเชียงราย

สภาพจารึก

จารึกด้วยอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย ลักษณะตัวอักษรนั้น คล้ายกับอักษรที่เรียกว่า ผักขม แต่เขียนสะกด ตัวสระและพยัญชนะแบบอักษรธรรม อักษรจารึกไม่สู้งาม เส้นอักษรสั้น อักษรเลือนมาก อ่านจับความไม่ได้ตลอด มีอักษรจารึกเพียงด้านเดียว ๑๖ บรรทัด ใช้จุลศักราชเป็นกำหนดเวลา ซึ่งในจารึกนี้ ป่งถึงปี จ.ศ. ๙๗๓ ราว พ.ศ. ๒๑๕๔

เรื่องที่จารึก

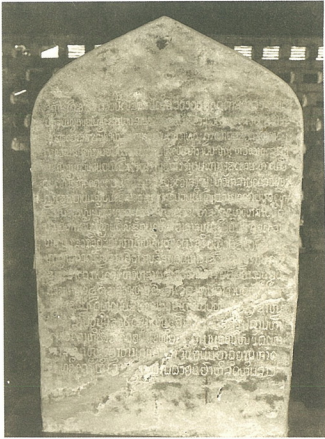
เป็นการบันทึกเหตุการณ์ที่หน้าอัศจรรย์ โดยถือว่า พระบรมสารีริกธาตุ เสด็จปาฏิหาริย์ ว่า ธาตุพระเจ้าได้เสด็จออกมาปรากฏดุจดังพระจันทร์ เมื่อวันเพ็ญ เดือน ๖ ปีจอ จุลศักราช ๙๗๓

ได้กล่าวถึง (คล้ายเรื่องที่มีอยู่ในตำนาน) ว่า พระพุทธเจ้า โคตมะ ได้มาโปรดบริษัททั้งหลาย ถึงมอญดอย...

เรื่องที่ได้มาจากจารึกหลักนี้ แสดงว่าหมดสมัยแห่งราชวงศ์จักรีสมัยมังรายแล้ว และดินแดนทางภาคเหนือของประเทศไทยในขณะนั้นบางครั้งก็ตกอยู่ในอำนาจของประเทศพม่า และในบางครั้งก็ขึ้นอยู่กัพระนครศรีอยุธยาแต่ในระยนี้ พ.ศ. ๒๑๕๔ เป็นรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถครองพระนครศรีอยุธยา เข้าใจว่าเมืองเชียงใหม่ตลอดจนล้านนา ตกอยู่ในอำนาจของพระองค์ด้วย เรื่องพระธาตุเสด็จในจารึกนี้ น่าเสียดายที่จารึกขาดหายไป จึงไม่รู้ว่ เป็นมอญดอยอะไร หากจะให้สันนิษฐานแล้ว มันใจเหลือเกินว่า เรื่องนี้ จะเป็นเรื่องตำนานพระธาตุจอมกิตติที่เมืองเชียงแสน เพราะองค์พระธาตุนั้น ยังตั้งอยู่บนมอญดอยขนาดย่อมอยู่ตรงบาททุกวันนี้

จารึกวัดเวฬุวันอาราม

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๑๘ (ลพ./๑๘, พช. ๓๐, ๓๕๒)

ลักษณะ

ลักษณะศิลปะจารึกรูปใบเสมา ทำด้วยศิลาทรายสีน้ำตาลออกเหลือง

ขนาด

สูง	๑๒๔ เซนติเมตร
กว้าง	๖๐ เซนติเมตร
หนา	๑๐ เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่วัดสันมะค่า อำเภอมือง จังหวัดลำพูน

สภาพจารึก

จารึกด้วยอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย รูปอักษรไม่งาม เส้นต้น อักษรจารึกทั้งสองด้านลบเลือน ด้านที่ ๑ มี ๑๔ บรรทัด และด้านที่ ๒ มี ๑๕ บรรทัด ในด้านที่ ๒ นั้น อักษรลบเลือนเกือบหมด จารึกหลักนี้ ใช้จุลศักราชเป็นเครื่องหมายกำหนดกาลเวลา จารึกในปี จ.ศ. ๘๖๔ ราว พ.ศ. ๒๐๕๐ ยังเป็นรัชสมัยพระเมืองแก้ว ครองราชย์ในเชียงใหม่อยู่

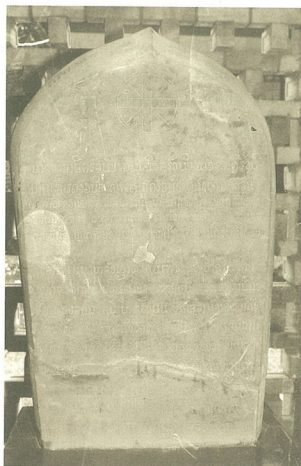
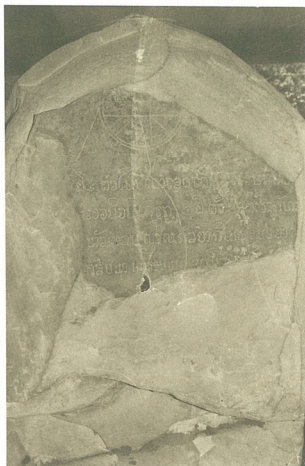
เรื่องที่จารึก

เป็นการเล่าเรื่องการสร้างวัด เวฬุวัน ของพญายี่ได้อาณาชนชาวเจ้าสงฆ์ทั้งหลาย เช่น พระครูเจ้าจุฬารัตน์เจ้า ให้มาในอาราม (เวฬุวัน) กล่าวถึง มหาราช มหาเทวี ผู้เป็นเจ้าของดิน ถวายกุศลในการสร้างวัดแด่ มหาเทวี ณ ช่วงพระมหาธาตุฯ ต่อหน้าชาวเจ้าสงฆ์ทั้งหลายมีพระมหาสาวิณณโพนธ์ แห่งป่าแดงหลวง และ พระมหาเถรสวรรค์ วัดมหาโพธิ์ พระมหาเถรสุริยะ วัดเชียงโถม พระญาณมงคลพุทธม วัดลีเลียด และพระมหาเถรโมลี (เม้าฟี่) พุกาม มีการให้ฝังจารึกไว้กับอารามนี้ (วัดเวฬุวัน) แล้วห้ามมิให้ผู้ใดมาทำการเบียดเบียน เพื่อจะให้อารามนี้มั่นคงศาสนา ๕,๐๐๐ ปี

กล่าวถึงผู้ที่ดำเนินการฝังจารึก คือ เจ้าลำหมื่นสุวรรณ เจ้าหมื่นน้อยคำได้กล่าวถึง สมเด็จพระพุทธเจ้าศรีธรรมจักรวรรดิมหาราช กับ พระราชมาตามหาเทวีแม่ลูกทั้งสอง

หลักฐานที่ได้จาก จารึกหลักนี้ ยืนยันถึงสถานที่เดิม ซึ่งศิลาจารึกหลักนี้มีอยู่คือ วัดเวฬุวัน ปัจจุบันนี้ได้แก่ วัดกุเต้า ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ตนเอง และบรรดาวัดอื่นๆ ที่อ้างถึง พร้อมด้วย พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายนั้น น่าจะเป็นเรื่องที่อยู่ในเขตของจังหวัดเชียงใหม่อีกด้วย สำหรับพระนามของกษัตริย์ และ พระราชมาตามหาเทวีนั้น ควรเป็น พระเมืองแก้วกับพระราชมารดาของพระองค์

จารึกหัวแสนกัลยาภินเมืองพยาว บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๑๕ (ลพ./๑๕, พพ. ๓๒, ๓๓๒)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบเสมา ทำด้วยหินทรายสีแดง

ขนาด

สูง	๕๐	เซนติเมตร
กว้าง	๕๓	เซนติเมตร
หนา	๒๐	เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่วัดบุญนาค อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

สภาพจารึก

จารึกด้วยอักษรไทยล้านนาภาษาไทย บ่งบอกศักราชเป็นจุลศักราช ๙๖๔ ตรงกับ พ.ศ. ๒๐๔๕ มีอักษรจารึก ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๔ บรรทัด และด้านที่ ๒ มี ๑๔ บรรทัด ลักษณะรูปแบบอักษรจารึกก็เป็นแบบที่พบเห็นอยู่ทั่วไป

ในบรรดาศิลาจารึกทั้งหลายร่วมสมัยล้านนา ท่านผู้รู้บางท่านเช่น พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ เคยเรียกอักษรแบบนี้ว่า "อักษรไทยแบบฝักขาม"

เรื่องที่จารึก

กล่าวถึงพ่ออยู่หัวแสนญาณเกล้าฯ กินเมืองพะเยา และการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา แล้วได้กล่าวถึงชื่อ ตำแหน่งข้าราชการในครั้งนั้น เช่น เจ้าพันสีนาค พันมงคล หมื่นนาทลิ่ง เป็นต้น

ความจารึกในตอนสุดท้าย กล่าวถึง ถ้าผู้ไทยใด ไม่ไว้คนในจารึก ตามอาญาพระเป็นเจ้า และกลับทำลายเสีย ขอให้มิแต่ความทายนะ ตายไปขอให้ตกนรก

เรื่องที่ได้จากจารึกหลักนี้ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของเมืองพะเยา ที่มีเจ้าเมืองครองอยู่ใน พ.ศ. ๒๐๔๕ มีชื่อว่า แสนญาณเกล้าฯ ระยะเวลาดังกล่าวนี้ เป็นรัชสมัยพระเมืองแก้ว ดังนั้น “ตามอาญาพระเป็นเจ้า” แล้วก็หมายถึงพระเมืองแก้ว เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ อันเป็นราชธานี ของอาณาจักรล้านนาสมัยนั้น

จารึกวัดขุนบาน

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ดพ.๒๐ (ดพ./๒๐, พพ. ๓๓, ๓๕๐)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบสีกา ทำด้วยหินทรายสีน้ำตาล

ขนาด

สูง	๗๗	เซนติเมตร
กว้าง	๖๑	เซนติเมตร
หนา	๑๒	เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่วัดกุสุมา อําเภอเมือง จังหวัดลําพูน

สภาพจารึก

จารึกด้วยอักษรไทยล้านนาภาษาไทย ลักษณะตัวอักษรเป็นแบบที่นิยมใช้อยู่ในล้านนาสมัยนั้น เส้น
อักษรตัน แต่อ่านได้ความชัดเจนดี พื้นผิวด้านที่มีอักษรจารึกราบเรียบ เป็นจารึกที่มีอักษรจารึกด้านเดียวมี
๑๔ บรรทัด

จารึกนี้แบ่งออก ถึงปีจุลศักราช ๘๖๖ ราว พ.ศ. ๒๐๔๗

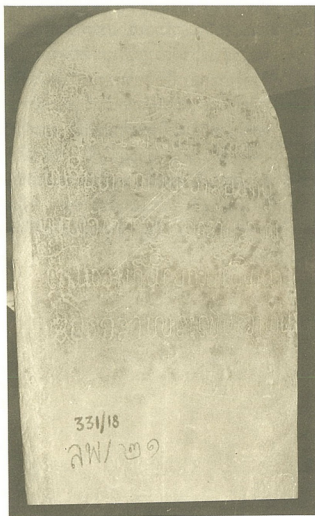
เรื่องที่จารึก

กล่าวถึงพระมหาเถรเจ้าจุ... (ความในจารึกขาดไป) อยู่วัดท่าแพ พร้อมด้วยมหาเถรสาธและเจ้าพันทนา
หลัง ฯลฯ ไว้ข้าพระเพื่ออุปฐากพระเจ้าแห่งวัดบุญบาน

ความที่ได้จากจารึกหลักนี้มีพระมหาเถรเจ้า ที่มีนามขึ้นต้นว่า “จุ” องค์หนึ่ง ซึ่งจะเป็นจุฬารักษ์ หรือ
ไม่กี่สุดท้ายจะสันนิษฐานได้ แต่รู้แน่ชัดว่า ท่านต้องอยู่วัดท่าแพ ในเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ บัดนี้แน่ ส่วน
ท่านมหาเถรสาธคือ มหาเถรปราสาท แต่ไม่ทราบว่าเป็นท่านอยู่วัดไหน วัดบุญบานนี้น่าสงสัยว่า จะอยู่ที่จังหวัด
พะเยาบัดนี้ หากมีเวลาจะตรวจสอบให้แน่ชัดอีกครั้งหนึ่ง เพราะจารึกหลักนี้สถานที่เดิม จะต้องอยู่ที่วัดบุญบาน
หรือ บุญบาล

จารึกเจ้าเมืองท่าวมยเชียงรายสร้างพระพุทธรูป

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๒๑ (ลพ./๒๑, พช. ๑๖, ๓๓๑)

ลักษณะ

ศิลาจารึกหลักนี้เป็นรูปใบสิมา ทำด้วยหินทรายสีน้ำตาลเหลือ

ขนาด

สูง	๑๑๕	เซนติเมตร
กว้าง	๔๔	เซนติเมตร
หนา	๔.๕	เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่จังหวัดเชียงใหม่ เท่าที่สอบได้จากบัญชีทะเบียน เพียงเท่านี้ จึงไม่อาจกำหนดได้แน่ชัด

สภาพจารึก

ศิลาจารึกหลักนี้ จารึกด้วยอักษรไทยล้านนาและภาษาไทย เส้นอักษรที่ปรากฏ ลึก ตัวอักษรชัดเจน รูปอักษรแบบนั้นมักจะพบเห็นอยู่ทั่วไปทางภาคเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงแสน และพะเยา จารึกนี้มีอักษรจารึกอยู่ทั้งสองด้าน

เรื่องที่จารึก

ด้านที่ ๑ มีดวงโหราศาสตร์ และปรากฏจุลศักราช ๘๔๖ ปีมะโรง เดือนเจียง ขึ้น ๑๕ ค่ำ วันพุธ ข้อความอื่นๆ ที่กล่าวถึง คือ

พ่ออยู่หัวเจ้า ท้าวมุขเชียงราย เจ้าหมื่นชาวทอง เจ้าหมื่นซ้าย

อ้ายและนักบุญทั้งหลาย สร้างพระพุทธรูปไว้ในถ้ำ

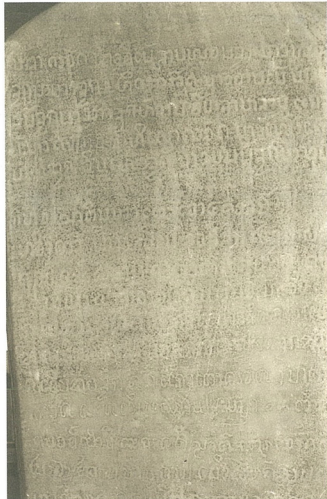
พ่ออยู่หัวเจ้า ได้ถวายข้าพระไว้สำหรับปฏิบัติพระพุทธรูป

มีข้อความกล่าวถึง การถวายนา และรายชื่อข้าพระ ฯลฯ ข้อความในตอนสุดท้ายกล่าวถึง เจ้าขุนผู้ใด และนักบุญทั้งหลายที่ได้มากราบไหว้บูชาองค์พระพุทธรูปในถ้ำนี้ ขอจงอนุโมทนาในส่วนบุญจงทุกคน

จุลศักราชที่อ้างไว้ในจารึกหลักนี้ ตรงกับปีพุทธศักราช ๒๐๒๗ อันเป็นรัชกาลของพระเจ้าติโลกราช ดังนั้น พ่อเจ้าอยู่หัว หรือ พ่ออยู่หัวเจ้า ก็หมายถึงพระองค์นั่นเองการสร้างพระพุทธรูปไว้ในถ้ำตามที่จารึกบ่งถึงอยู่นี้ หากศิลาจารึกหลักนี้ พบที่จังหวัดเชียงรายเป็นการแน่ชัดแล้ว พระพุทธรูปดังกล่าวก็น่าจะมอบบอกถึงสถานที่ใดเหมือนกัน ควรจะเป็นถ้ำพระ ที่จังหวัดเชียงรายในเขตอำเภอเมืองบดนี้ และท้าวมุขเชียงราย หรือ ท้าวมุขเชียงรายนั้น เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ว่า ะยะนี้ มีผู้ครองเมืองเชียงรายนามว่า หมื่นมุขหรือ หมื่นมุข

จารึกวัดวิสุทธาราม (ฝังจารึก)

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๒๒ (ลพ./๒๒, พษ. ๕, ๓๓๐)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบเสมา ทำด้วยหินทรายสีเทา

ขนาด

สูง	๑๕๖ เซนติเมตร
กว้าง	๕๐ เซนติเมตร
หนา	๑๑ เซนติเมตร

สถานที่พบ

ตามทะเบียนบัญชีเดิมว่าพบที่จังหวัดเชียงราย อำเภอพะเยา ซึ่งบัดนี้ได้แก่ จังหวัดพะเยา

สภาพจารึก

จารึกด้วยอักษรไทยล้านนาภาษาไทย ตัวอักษรที่จารึกเป็นแบบอักษรไทยที่นิยมใช้ทางล้านนาไทยในสมัยนั้น ตัวอักษรงาม เส้นอักษรไม่ลึก อ่านได้ความเกือบตลอด มีศักราชเป็นจุลศักราช ๘๖๘ ราว พ.ศ. ๒๐๔๔ ในรัชสมัยพระเมืองแก้วแห่งอาณาจักรล้านนา มีอักษรจารึกอยู่ทั้งสองด้าน ด้านที่ ๑ มี ๓๒ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๖ บรรทัด

เรื่องที่จารึก

จารึกหลักนี้ได้กล่าวถึงเรื่อง

ก. สมเด็จพระมหาสวามีศรีวิมลโพธิญาณเจ้า ผู้เป็นอธิบดีในป่าแดงหลวงให้มหาเถรชัยบาลรัตนปัญญาขออนุญาตมหาธรรมราชาธิราช เพื่อฝังจารึก ณ วัดวิสุทธาราม ณ เมืองพะเยา เพื่อเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาให้ถาวร ๕,๐๐๐ ปี

ข. กล่าวถึงสมเด็จพระเป็นเจ้าทั้งสองพระองค์ ให้อนุญาตแก่มหาสวามีเจ้า

ค. กล่าวถึง แสนญาณ ตนกินเมืองพะเยา

ความที่ได้จากหลักนี้ เป็นการแน่ชัดว่า จารึกหลักนี้เป็นของวัดวิสุทธาราม ในจังหวัดพะเยานอกจากนั้นยังได้รู้จัก ด้วยว่า วัดป่าแดงหลวงในเมืองพะเยาโบราณนั้น มีท่านพระสมเด็จพระมหาสวามีศรีวิมลโพธิญาณเจ้าเป็นอธิบดีสงฆ์ในวัดนั้น หรือไม่ก็อาจจะเป็นสิ่งพระราชูปการของพระสงฆ์ทั้งหมดในเมืองพะเยา แสดงให้เห็นว่าฐานะของวัดป่าแดงหลวงนั้น เป็นวัดสำคัญสูงสุดแห่งเมืองพะเยา ในปี พ.ศ. ๒๐๔๔

ส่วนที่จารึกอ้างถึง สมเด็จพระเป็นเจ้าทั้งสองพระองค์นั้น คงหมายถึง พระเมืองแก้วกับพระราชมารดาของพระองค์ก็ได้

จารึกวัดหนองหนาม

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๒๓ (ลพ./๒๓, พพ. ๓๗, ๓๔๕)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบเสมา ทำด้วยหินแปรสีดำ

ขนาด

สูง	๖๑ เซนติเมตร
กว้าง	๓๓.๕ เซนติเมตร
หนา	๑๔ เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่วัดหนองหนาม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สภาพจารึก

เป็นรูปอักษรไทยล้านนาหัวปัด เส้นอักษรไม่ลึกนัก ตัวอักษรอ่านได้ความชัดเจน มีอักษรจารึกทั้งสองด้าน ด้านที่หนึ่งมี ๑๔ บรรทัด และด้านที่สองก็มี ๑๔ บรรทัดเท่ากัน บ่งบอกศักราชเป็นปีจุลศักราช ๙๕๑ ตรงกับปีพุทธศักราช ๒๐๓๒ ซึ่งยังคงเป็นรัชกาลพระยอดเชียงราย ราชนัดดาของพระเจ้าติโลกราช ครองเมืองเชียงใหม่อยู่

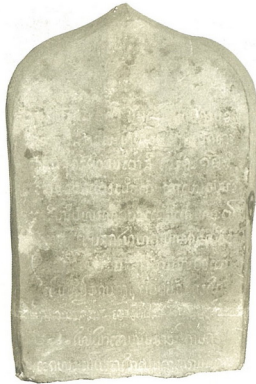
เรื่องที่จารึก

ก. กล่าวถึงพระราชพิธี ให้ทองสักโกอันเกลือกด้วยทองคำ เป็นจำนวน ๑๐๐ บาท เพื่อฝังศพ พระธิดาเจดีย์เจ้าที่วัดช่วงชุมแก้วเมืองควัก พร้อมกับไว้คนอุปฐากพระเจ้า ๑๐ ครั้ว

ข. อ้างถึงแม่ของพระเถรมงคลพุทธนิมิต หยาตน้ำ (กรวดน้ำ) ไว้ข้าพระ

ค. พระมหาเถรมงคลพุทธนิมิต สวรรค์ช่วงชุมแก้ว เมืองควักเตียวนี้ชาวลำพูนเรียกว่า เหมืองควาก

จารึกเจ้าเหนือหัวหมื่นพระยาสองแคว
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๒๔ (ลพ./๒๔, พช. ๓๖, ๓๓๓)

ลักษณะ

ลักษณะเป็นแผ่นศิลาจารึกรูปใบเสมา ชำรุดตอนล่างหักหายไป ทำด้วยหินทรายสีน้ำตาล

ขนาด

สูง	๖๔ เซนติเมตร
กว้าง	๕๔ เซนติเมตร
หนา	๑๒ เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

สภาพจารึก

ศิลาจารึกหลักนี้ มีอักษรจารึกด้านเดียว เหลืออยู่เพียง ๑๒ บรรทัดเท่านั้น เส้นอักษรขึ้น พื้นผิวศิลาจารึกตัวอักษรบางแห่งสึกกร่อน อักษรบางบรรทัด อ่านได้ความไม่ชัด

เรื่องที่จารึก

พอสรุปความได้ว่า

เจ้าเหนือหัว คือ พระเจ้าติโลกราช ทรงให้หมื่นพระยาสองแคว

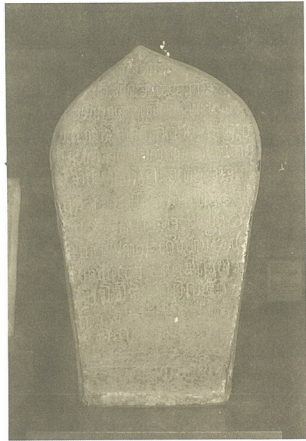
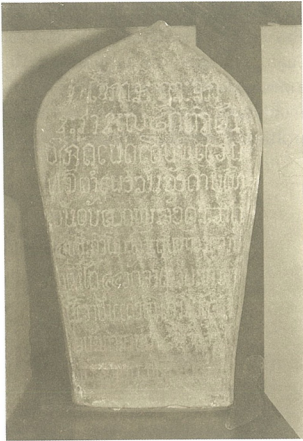
พระผู้เป็นลูกให้มากินเมือง.....

สร้างบ้านพองเดิม เป็นที่อยู่ งามดียิ่งนัก

พระยาสองแควเก่า คือ พระยาเซลิ้ง หรือพระยาอุทิสฐิระ บางที่ทางภาคเหนือเรียกว่า ยุทิสเจียง เป็นสายตระกูลกษัตริย์สุโขทัย คงเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทางสายพระมารดา เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถขึ้นครองราชสมบัติในพระนครศรีอยุธยาแล้ว จึงแต่งตั้งให้พระยาเซลิ้งหรืออุทิสฐิระ ไปเป็นเจ้าเมืองพิษณุโลก คือเมืองสองแคว ต่อมาเอาใจออกห่างจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พาก๊วออกมาสวามิภักดิ์อยู่ด้วยพระเจ้าติโลกราช แห่งเมืองเชียงใหม่ ซึ่งพระเจ้าติโลกราชทรงรับรอง พระยาสองแควเก่า เสมือนดังลูกของพระองค์ จึงในจารึกนี้ว่า “พระเป็นเจ้าผู้เป็นลูก” ดังนี้ และคงจะให้ไปครองเมือง ซึ่งรู้ไม่ได้ว่าเป็นเมืองอะไร เพราะจารึกขาดหายไปพอดี แต่ตามพงศาวดารโยนกและลิลิตยวนพ่าย ให้หลักฐานตรงนี้ได้ว่า ครั้งแรกให้ไปครองเมืองพะเยา แต่ต่อมาไม่พอใจ จึงให้ย้ายไปครองอีกเมืองหนึ่ง ถ้าสถานที่พบจารึกหลักนี้อยู่ที่อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่จริง เมืองที่พระยาสองแควไปครองในตอนนั้นก็ควรจะอยู่ที่อาณาบริเวณ ซึ่งค้นพบศิลาจารึกหลักนี้นั่นเอง

จารึกสมบัดขันธเสมาวัดแก้ว

บัญชีทะเบียนวัดถุด ลพ.๒๕ (ลพ./๒๕, พพ. ๑๓, ๓๔๓)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบสีกา ทำด้วยหินทรายสีเทา

ขนาด

สูง	๖๐ เซนติเมตร
กว้าง	๓๔ เซนติเมตร
หนา	๑๗ เซนติเมตร

สถานที่พบ

ตามบัญชีทะเบียนบันทึกว่า พบที่ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สภาพจารึก

จารึกด้วยอักษรไทยล้านนา มีทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย มีอักษรจารึกอยู่ทั้งสองด้าน ด้านที่ ๑ มี ๑๐ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๗ บรรทัด รูปร่างอักษรเป็นแบบที่นิยมอยู่ทั่วไปในล้านนา ตัวอักษรที่จารึกนี้ใหญ่ ซึ่งนักปราชญ์บางท่านเรียกว่า “อักษรฝักขาม” มีอักษรธรรมเข้ามาจารึกปะปนอยู่ด้วยในบรรทัดที่ ๑๒-๑๓ ด้านที่ ๒ ลักษณะอักษรธรรมที่ใช้ก็เป็นแบบนิยมทั่วไปในการจารึก หรือเขียนภาษาบาลี ตัวอักษรไทยล้านนาที่จารึกทั้งสองด้าน สมบูรณ์อ่านได้ความชัดเจน

จารึกหลักนี้ ยังคงใช้ปัจจุบันรักษาอยู่ และคงจารึกขึ้นในปี จ.ศ. ๙๒๑ ราว พ.ศ. ๒๑๐๒

เรื่องที่จารึก

เป็นเรื่องการผูกพัทธสีมาที่วัดป่ากุแก้ว ดังความที่จารึกว่า

พระสงฆ์ ๑๕ องค์ มีมหาเถรหลวงเจ้าป่า ตนได้ ๔๔ พรรษา พระมหาสามีเจ้าป่าแดง ได้ ๑๐ พรรษา และมหาสวนคำ ๒๗ พรรษาได้ เป็นประธานแก่สงฆ์สมมติชั้นธสีมา มหาสีมา ในป่ากุแก้ว

จารึกหลักนี้ ถ้ายึดตามศักราชแล้ว ตกราว พ.ศ. ๒๑๐๒ นั้น ทางล้านนาได้ตกเป็นประเทศราชของพม่า ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง เข้ายึดครองเมืองเชียงใหม่ไว้ได้แต่ปี พ.ศ. ๒๑๐๑ จากตำนานเมืองเชียงใหม่ และในพงศาวดารโยนก ดังนั้นการผูกพัทธสีมาตามจารึกนี้ควรจะอยู่ในระยะที่หมดสายราชตระกูลษัตริย์ที่เคยครองราชสมบัติสืบ ๆ กันมา ตั้งแต่พระยามังรายเป็นปฐมวงศ์นั้น

บรรดาพระมหาเถรที่ออกนามมาในจารึกนี้ แต่ละท่านเข้าใจว่า จะเป็นพระเถระที่พำนักอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ทั้งสิ้น แต่รู้ไม่ได้ว่า “ป่ากุแก้ว” นั้น จะอยู่ที่จังหวัดใดในปัจจุบันนี้ หากเป็นดอยกุแก้ว หรือวัดพระธาตุกุแก้ว แล้ว เท่าที่รู้จักก็มีอยู่แห่งเดียว ในเขตจังหวัดเชียงราย บัดนี้ ที่อำเภอเชียงแสนแต่หลักฐานการได้มาของจารึก ว่า พบที่จังหวัดลำพูนดังกล่าว ในจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่พยายามสอบถามดูบ้าง ก็ไม่มีผู้ใดทราบว่เคยมีวัดป่ากุแก้วอยู่ ณ ที่ใด

จารึกวัดมหาโพธิ์

บัญชี/ทะเบียน ลพ.๒๖ (ลพ./๒๖, พษ. ๕, ๓๓๔)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบสีกา (ชำรุด) ทำด้วยหินทรายสีเทา

ขนาด

สูง	๒๕	เซนติเมตร
กว้าง	๕๒	เซนติเมตร
หนา	๑๑	เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่จังหวัดเชียงราย

อักษรจารึก

รูปแบบอักษรไทยล้านนาภาษาไทย เป็นแบบอักษรจารึกที่ใช้อยู่ทั่วไปในล้านนา ตัวอักษรเล็ก เส้นจารึกอักษรต้น บ่งบอกศักราชเป็นจุลศักราช ๘๖๒ ตรงกับปีพุทธ ๒๐๔๓

เรื่องที่จารึก

จารึกหลักนี้กล่าวถึงพระมหาเทวี เจ้าอยู่หัว ให้ฝังจารึกไว้ ณ วัดมหาโพธิ์ ต่อจากนั้นได้กล่าวถึงสิ่งของและข้าพระ

พ.ศ. ๒๐๔๓ นี้เป็นรัชกาลของพระเมืองแก้วแล้ว เพราะพระบิดาของพระองค์ คือ พระเจ้ายอดเชียงราย ทรงสละราชสมบัติให้พระโอรสครอง แต่ปี พ.ศ. ๒๐๓๙ ดั่งนั้นพระมหาเทวีเจ้าอยู่หัวในที่นี้ ก็คือ พระราชมารดาของพระเมืองแก้วนั่นเอง แต่วัดมหาโพธิ์นั้นมิได้อยู่เหตุที่ศิลาจารึกหลักนี้พบที่จังหวัดเชียงราย หากพบที่จังหวัดเชียงใหม่แล้ว วัดมหาโพธิ์ ก็น่าจะได้แก่วัดเจดีย์ ๗ ยอด อันเป็นสถานที่ทำสังคายนาครั้งที่ ๘ ในแผ่นดินพระเจ้าติโลกราชนั่นเอง เพราะเจ้าอาวาสผู้ครองวัดนี้ยังมีนามว่า พระโพธิรังษี ผู้แต่งจามเทวีวงศ์และสังคายนาทานเป็นภาษาบาลี

จารึกวัดเก้ายอด

บุญชี/ทะเบียนวัดฤ ลพ.๒๓ (ลพ./๒๓, พช. ๑๑, ๓๓๘)

ลักษณะ

ลักษณะศิลาจารึกรูปใบสิมา ทำด้วยหินทรายสีน้ำตาล

ขนาด

สูง	๖๖ เซนติเมตร
กว้าง	๔๓ เซนติเมตร
หนา	๗ เซนติเมตร

สถานที่พบ

บันทึกไว้ในทะเบียนเพียงว่า พบที่จังหวัดเชียงรายเท่านั้น

สภาพจารึก

จารึกหลักนี้ชำรุดมากแต่เดิม จารึกด้วยอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย ทั้งสองด้าน ด้านที่ ๑ มี ๑๕ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๒๐ บรรทัด ใช้ปีจุลศักราชเป็นเครื่องกำหนดกาลเวลา ลงจารึกไว้ในปี จ.ศ. ๘๗๔ ราว พ.ศ. ๒๐๕๕ อักษรจารึกต้นมก โดยเฉพาะด้านที่ ๑ ผิวพื้นจารึกกร่อน ตัวอักษรลบเลือนเป็นส่วนมาก ข้อความบางตอนอ่านได้ยาก

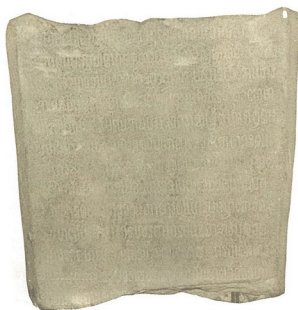
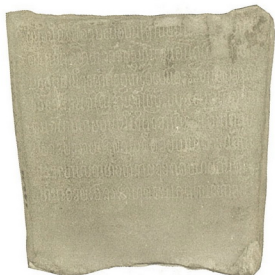
เรื่องที่จารึก

ข้อความที่จารึกนี้กล่าวถึง คือ การอุทิศส่วนกุศลในการสร้างวัดเก้ายอด ถวายแด่เจ้าเหนือหัวผู้ครองเมืองเชียงใหม่ในสมัยนั้น คือ พระเมืองแก้ว กษัตริย์เจ้าสี่หมื่นพญา (เมืองพะเยา) ให้คนมาฝังจารึกในวัดเก้ายอด ปังบอกอาณาเขตของวัด โดยเอาบ้านพระยาร่วงและบ้านหมอช้างเป็นแดน

จากข้อความเหล่านี้ จึงแน่ใจได้ว่า จารึกหลักนี้เป็นของที่อยู่ประจำกับวัดเก้ายอด และวัดนี้จะต้องอยู่ในเขตจังหวัดพะเยาปัจจุบันนี้อีกด้วย เพราะการอ้างถึง บ้านพระยาร่วงนั้นคงจะเป็นบริเวณที่ตั้งของวัดพระยาร่วง ในจังหวัดพะเยา ที่แห่งนี้ ได้ค้นพบศิลาจารึกกล่าวถึงวัดพระยาร่วง ซึ่งปัจจุบันนี้เรียกกันว่าวัดบุญนา

จารึกมหาสังฆราชาศรีไตรปิฎก

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๒๘ (ลพ./๒๘, พพ. ๑๒, ๓๔๒)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบสี่มา ทำด้วยหินทรายสีน้ำตาล ขรุขระ ท่อนบนหักหายไป

ขนาด

สูง	๔๔ เซนติเมตร
กว้าง	๔๐ เซนติเมตร
หนา	๔ เซนติเมตร

สถานที่พบ

ตามทะเบียนบัญชีว่า พบที่จังหวัดเชียงใหม่

สภาพจารึก

จารึกด้วยอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย ตัวอักษรเล็กชะลูด เส้นเล็ก พื้นผิวจารึกทั้งสองด้านหยาบขรุขระ อักษรทุกบรรทัดชัดเจนมีอักษรจารึกอยู่ทั้งสองด้าน ด้านที่ ๑ มี ๑๓ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๘ บรรทัด เนื่องจากศิลาจารึกหลักนี้ ท่อนบนได้ชำรุดหักหายไป จึงไม่มีศักราชบอกไว้

เรื่องที่จารึก

ส่วนใหญ่เป็นการกล่าวถึงการอุทิศถวายข้าพระ เพื่อรักษาพระพุทธเจ้าและพระเจดีย์ ที่สำคัญที่สุด ซึ่งได้จารึกหลักนี้ ได้แก่บรรดาพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายที่จารึกนี้ได้ออกนามไว้ ตลอดจนวัดที่ท่านสถิตอยู่ อันน่าจะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ คือ

พระมหาสังฆราชาศรีไตรปิฎกอุดมญาณเทพเจ้า ปาราว

พระมหาเถรสุวรรณเจ้า ปาลังคะ

พระมหาเถรธรรมโรจเจ้า จอมทอง

พระมหาสามีนันทปัญญาเจ้า วัดหมื่นไกร

พระมหาสามีจันทรังสีปานสูงมงคล

พระมหาสามีเจ้า วัดพระยาร่วง

พระมหาเถรอินทรปัญญา วัดศรีชุม

นอกจากนี้ยังมีพระเถระลำดับรองลงมาจากพระมหาเถรทั้งนั้นอีก น่าสังเกตว่าท่านเหล่านี้ใช้คำว่า “ธ” นำหน้าทุกองค์ จึงน่าจะสยว่า “ธ” คือ ท่าน ซึ่งใช้เป็นคำนำหน้าพระภิกษุสงฆ์ในสมัยนั้น และคำนี้ต่อมาคงจะออกเสียงเป็น “ตุ” แล้วกลายมาเป็น “ตุ้” หรือ “ตุ้เจ้า” ในภาษาเมืองเหนือไป บรรดาท่านพระเถระที่มีคำว่า “ธ” นำหน้านาม มีดังนี้

ธ เป็นเจ้าศรี วัดพระคำ

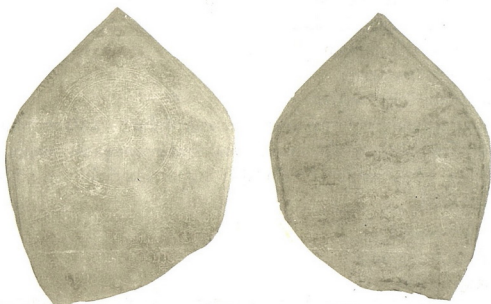
ธ เป็นเจ้าศรีบุต วัดสุนนภู

ธ เป็นเจ้าฝูงนี้รู้ทุกตน

จากหลักฐานที่ได้จากศิลาจารึกหลักนี้ สังเกตจากชื่อวัดต่าง ๆ แล้ว ล้วนแต่อยู่ในเขตจังหวัดพะเยา บัดนี้ทั้งสิ้น ดังนั้น จารึกหลักนี้ควรจะอยู่ที่จังหวัดพะเยา ซึ่งเคยเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงรายมาแต่เดิมนั่นเอง

จารึกพระเจ้าตนหลวง (เมืองพยาว)

บัญชีทะเบียนวัตถุ ลพ.๒๕ (ลพ./๒๕, พษ, ๖, ๓๔๐)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบเสมา ทำด้วยศิลาทรายสีน้ำตาล

ขนาด

สูง	๕๖	เซนติเมตร
กว้าง	๔๖	เซนติเมตร
หนา	๖.๕	เซนติเมตร

สถานที่พบ

ตามที่บ้านทีกไ้วในบัญชีทะเบียนว่า พบที่จังหวัดเชียงราย เท่านั้น

สภาพจารึก

เป็นจารึกอักษรไทยล้านนา ภาษาบาลี และภาษาไทย ท่อนล่างจารึกหักหายไป รูปอักษรเป็นแบบที่เรียกว่า ผักขม มีอักษรจารึกอยู่ทั้งสองด้าน ด้านที่ ๑ มี ๕ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๕ บรรทัด ในด้านที่ ๒ นั้น อักษรลบเลือนอ่านได้ความไม่ชัดเจน ใช้จุลศักราชบ่งบอกกาลเวลา จารึกนี้คงทำขึ้นในปี จ.ศ. ๘๘๕ รว พ.ศ. ๒๐๖๖ ยังเป็นรัชสมัยพระเมืองแก้วครองเมืองเชียงใหม่อยู่

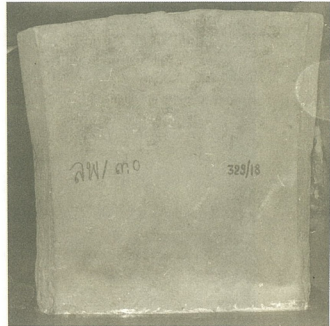
เรื่องที่จารึก

ในด้านที่ ๑ ขึ้นต้นจารึกเป็นคำนมัสการแด่พระพุทธเจ้า ด้วยภาษาบาลีว่า “นโม พุทธสฺส” ต่อจากนั้น ได้กล่าวถึงศาสนาแห่งพระโคตมเจ้าล่วงพ้นไปแล้ว ๒๐๖๗ ปี ในด้านที่ ๒ จารึกได้บ่งบอกถึงพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ว่าเมื่พระเจ้าพระชาวาก้า สูง ๓ ศอก พระเศียรกลมกลวง เส้นผมมี ๑๕๐๐ เส้น ลำนิ้ว ๔ กำ

เรื่องที่ได้จากศิลาจารึกนี้ ที่น่าสังเกตก็คือ การใช้จุลศักราชและพุทธศักราชนั้นเป็นหลักฐานที่ตรงกับหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ดังที่ท่านผู้ชำระชี้แจงไว้ ส่วนพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในจารึกนี้ควรจะได้แก่พระเจ้าตนหลวง ที่วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา นั้นเองเพราะทางภาคเหนือแล้วก็มีพระพุทธรูปที่ใหญ่ที่สุดเพียงองค์เดียวเท่านั้น ประกอบกับหลักฐานที่พบศิลาจารึกหลักนี้ก็รับรองอยู่แล้วว่า พบที่จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยาก็เคยเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงรายมาก่อน หากความเข้าใจดังนี้ไม่ผิด จารึกหลักนี้แต่เดิมก็ควรจะปักอยู่ที่วัดศรีโคมคำ หรือวัดพระเจ้าตนหลวง ซึ่งเป็นประวัติการก่อสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่รัชสมัยพระเมืองแก้ว ปุพุทธศักราช ๒๐๖๗

จารึกวัดทงแลง (มหาเถรปราสาทเจ้า)

บัญชี/ทะเบียน ลพ.๓๐ (ลพ./๓๐, พพ. ๘, ๓๒๕)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบสิมา ขรุขระท่อนบนหักหายไป ทำด้วยศิลาทรายสีเทา

ขนาด

สูง	๖๖	เซนติเมตร
กว้าง	๕๒	เซนติเมตร
หนา	๘	เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

สภาพจารึก

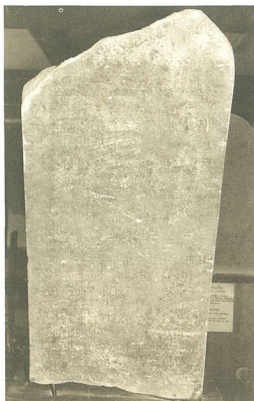
จารึกด้วยอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย เนื่องจากพื้นผิวศิลาขรุขระสีกร่อนเป็นส่วนมาก อักษรจารึกจึงไม่ชัด บางตอนลบเลือนมีอักษรจารึกอยู่ทั้งสองด้าน ด้านที่ ๑ มี ๑๒ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๘ บรรทัด ไม่ปรากฏคักกราช แต่เข้าใจได้ว่า คงทำขึ้นในรัชสมัยพระเมืองแก้ว หรือในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑

เรื่องที่จารึก

กล่าวถึงการไว้ข้าให้อุปฐาก พระพุทธรูปและชาวเจ้าสงฆ์ แล้วถวายบุญนั้นแก่พระเป็นเจ้าสองแม่ลูก (พระเมืองแก้ว กับ พระราชมารดา) ตลอดถึงเทพดาทั้งหลาย ห้ามมิให้ผู้ใดนำข้าพระไปทำกรณานอย่างอื่น ถ้าผู้ใดบั้งคำ ขอให้ผู้นั้นต้องทุกข์ ได้กล่าวถึงข้าพระวัดทงแลง และได้กล่าวถึงการเอาบุญในการสร้างวัดไปยังพระมหาเถรปราสาท และกล่าวถึงพระมหาเทวีเจ้า ยินดีในบุญ ได้ไว้คน ๑๘ คน

จารึกพระเจ้าหมื่นห้าพันน้ำทอง

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๓๑ (ลพ./๓๑, พช. ๓๘, ๓๓๕)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบเสมา ท่อนบนหักหายไป ทำด้วยหินทรายสีเทา

ขนาด

สูง	๘๐ เซนติเมตร
กว้าง	๔๘ เซนติเมตร
หนา	๘ เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่วัดการณม อำเภอสารภ จังหวัดเชียงใหม่

สภาพจารึก

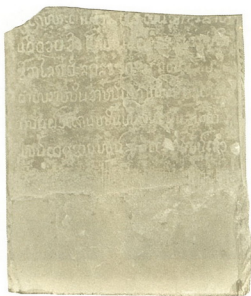
จารึกด้วยอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย มีอักษรจารึกทั้งสองด้าน ด้านที่ ๑ มี ๒๔ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๒๔ บรรทัด อักษรจารึก เส้นสั้น ตัวอักษรเล็ก และลบเลือนไม่ชัดเจนเป็นส่วนใหญ่ ศักราชไม่ปรากฏ แต่พอจะประมาณได้ว่า อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒

เรื่องที่จารึก

กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปองค์หนึ่ง มีน้ำหนัก ๑๕,๐๐๐ ทอง ซึ่งเท่ากับ ๑๘ กิโลกรัม จากนั้นมีการไว้ ส่วนหมาก ข้าคนและข้าวของให้อยู่รักษาพระ ตอนท้าย เป็นคำสาปแช่ง ต่อผู้ที่มาล้างคำสาป เช่น อย่าให้ได้พบพระศรีอริยเมตตรัยเจ้า และขอให้ผู้นั้นมีบาปอย่างอนันตริยกรรม ดังพระเทวทัตต์

จารึกหมื่นด้ามพร้าหมื่นสามฝั่งแกน

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๓๒ (ลพ./๓๒, พช. ๓๘, ๓๙๕)

ลักษณะ

ศิลาจารึกเข้าใจว่าจะเป็นรูปใบสิมมา ซึ่งท่อนบนหักหายไป ทำด้วยหินทรายสีน้ำตาล

ขนาด

สูง	๕๗	เซนติเมตร
กว้าง	๕๐	เซนติเมตร
หนา	๑๑.๕	เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่วัดจามเทวี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สภาพจารึก

จารึกด้วยอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย ไม่ปรากฏศักราชในจารึก เพราะตอนบนหักหายไป มีตัวอักษรจารึกเพียงด้านเดียว ๖ บรรทัด เส้นอักษรตื้น และลบเลือนมากอ่านได้ความไม่ตลอด ได้เป็นคำๆ เท่านั้น

เรื่องที่จารึก

คล้ายกับว่าเป็นการสร้างวัดสักแห่งหนึ่ง แล้วกษัตริย์แห่งล้านนาที่ครองเมืองเชียงใหม่อยู่ในขณะนั้นทรงมีพระราชศรัทธาตั้งจารึกว่า พระเป็นเจ้ามีศรัทธาจึงให้บ้าน ต่อจากนั้น มีรายชื่อ ข้าราชการ เช่น (หมื่น) ด้ามพร้า หมื่นสามฝั่งแกน และพี่น้องอื่นๆ

ในบรรทัดที่ ๓ ของจารึกนี้ จารึกคล้ายจะเป็นพระนามของกษัตริย์ หรือ พระมหาเถระ คือ “โลกติลก” ดังนี้

อาศัยถ้อยคำที่ได้จากจารึกดังกล่าว ก็พอจะพิจารณาได้บ้างว่า จารึกหลักนี้คงจะกระทำขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และหมื่นด้ามพร้า นั้น เป็นชื่อที่เคยปรากฏอยู่ในสมัยพระเจ้าติโลกราช ท่านเป็นสถาปนิกใหญ่ในสมัยนั้น ซึ่งในชินกาลมาลีปกรณ์ เรียกว่า “สีหโคตรเสนาบดี” แต่ในพงศาวดารโยนกเรียกนามของท่านว่า “หมื่นด้ามพร้า” และในจารึกนี้ เรียก “หมื่นด้ามพร้า” ถ้าเป็นบุคคลเดียวกันแล้ว หลักฐานเหล่านั้นทั้งหมดก็รับรองซึ่งกันและกัน จารึกหลักนี้ก็ควรกระทำขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช เพราะเมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๒ พระเจ้าติโลกราชราชาธิราช โปรดให้สีหโคตรเสนาบดี ก่อเสริมราชกุฎองค์เก่าครั้งพระเจ้าแสนเมืองมาทรงสร้างไว้

จารึกวัดกลางพยาว

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๓๓ (ลพ./๓๓, พช. ๑๔, ๓๓๗)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปใบสีกา ทำด้วยหินทรายสีน้ำตาล

ขนาด

สูง	๖๗ เซนติเมตร
กว้าง	๘๓ เซนติเมตร
หนา	๑๑ เซนติเมตร

สถานที่พบ

ตามบัญชีจารึกกองหอสมุดแห่งชาติว่า จารึกหลักนี้ได้มาจากจังหวัดเชียงราย เมื่อสำรวจแล้วปรากฏว่า จารึกหลักนี้อยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย จังหวัดลำพูน และตามบัญชีทะเบียนของพิพิธภัณฑฯว่า ได้มาจากอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สภาพจารึก

จารึกด้วยอักษรไทยล้านนาภาษาไทย มีอักษรจารึกอยู่ทั้ง ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๘ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๑๑ บรรทัด ลักษณะตัวอักษรน่าสังเกตว่า จารึกหลักนี้ อักษรจารึกด้านที่ ๑ และอักษรจารึกด้านที่ ๒ ออกจะเป็นคนละฝีมือ หรือคนละลายมือ ของผู้ที่จะกระทำจารึกนี้ อักษรจารึกด้านที่ ๑ นั้น ตัวโตเส้นอักษรชัดเจนแต่หนา อักษรจารึกด้านที่ ๒ ตัวอักษรเล็กกว่า มีลักษณะชะลูด

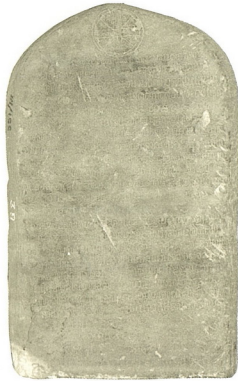
เรื่องที่จารึก

ด้านที่ ๑ บรรทัดแรก ได้กล่าวถึง เศรษฐาภพในศิริมงคลจะมีแต่พระศาสนาแห่งพระศากยบุตรโคตม ต่อเท่า ๕,๐๐๐ ปี กล่าวถึงการไว้ข้าพระเพื่อรักษาพระวัดกลางพะเยา กล่าวถึง พระมหาสามิทธิธรรมเสนาพระเกิด

จากเนื้อความที่จารึกนั้นแสดงว่า เป็นเรื่องของวัดกลางเมืองพะเยา ในปี พ.ศ. ๒๐๔๒ ซึ่งจารึกได้บ่งบอกศักราชไว้เป็นจุลศักราช ๘๖๑ ตรงกับรัชกาลของพระเมืองแก้วนั่นเอง สำหรับนามของพระมหาเถระที่จารึกบันทึกไว้ว่า “พระมหาสามิทธิธรรมเสนาพระเกิด” สงสัยว่าพระเกิด นั้นควรจะเป็นชื่อวัดที่ท่านครองอยู่ในฐานะเจ้าอาวาสก็ได้ และวัดในจังหวัดเชียงรายก็มีอยู่วัดหนึ่งเรียกว่า “วัดศรีเกิด” หรือ “วัดเกิดศรี” หากไม่เช่นนั้น ก็น่าจะเป็นนามเดิมของท่าน

จารึกวัดสุวรรณาราม (วัดพระเจ้าคำดิน)

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๓๔ (ลพ./๓๔, พช. ๓๕, ๓๕๑)

ลักษณะ

รูปศิลาจารึกเป็นใบเสมา ทำด้วยศิลาทราย สีเทา

ขนาด

สูง	๑๔๒	เซนติเมตร
กว้าง	๕๑	เซนติเมตร
หนา	๑๕	เซนติเมตร

สถานที่พบ

พบที่วัดพระเจ้าคำดิน (วัดสุวรรณาราม) อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สภาพจารึก

จารึกด้วยอักษรไทยล้านนา ภาษาไทย เส้นและตัวอักษรแบบธรรมดาทั่วไป มีบางตอนที่ตัวอักษรลบเลือน อักษรจารึกมีด้านเดียว ๒๕ บรรทัด จารึกหลักนี้ ให้ศักราชเป็นจุลศักราชได้ สองแห่ง บรรทัดที่ ๑ จุลศักราช ๘๕๑ ราว พ.ศ. ๒๐๓๒ และบรรทัดที่ ๕ จุลศักราช ๘๗๔ ราว พ.ศ. ๒๐๕๕ ถ้ายุติจากกาลกำหนด หลังสุดในจารึกนี้ ก็จะเป็นรัชสมัยพระเมืองแก้ว

เรื่องที่จารึก

กล่าวถึง พระมหาเทวีตมยา ให้หมื่นหมอสุมธา นำพระพุทธรูปองค์หนึ่ง มาประดิษฐานไว้ในวัดสุวรรณาราม หากเป็นนาบุญแก่แด่มหาเทวีตมยา ต่อเท่าถึงพระเป็นเจ้าทั้งสองพระองค์ หมายถึงพระเมืองแก้ว และพระราชมารดา นักบุญทั้งหลาย มีนายมหินทรได้สร้างวิหารปรการ และพระพุทธรูป ๑ องค์ในสุวรรณาราม แล้วถวายบุญแก่พระมหาเทวีเจ้า พระมหาเทวีเจ้า ยินดีในบุญนั้น ได้ไว้คน ๑๐ ครั้ว

จารึกรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๓๕ (ลพ./๓๕, พช. ๓๕, ๔)*

ลักษณะ

แผ่นรูปใบเสมา ทำด้วยหินทราย สีแดง ขำรดเหลือเฉพาะส่วนบน จำหลักวดลาย

ขนาด

สูง	๓๓	เซนติเมตร
กว้าง	๔๑	เซนติเมตร
หนา	๖	เซนติเมตร

สถานที่พบ

หลักฐานบัญชีจารึกของเดิม บอกว่าพบที่จังหวัดลำพูน

สภาพจารึก

แผ่นศิลาส่วนล่างหักหายไปคงเหลือแต่ส่วนบน มีอักษรจารึก ๒ บรรทัด อักษรที่ใช้ได้แก่อักษรไทยล้านนา (ฝักขาม) ภาษาไทย

เรื่องที่จารึก

อักษรจารึก ๒ บรรทัดมีข้อความที่อ่านถ่ายทอดได้ดังนี้

๑. สกักราชได้ ๘๒๙ ตัวปูลี (เมือง)

๒. ไคเดิน ๑๒ แรม ๑๑ คำพราได้..

เรียบเรียงเป็นคำอ่านปัจจุบันดังนี้

ศักราชได้ ๘๒๙ ตัว ปี่เมืองไค้ เดือน ๑๒ แรม ๑๑ คำพรา (นับ) ได้...”

ศักราช ๘๒๙ ตัว ได้แก่ปี จ.ศ. ๘๒๙ ตรงกับปี พ.ศ. ๒๐๑๐

ปี่เมืองไค้ ตรงกับปีกุน นพศก

เกณฑ์ปี จ.ศ. ๘๒๙ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๐๑๐ นั้น เป็นระยะอายุกาลในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช (พิลก)

พระเจ้าติโลกราช หรือพระเจ้าพิลก ทรงเป็นพระราชโอรสพระเจ้าสามฝั่งแกน

ประสูติ เมื่อปีนักษัตร จ.ศ. ๗๗๑ ตรงกับ พ.ศ. ๑๙๕๓

เสวยราชย์ เมื่อปีระกา จ.ศ. ๘๐๓ ตรงกับ พ.ศ. ๑๙๔๕

สวรรคต เมื่อปีมะแม จ.ศ. ๘๔๙ ตรงกับ พ.ศ. ๒๐๓๑ นับเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย

ลำดับองค์ที่ ๑๐^๒

* วิเคราะห์ขึ้นใหม่

^๒ ดู ชินกาลมาลีปกรณ์, แปลโดย แสง บวรวิฑูร. กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในการบูรณะโบราณสถาน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๐๑. (พระนคร. ศิวพร, ๒๕๐๑), หน้า ๑๑๐, ๑๕๗.

จารึกวัดพระธาตุหริภุญไชย

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๓๗ (ลพ./๓๗, พพ. ๓๒๘, ๑๘)^๑

ลักษณะ

แผ่นใบเสมา ทำด้วยหินทราย สีแดง

ขนาด

สูง	๑๐๗	เซนติเมตร
กว้าง	๕๕	เซนติเมตร
หนา	๒๐	เซนติเมตร

สถานที่พบ

ตามหลักฐานบัญชีจารึกเดิม บอกว่าพบที่วัดพระธาตุหริภุญไชย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

สภาพจารึก

พื้นผิวที่จารึกอักษรทั้ง ๒ ด้าน สึกกร่อน รูปอักษรเลือนลาง จารึกด้าน ๑ มี ๓๗ บรรทัด ด้าน ๒ มี ๓๓ บรรทัด เป็นจารึกอักษรไทยล้านนา (ฝักขาม) ภาษาไทย

เรื่องที่จารึก

เนื่องจากพื้นผิวศิลาสึกกร่อน สำเนาจารึกที่ทำไว้เส้นอักษรเลอะเลือน ไม่สามารถที่จะอ่านถ่ายถอดข้อความนั้นได้ มีบางคำที่พอจะอ่านได้ อาทิเช่น

ด้าน ๑ บรรทัด ๒

บรรทัด ๓

บรรทัด ๒๓

บทถวาย

ตนลูก

เฮย

- ทงหลาย (ทั้งหลาย)

- ตนลูก (องค์ลูก, ผู้เป็นลูก)

- เขาอยู่ (เขายู่)^๒

รูปลักษณะอักษรและอักษรวิธีที่ใช้ จารึกวัดพระธาตุหริภุญไชย น่าจะมีระยะอายุกาลในพุทธศตวรรษ

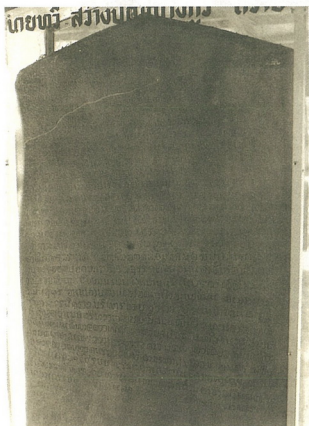
ที่ ๒๑ - ๒๒

^๑ วิเคราะห์เพิ่มเติมขึ้นใหม่

^๒ จำลองจากสำเนาจารึก ลพ. ๓๗

จารึกวัดพระยืน

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๓๔ (ลพ./๓๔)

ลักษณะ

ศิลาจารึกรูปแผ่นใบสีมา ทำด้วยหินชนวนสีเทา

ขนาด

สูง	๔๐	เซนติเมตร
กว้าง	๕๕	เซนติเมตร
หนา	๑๐.๕	เซนติเมตร

สถานที่พบ

ยังประดิษฐานอยู่ที่วัดพระยืน ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน อยู่ในสถานที่เดิมทราบเท่าทุกวันนี้ ศิลาจารึกหลักนี้ ในหนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี พิมพ์จำหน่าย เพื่อเผยแพร่เกียรติประวัติชาวไทย ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และ โบราณคดี พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นศิลาจารึกในภาคเหนือ นับเป็นหลักที่ ๖๒

จารึกด้วยอักษรไทยและภาษาไทย สำหรับรูปอักษรไทย ท่านผู้รู้แต่เดิมกำหนดว่าเป็นรูปแบบอักษรไทยสุโขทัย สมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระยาลิไทย) แต่จารึกนี้มักกระทำขึ้นที่จังหวัดลำพูนในสมัยนั้น คือ ตรีภูมูไสยนคร สมัยล้านนาแล้ว อาศัยสถานที่และกาลเวลาเป็นหลักพิจารณา ก็ควรสงสัยครหาที่ศิลาจารึกหลักนี้ เป็นจารึกอักษรไทยล้านนา อันได้รับอิทธิพลต้นแบบอักษรไทยสุโขทัย

จารึกหลักนี้ มีอักษรจารึกทั้ง ๒ ด้าน คือ ด้านที่ ๑ มีอักษรจารึก ๔๐ บรรทัด ด้านที่ ๒ มีอักษรจารึก ๔๐ บรรทัด

เรื่องที่จารึก

ประชุมศิลาจารึก ๓ กล่าวถึงศิลาจารึกหลักนี้ไว้ ว่า

ศิลาจารึกวัดพระยืน จังหวัดลำพูน เรื่องพระสมณะเถระสร้างเสริมพระอัฐฐารสยีน เมื่อ จ.ศ. ๗๓๒ (พ.ศ. ๑๓๓๓) ปัจจุบันอยู่ในวัดพระยืน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นจารึกที่กรมศิลปากร ให้นายฉ่ำ ทองคำวรรณ กับนายประสาร บุญประคอง ไปตัดสำเนามาทำคำอ่าน และอธิบาย เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๐

ความที่ได้จากจารึกหลักนี้ คือ ข้อความขึ้นต้น ด้านที่ ๑ ของจารึกหลักนี้ เริ่มต้นด้วยบทนมัสการ เป็นภาษาบาลี ว่า “โนโม ตสส ภวโต”

บทนมัสการ บทนี้ นับว่าเป็นครั้งแรกที่ได้ค้นพบในศิลาจารึกภาษาไทย หรือ อาจเป็นครั้งแรกที่สุด พบในแผ่นดินไทยนี้ก็น่าจะเป็นได้ ดังนั้น “โนโม” บทนี้ ปากภูมิหลักฐานอันแน่ชัดที่ควรจะยุติด้วย ศิลาจารึก วัดพระยีนนี้เอง

ความจารึกต่อมาเป็นภาษาไทยว่า

อันว่า พระเสลาจารึก เจ้าท้าวสองแสนนา

อันธรรมิกราช

สำนวนขึ้นต้นจารึกแบบนี้ไม่เหมือนสำนวนจารึกสุโขทัยทีเดียว ควรเป็นแบบอย่างเฉพาะตัวของล้านนา และน่าจะสืบสำนวนอย่างนี้มาจาก จารึกหริภุญไชยที่ใช้อักษรมอญโบราณและภาษามอญ ซึ่งขึ้นต้นจารึกว่า

เวาธิ์ เสลาเสฐ (ขึ้นต้นจารึกหริภุญไชย วัดดอนแก้ว หรือวัดเซตวัน) อันเป็นสำนวนจารึกในรัชสมัย พระเจ้าสุวารีสิทธิ แปลได้ว่า “นี่คือ ศิลาจารึก”

ความทั้งหมดในจารึกด้านที่ ๑ นั้น พรรณนาเรื่องพระสมณะเถระเดินทางขึ้นมาสู่ล้านนา ซึ่งพระเจ้า กือนา หรือ เจ้าท้าวสองแสนนาอันธรรมิกราช ทรงให้ราชบุรุษไปอาราธนาพระเถระจากสุโขทัย ขึ้นมาเผยแผ่ พระพุทธศาสนาัยล้านนา ในปี พ.ศ. ๑๔๒๒ ทรงจัดพิธีต้อนรับพระสมณะเถระอย่างมโหฬาร และได้นิมนต์ท่าน ไปสถิตจำหนักอยู่ที่วัดพระยีน ในหริภุญไชยนคร คือ จังหวัดลำพูนบัดนี้ ดังความที่ว่า

วันท่านเจ้าจำถึง วันนั้น ตนท่านพระยาธรรมิกราชบริพารด้วยฝูงราชโอรสา มหาชนพลลูกเจ้าลูกขุน-มนตรีทั้งหลาย ขยักัน ให้ถือกระพวงข้าวตอก ดอกไม้ ใต้ เทียน ตีพชัย ดังพณ ช้อง กลอง ปี่สั่น พิณมณชัย ทะเทียด กาทล แตรสังข์ มรทงค์ ดงเคียด เสียงเลิศเสียงก้อง อีกทั้งคนให้อื้อดาสะทั้นทั่วทั้งนครหริภุญไชย แล จึงไปรับพระมหาเถระเป็นเจ้าอัญเชิญเข้ามาในพระพิหาร โอยทานเวนทั้งกุฎสถานอาวาสนี้ แก่พระมหาเถระเป็นเจ้า นั้น เมื่อพระมหาเถระสมณะได้เป็นเจ้าอาวาส วัดพระยีนนี้แล้ว ท่านจึง

“รำเพิงไปมาพิจารณา...

...าสนี้ กับพระพุทธรูปยีนอัน

สถิตอยู่ด้านปลา.....

กนี้ อันอาจารย์แก่แก่แต่ชั่ว

ก่อนหากกระทำประ.....”

ความส่วนนี้หมายถึงว่า วัดพระยีนได้เป็นวัดโบราณ มีถาวรวัตถุปรากฏอยู่ก่อนหน้าที่ท่านพระสมณะเถระจักได้เป็นเจ้าอาวาส เหตุนี้ท่านจึงตำริจะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่จึงเห็นได้ว่า วัดพระยีนเป็นวัดโบราณที่มีมาช้านานมาก อาจจะตั้งแต่ครั้งสมัยหริภุญไชยราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ นั้นก็ได้

ความจารึกต่อจากนั้นไปจนกระทั่งถึงด้านที่ ๒ จึงเป็นการปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่าง ๆ ภายในวัดพระยีน รวมทั้งพระเจดีย์ที่มีพระพุทธรูปสมัยหริภุญไชย ประดิษฐานประทับยืนอยู่ในซุ้มคพา นั้นด้วย

มีเรื่องที่น่าสังเกตจากศิลาจารึกวัดพระยีน อีกประการหนึ่ง ได้แก่การใช้ศักราชอันบ่งบอกจำนวนปี แต่ครั้งโบราณ ในบรรดาศิลาจารึกอักษรไทย ภาษาไทย ที่มีมาแต่ครั้งสมัยสุโขทัย เริ่มตั้งแต่รัชกาลพ่อขุนราม-

คำแหง จากศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพระองค์ท่านจนกระทั่งถึงรัชสมัยพระมหาธรรมราชา ที่ ๑ (พระยาสิทธิ) เป็นที่สุด ในขอบเขตของรัชกาลแห่งกษัตริย์สุโขทัย ระหว่างนี้ จะไม่เคยพบปิตักกราชแบบที่ใช้ในศิลาจารึกวัดพระยืนเลย ศิลาจารึกวัดพระยืน เห็นจะเป็นจารึกหลักแรกของล้านนา หรือ ของกลุ่มชนที่ใช้ภาษาไทย อักษรไทย เริ่มใช้ศักราช ที่เรียกว่า “จุลศักราช” และนับตั้งแต่ศิลาจารึกหลักนี้เป็นต้นไป จึงได้พบการใช้ปิตักกราชแบบนี้ปรากฏอยู่ทั่วไป ในศิลาจารึกไทยทั้งในล้านนาไทยและในภาคกลางของประเทศไทย ตั้งแต่ปลายสมัยสุโขทัย จนกระทั่งถึงสมัยพระนครศรีอยุธยา ตราบเท่าถึงสมัยรัตนโกสินทร์เป็นที่สุด จุลศักราช จะเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในการบันทึกหลักฐานทางเอกสารโบราณของไทยอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคัมภีร์หรือตำราโหราศาสตร์

ข้อสังเกตนี้ เมื่อเป็นที่แน่ชัดแล้ว จะต้องยอมรับว่า อิทธิพลการใช้จุลศักราชนั้น เป็นอิทธิพลที่สืบทอดมาจากภูมิภาคฝ่ายทิศตะวันตกของประเทศไทยบัดนี้ อันได้แก่ประเทศพม่า ส่วนอิทธิพลการใช้มหาศักราช เป็นอิทธิพลอันสืบทอดมาจากภูมิภาคฝ่ายทิศตะวันออกของประเทศไทย คือ กัมพูชาประเทศ ซึ่งความจริงแล้วมหาศักราช นั้น เป็นศักราชที่ได้รับมาจากประเทศอินเดียฝ่ายใต้ อันหมายถึงการนับจำนวนปีรัชกาลของกษัตริย์ราชวงศ์ “ศก” ที่เรียกว่า “ศกราช” ซึ่งเป็นคำนาม แต่ต่อมาในประเทศไทยเราได้นำมาใช้ในภาษาไทยให้เป็นคำพิเศษขยายคำนามไป จึงกลายเป็น พุทธศักราชบ้าง คริสตศักราชบ้าง และแม้แต่คำว่า “ศก” ก็กลายเป็นมาจากเดิมมาเป็น ปี ไป ดังเช่นที่ว่า “เกล็ดศก”

ศิลาจารึกสมัยล้านนาในช่วงหลังจากศิลาจารึกวัดพระยืนแล้ว อาจเริ่มต้นได้ตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าติโลกราช พระมหากษัตริย์มหาพรองค์หนึ่งแห่งล้านนา พระเจ้าติโลกราชนี้ ทรงสืบสายราชวงศ์กษัตริย์ต่อลำดับลงมาในราชวงศ์มังรายเช่นกัน หากจะลำดับรัชกาลตั้งแต่พระเจ้ากือนาหรือ เจ้าท้าวสองแสนนา อันปรากฏพระนามในศิลาจารึกวัดพระยืนแล้วจะเป็นดังนี้

๑. เจ้าท้าวสองแสนนา

เสวยราชสมบัติในนครเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๙ สวรรคต พ.ศ. ๑๙๒๙

๒. พระเจ้าแสนเมืองมา

เสวยราชสมบัติในนครเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๙ สวรรคต พ.ศ. ๑๙๔๕

๓. พระเจ้าสามฝั่งแกน

เสวยราชสมบัติในนครเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๕-พ.ศ. ๑๙๘๕

สละราชสมบัติให้พระโอรสสวรรคต พ.ศ. ๑๙๙๐

๔. พระเจ้าติโลก (ติโลกราช)

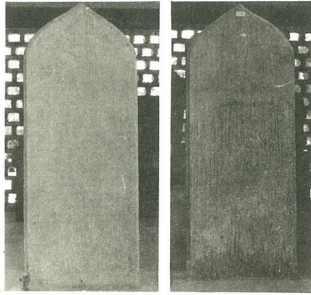
เสวยราชสมบัติในนครเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๘๕ สวรรคต พ.ศ. ๒๐๓๑

หลักฐานเกี่ยวกับลำดับรัชกาลและจำนวนปี พ.ศ. เหล่านี้ กำหนดตามหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ฉบับชำระใหม่ ของกรมศิลปากร พิมพ์ในงาน พระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิทูร ๒๐ เมษายน ๒๕๑๗

จะเห็นได้แล้วว่า จากศิลาจารึกวัดพระยืน เป็นต้นมา แต่ปี พ.ศ. ๑๙๑๓ นั้นถึงปีเสวยราชย์ ของพระเจ้าติโลกราช พ.ศ. ๑๙๘๕ มีระยะเวลาห่างกันประมาณ ๗๒ ปี จึงได้พบหลักฐานศิลาจารึก อักษรไทยล้านนาภาษาไทย และจารึกในรัชกาลนี้ ก็จารึกขึ้นใน ปี พ.ศ. ๒๐๑๗ เกือบปลายสมัยพระเจ้าติโลกราชแล้ว ดังนั้น ถ้านับแต่ปี พ.ศ. ๑๙๑๓ ลงมาจนถึง พ.ศ. ๒๐๑๗ นี้จะมีเวลาห่างกัน ถึง ๑๐๔ ปี ที่เดียว

จารึกวัดม่อนช้าง

บัญชี/ทะเบียนวัตถุ ลพ.๓๕ (ลพ./๓๕, พช. ๑๑๑, ๕๔๕)^๑

ลักษณะ

แผ่นใบเสมา ทำด้วยไม้

ขนาด

สูง	๑๓๓.๕	เซนติเมตร
กว้าง	๔๑.๔	เซนติเมตร
หนา	๐.๖	เซนติเมตร

สถานที่พบ

วัดม่อนช้าง หรือวัดพระนอน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

สภาพจารึก

มีอักษรจารึก ๑ ด้าน จำนวน ๒๘ บรรทัด มีดวงฤกษ์ ๓ ดวง อักษรที่ใช้ได้แก่อักษรไทยล้านนา (ฝักขาม) ภาษาไทย รูปลักษณะพยัญชนะต่างไปจากอักษรไทยล้านนาที่ใช้อยู่ทั่วไป อย่างเช่น

จารึก ลพ. ๑๓, ๑๔, ๓๕ , ฦ , ฦ -ก, ฦ , ฦ -ช

จารึก ลพ. ๓๔ ฦ -ก, ฦ -ช

เรื่องที่จารึก

เนื่องจากจารึกอักษรล้านนาจารึก ลพ. ๓๔ เลื่อนลงไม่ชัด ไม่สามารถจะอ่านถ่ายทอดเรื่องราวโดยละเอียดได้ อย่างบรรทัด ๑ อ่านถ่ายทอดเป็นคำอ่านปัจจุบันดังนี้

“จุลศักราช ๑ (๑) ๕๖ (ตัวใน) ปีกาบญี่”

จุลศักราช ๑๑๕๖ ตรงกับพุทธศักราช ๒๒๓๗

ปีกาบญี่ ตรงกับปีชวด ฉศก

ตามเกณฑ์ปีศักราชดังกล่าว อยู่ในสมัยของพระเจ้ากาวิละ ครองเมืองเชียงใหม่^๒ เป็นปีที่ ๑๓ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกา แห่งกรุงรัตนโกสินทร์^๓

เรื่องราวต่อไปพอสรุปความได้ว่าเป็นเรื่องการสร้างถาวรวัตถุในพุทธศาสนา

^๑ วิเคราะห์เพิ่มเติมขึ้นใหม่

^๒ พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๖

^๓ พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒

ภาคผนวก ๑
จารึกในสมัยล้านนา

บรรดาศิลาจารึกในสมัยล้านนาทั้งหมด อันจัดตั้งแสดงอยู่ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย จังหวัดลำพูน บัดนี้ เท่าที่ได้เรียบเรียงมาแล้ว และสรุปเนื้อความเท่าที่ทราบ อันเป็นการแนะนำเพื่อให้เห็นคุณค่าทางเอกสารชิ้นต้น เพื่อจักได้นำไปเป็นข้อมูลในทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีสืบไป แสดงให้เห็นและก่อให้เกิดความเข้าใจต่อหลักฐานของท่านบรรพชน ครึ่งอดีตกาลที่ได้เคยดำรงชีวิตอยู่ระยะหนึ่ง ท่านบรรพชนแต่อดีตแห่งล้านนา ท่านมิได้อยู่อย่างเฉยเมยหรืออยู่อย่างเปล่าประโยชน์ ท่านเป็นนักการศึกษาท่านเป็นพุทธศาสนิกชนอย่างมั่นคงในพระรัตนตรัย และท่านเป็นนักปราชญ์ ผลงานทั้งหลายแม้จะหลงเหลืออยู่เพียงเล็กน้อย แต่ยิ่งใหญ่สุดประมาณ เราท่านทั้งหลายเมื่อได้รู้ได้เห็นและเข้าใจในหลักฐานส่วนนี้แล้ว อย่างน้อยที่สุดอาจได้คิดเตือนใจขึ้นบ้างว่า ขณะที่กำลังดำรงชีพอยู่บัดนี้ ได้กระทำอันใดไว้บ้างบนแผ่นดินถิ่นกำเนิดของเราเพื่อว่า เมื่อล่วงกาลผ่านเวลาไปนับด้วยร้อย ด้วยพันปี จากสมัยของเราแล้ว กลุ่มชนในอนาคตนั้น เขาจะได้รู้จักและศึกษาความเป็นมาของพวกเราได้บ้าง จำเป็นหรือไม่ที่เราจะช่วยกันเสริมสร้างหลักฐานทางอารยธรรมวัฒนธรรมอันดีงามในสมัยของเรา เมื่อไว้ต่อกาลภายภาคหน้าดุจดังกลุ่มชนหริภุญไชย และ กลุ่มชนล้านนาในอดีตของเราเหล่านั้น

ศิลาจารึกสมัยล้านนา ได้แสดงบทบาทต่าง ๆ อยู่ในกรอบแห่งพระบรรพพุทศาสนาทั้งสิ้น จารึกแต่ละหลักล้วนกล่าวถึงแต่ดีวาอาราม การปลูกสร้างศาสนสถาน การอุทิศพัสดุ สิ่งของ ตลอดจนข้าคน คนใช้ ทั้งปวงเพื่อศาสนาทั้งนั้น จะเห็นได้แล้วว่า “พระพุทศาสนา” เป็นหลักแห่งการดำเนินชีวิตของท่านบรรพชนแห่งล้านนา

บรรพชนเหล่านั้น ได้แสดงออกซึ่งหลักฐานในทางพระพุทศาสนาตลอดมา พยายามอย่างยิ่งที่จะทะนุบำรุงพระพุทศาสนาให้มั่นคงสภาพอยู่บนแผ่นดินนี้ไปชั่วกาลปาวสาน แม้จะมีความเชื่อเพื่อจะให้พระศาสนาที่ท่านนับถือบูชายั่งยืนอยู่ได้ถึง ๕,๐๐๐ ปี อันเป็นกฎเกณฑ์ที่ท่านเข้าใจและยึดถืออยู่เสมอมา

พอจะรวมความลงได้แล้วว่า ศิลาจารึกล้านนา ได้บ่งบอกให้เราท่านทั้งหลายได้รับรู้เรื่องราวแต่ครั้งโบราณกาล ดังต่อไปนี้

๑. ได้มีกลุ่มชนซึ่งใช้อักษรล้านนาและใช้ภาษาไทย กับภาษาบาลีอันเป็นภาษาตามคติพระพุทศาสนา
๒. นับถือพระพุทศาสนาหินยานอย่างเถรวาท หรือ ลัทธิวงศ์
๓. มีการติดต่อกับกลุ่มชนที่ใช้อักษรไทย ภาษาไทย ทางสุโขทัย และอยุธยา แต่ไม่มีหลักฐานการใช้ตัวอักษรขอม และภาษาเขมร เหมือนอย่างสุโขทัยและอยุธยา กลับมีตัวหนังสือธรรม หรือ ตัวเมือง เขียนและจารคัมภีร์ทางพระพุทศาสนา

๔. มีความรู้ทางโหราศาสตร์ เป็นอย่างดี สามารถคำนวณหา ฤกษ์ยาม วันเดือนปี ตลอดจนดาวพระเคราะห์ต่าง ๆ ได้อย่างแม่นยำมาก

๕. ใช้เกณฑ์ศักราชแบบจุลศักราชเป็นส่วนใหญ่ แต่บางครั้งก็พบการใช้พุทธศักราชร่วมอยู่ด้วย มหาศักราชเกือบจะไม่พบเห็นเลยในจารึก จะเห็นได้ว่ามีการใช้จุลศักราชก่อนหน้าที่ พระรัตนปัญญาเถระ จะประพันธ์ เรื่องชินกาลมาลีปกรณ์นั้น ยังคงใช้เกณฑ์ศักราช ตามแบบ “ก ห ปา ย” เพื่อเป็นเกณฑ์หาพุทธศักราช กล่าวคือ ใช้ “๑๑๘๑” บวกปีจุลศักราชให้เป็นพุทธศักราช มาก่อนที่จะใช้ “ช ห ปา ย” คือใช้ “๑๑๘๒” บวกปีจุลศักราชให้เป็นพุทธศักราช ตามคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ หลักฐานดังกล่าวนี้ พบในศิลาจารึก ลพ./๔ ในรัชสมัยของพระเจ้าสามฝั่งแกน

๖. มีหลักฐานเกี่ยวกับสมณศักดิ์ หรือ ลำดับพระราชาคณะอยู่เป็นอันมาก ตลอดจนทำเนียบ ข้าราชการตำแหน่งต่าง ๆ เช่น พัน หมื่น แสนหรือ ท้าวพระยา เป็นต้น

๗. ได้พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์อยู่ตลอดเวลา สมควรที่จะนำไปเป็นอุปกรณ์ในการวิจัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของล้านนา

๘. พบหลักฐานราชวงศ์จักรีแห่งล้านนา ที่ควรเป็นประวัติศาสตร์ได้อย่างแน่นอน ซึ่งเริ่มต้น
ครองเมืองเชียงใหม่โดยลำดับ นับตั้งแต่ พระยามังรายหรือ พ่อขุนมังราย

๙. เหตุการณ์บางอย่างเป็นที่น่าอัศจรรย์และเหลือเชื่อ แต่ก็มีศิลาจารึกบันทึกไว้ ได้แก่ จารึก ลพ./
๑๗ บ่งบอกถึงพระธาตุเจ้าเสด็จแสดงปาฏิหาริย์ ซึ่งเรื่องนี้ ตรงกับศิลาจารึกหลักที่ ๒ วัดศรีชุม ของท่านพระศรี-
ศรืทธราชจุฬามณีมหาสวามี หลานพ่อขุนผาเมือง แห่งกรุงสุโขทัย ก็ได้บันทึกเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ แสดง
ปาฏิหาริย์ไว้ด้วยในจารึกของท่าน

๑๐. มีความเชื่อในเรื่องอนาคตพุทธเจ้า คือ พระศรีอาริย์ หรือ พระอาริยมตตริย์ และมีความรู้เกี่ยวกับ
พุทธประวัติ จนกระทั่งสามารถนำเอาพระเวทต์เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นบุคคลตัวอย่างในการทำขบวนการขึ้นอุกฤษฏ์

๑๑. รู้จักร้อยกรองภาษาไทย อักษรไทยได้อย่างไพเราะแล้ว ดังตัวอย่าง “สำเนาพระโองการ”

ข้อสังเกต ตำนานพระธาตุ การเคารพบูชาพระบรมธาตุอันศักดิ์สิทธิ์เข้ากันได้กับการสืบทอดสิทธิธรรม
ทั้งอำนาจทางการเมือง มีลักษณะสากลแผ่ข้ามพรมแดนทางการเมืองให้กษัตริย์เชียงใหม่ อ้างสิทธิธรรมเหนือ
เมืองหลาย ๆ เมืองได้

บรรณานุกรม

๑. ประชาภิจักร, พระยา (แช่ม บุนนาค) พงสวาทโยชนก. ฉบับหอสมุดแห่งชาติ พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๖.
๒. ประชุมพงสวาท. พระนคร: องค์การคึกกุสุมา, ๒๕๐๗ เล่ม ๙ ภาคที่ ๑๐ ตอนต้น หน้า ๑๘๘-๓๓๖, เล่ม ๑๐, ภาคที่ ๑๐ ตอนปลาย.
๓. ประชุมพงสวาทภาคที่ ๖๑. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรโสณ, ๒๔๗๔. พิมพ์ในงานฌปนกิจศพ นางชื่นราชพินิจชัย.
๔. พระพุทธพุกามและพระพุทธญาณ. ตำนานมูลศาสนา. พระนคร: โรงพิมพ์ยัมศรี, ๒๔๘๒. พิมพ์ในงานประชุมเพลิงศพ คุณหญิงทรงพลภาพ (ขุน พลธร).
๕. พระรัตนปัญญาเถระ. ชินกาลมาลีปกรณ์. แปล (จากชินกาลมาลีปกรณ์ (โดย) รต.ท.แสง มนวิฑูร พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๕. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌปนกิจศพ นางทองคำสุวรรณกุล.
๖. พระราชพงศาวดาร. พระราชพงศาวดารกรุงเก่า (ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๔๘. พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงพยุ่งเวชศาสตร์ (พยุ่ง พยุ่งเวช) และแพทย์หญิงสุภาณี พยุ่งเวช.
๗. ศิลปการ, กรม. การวิจัยเอกสารโบราณเบื้องต้น. โดย คงเดช ประพัฒน์ทอง. กรุงเทพฯ: กรมศิลปการ, ๒๕๒๐
๘. ศิลจารึก. ประชุมศิลจารึกภาคที่ ๑ จารึกกรุงสุโขทัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา พระสุเมรุ, ๒๕๑๕ กรมศิลปการพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชประสิทธิ์คุณ.
๙. ศิลจารึก. ประชุมศิลจารึกภาคที่ ๓ ประมวลจารึกที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลางของประเทศไทย อันจารึกด้วยอักษรและภาษาไทย, ขอม ญวน บาลี สันสกฤต. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘.
๑๐. ศิลจารึก. ประชุมศิลจารึกภาคที่ ๔ ประมวลจารึก...สันสกฤต. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๓.
๑๑. Codés, George. Documents sur l'histoire politique et religieuse du Laos occidental. par G. Goedés. Hanoi : I on primerie d' extrême-orient, 1925. Extrait du bulletin de l' écoll Franzaise L' extrême-Orient, t. 25.
๑๒. Le May, Reginald Stuart. The Culture of South-east Asia; the heritage of India. Foreward by R.A. Butler. London : George Allen and Unwin, 1954.
๑๓. Taw Sien Ho and Chas. Buroisellec. Epigraphia Birmanica being lithic and other inscriptions of Burma (Archaeological Survey of Burma Vol.1) Rangoon : Superintendent, Government Printing, 1972.

ภาคผนวก ๒

คำอ่านแปลจารึก ลพ. ๑, ลพ.๒, ลพ.๕, และลพ. ๓

ถพ.๑
จารึกพระเจ้าสวาทิทธิ (วัดคอนแก้ว)
อักษรมอญโบราณ ภาษาบาลี-มอญ
พุทธศตวรรษที่ ๑๗

ด้านที่ ๑

คำจารึก

คำอ่านภาษามอญ

<p>๑. //๐//สวาทิทธิพุทธยาขรติสุสเรน</p> <p>๒. จววิสวสุสินปโยชิตเนน ๐ อุปโสถา
การวาร์</p> <p>๓. ...มมยาตณเขตวนาลยัลย ๐
ติเสกาสสุสิน</p> <p>๔. ...จตสุมักโตทิตทวารตเนน
วาโส ๐ อวารลิกภิกขุ</p> <p>๕. ...สุสัสสทาจตูปัจจยทินนังเว ๐ ส
ปาโยกัหมมมยญจพิ</p> <p>๖. กตัพพุนเตปิฏกัสุเลกขั ๐ มุณจันตุ
ทุกขาสุขิตาจสตตารตีพ</p> <p>๗. เลนรตนตตยสุมั//๐//....</p> | <p>//๐//ชะเวียะเวียถิซิทเถียะเยียชะยะเวียะถิสชะเรเนียะ</p> <p>ชะเวียะวิชะทวสชอยเนียะปะเยิวจิตเนียะ ๐ อุปาชะทา
เกียเวียะเวียรง</p> <p>...ม่งเมียะเยียกะตอนเจตะเวียะเนียะเลียะยงเลียะยง ๐ เตัญจ-
เซกัะทวสชอยเนียะ</p> <p>..จ๊ะต้อสชะเมัญจกะตาวติตาวเตียะเวียะเรียะตะเยเนียะ</p> <p>เวียชาว ๐ อาเวียชอยกองงเกิกคุ</p> <p>..เข้าชอยลงชะเตียะจ๊ะตูปัจจจะเยียตั้นเนียะกองงเว ๐ ซา
ปาโยกองงเฮเมียะเมียะยญจ๊ะปี</p> <p>กะตองเปียะยุนเตปิ๊ยตะกองงเข้าเลกคอง ๐ มัจจอนเต้า
เต็กกาเข้าคอยตาจ๊ะซ้อตต้อยเปียะ</p> <p>เลเนียะเรียะตะนัตตะยสชะเมัญจ//๐//....</p> |
|---|--|

คำปัจจุบันเรียบเรียงใหม่ตามฉันทะลักษณะ

อุปชาติฉันท

สพพาทิทธิพุทธยาขรติสุสเรน
 ฉพพิสวสุสิน ปโยชิตเนน
 อุปโสถากการวาร์ (มโนร) ม
 มยา กตณเขตวนาลยัลย
 ตีเสกาสสุ (มยา) จ ตสุมั
 กโตทิต ทวารตเนน วาโส
 อวารลิก ภิกขุ (วาร์) สุสัส
 สทา จตูปัจจยทินนัง เว
 สุปาโยกั หมมมยญจ พิ (ล)
 กต พพุนเตปิฏกั สุลเอกขั
 มุจจนตุ ทุกขา สุขิตา จ สตถา
 รติพพเลน รตนตตยสุมั

เรียบเรียงคำบาลีมอญตามฉันทลักษณ์

อุภาตฉันท

ข้อปเปยิฉิฐเถียะเยียะคะยะเรียะกิสชะเรเนียะ
 ข้อปปิชะหวสชอยเนียะปะเียวิจิตเนียะ
 อุปาวชะทาเกียะเรียะเวียะรง เมียะเนียวเรียะมง
 เมียะเยียะ กะตอนเจติยะเวียะเนียะเลียะยงเลียะยง
 เติญชะเกียะหวสชอยเนียะเมียะเยียะ จิจะตื้อสชะเมญจ
 กะตาวติตาว เติยะเวียะเรียะติยะเนียะ เวียะชา
 อาเวียะชอยกอง เมิกคุเวียะรง เข้าชอยลง
 ชะเตียะ จิจะตื้อปโปจจะเยียะดินเนียะกอง เว
 ชาปายิกอง เฮเมียะเยียะยญจิจะ ป็ลง
 กะตอง เปียะฮุนเตป็อยตะกอง เข้าเลากอง
 มุจจอนเต๊ะ เต็กคา เข้าค้อยตา จิจะ ช้อตตา
 เรียะตื้อปเปียะเลเนียะ เรียะตะนัตติยะสชะเมญจ

อธิบาย

จารึกวัดดอนแก้ว (สพ.๑) จังหวัดลำพูนนี้ ในส่วนที่เป็นอักษรมอญโบราณ ภาษบาลี ที่มีรูปอักษรปรากฏชัดเจนตั้งแต่บรรทัดที่ ๑ ถึงบรรทัดที่ ๖ กับอีกครั้งบรรทัดที่ ๗ ศาสตราจารย์ แยม ประพัฒน์ทอง ได้เคยบรรยายวิเคราะห์พร้อมทั้งแปลเป็นภาษาไทยไว้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วนแล้ว ปรากฏในหนังสือ “แยมบรรยาย” พิมพ์เนื่องในงานฉลองปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในความอุปถัมภ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ การเรียบเรียงคำแปลใหม่นี้ ก็ได้อาศัยหลักการแปลของท่านเป็นพื้นฐาน จะมีข้อแตกต่างบ้างก็ในบรรทัดที่ ๔, ๕, ๖ ซึ่งในสำเนาจารึกปรากฏอักษรไม่ชัดเจน และจากการที่ได้มีโอกาสไปตรวจสอบรูปอักษรกับหลักศิลาจารึกด้วยตนเองที่จังหวัดลำพูน เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ เห็นว่าอักษรตามที่อ่านไว้เดิมนั้น คือ บรรทัดที่ ๑ (...กโตทิโตทวาร...) บรรทัดที่ ๕ (สหา...กณ) บรรทัดที่ ๖ (...เลกขา...ติพ) ยังไม่สมบูรณ์ จึงได้ตรวจสอบอ่านเพิ่มเติมแปลขึ้นใหม่ให้ครบถ้วน และเพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงได้ทำบทอธิบายประกอบคำแปลไว้ในตอนท้ายนี้แล้ว

สหพทธิสิทธยาชฺชเรณิสฺสเรณ

แยกได้ ๔ ศัพท์ คือ สหพทธิสิทธิ + อาชฺช + รณ + อิสฺสเรณ

สหพทธิสิทธิ - สรรพทธิสิทธิ เป็นวิสามันนาม
 อาชฺช - ชื่อ
 รณ - รณ, ร่างกาย, ตัวตน
 อิสฺสเรณ - อิสระ, เป็นใหญ่

ฉพฺพิสวสุตฺตึณ

แยกได้ ๒ ศัพท์ คือ ฉพฺพิส + วสุตฺตึณ

ฉพฺพิส - ๒๖
 วสุตฺตึณ - พรรยา, อายุ, ปี

อุปฺสธากการว

แยกได้ ๓ ศัพท์ คือ อุปฺสธ + อการ + วร

อุปฺสธ - อุปสธ
 อการ - โรง, เรือน
 วร - ประเสริฐ, ดี, งดงาม

มนิรมย์

มยา

กตณฺเชตวนาลยัลลย

- นำื่นรมย์, ยังใจให้รื่นเริง

เป็นสัพพนามบุรุษที่ ๑ ตามหลักไวยากรณ์บาลี แปลว่า ฉันทข้าพเจ้า

แยกได้ ๔ ศัพท์ คือ กต + เชตวน + อลย + อลย

กต - เป็นกริยา แปลว่า กระทำ, สร้าง

เชตวน - เชตวัน

อลย ทั้ง ๒ ศัพท์-ที่อยู่ อาศัย, โรง, เรือน

แยกได้ ๓ ศัพท์ คือ तीस् + เอก + वस्तीन्

तीस् - ๓๐

เอก - ๑

วस्तीन् - พรรษา, อายุ, ปี

เป็นสัพพนามบุรุษที่ ๑

เป็นนินบาต แปลว่า ก็แล, อนึ่ง, ด้วย

- ใน.....นั้น

แยกได้ ๒ ศัพท์ คือ กโต + อาทีโต

กโต เป็นกริยา แปลว่า กระทำ, สร้าง

อาทีโต - แแต่ต้น

แยกได้ ๒ ศัพท์ คือ ทวาร + ตเยน

ทวาร - ทวาร, ประตู, ช่อง

ตเยน - ๓

วาโส

- อาवास, เสนาสนะ, ที่อยู่

อาวาสัก

- ผู้อยู่ในอาวาส, เจ้าอาวาส

ภิกขุวร

แยกได้ ๒ ศัพท์ คือ ภิกขุ + วร

ภิกขุ - ภิกษุ, บรรพชิต

วร - ประเสริฐ, ดี, งาม

สุสึล

- มีศีลเรียบร้อย, ดี, งดงาม

สทา

- ตลอดกาลทุกเมื่อ

จตุปฺปจฺจยทินนํ

แยกได้ ๓ ศัพท์ คือ จตุ + ปจฺจย + ทินนํ

จตุ - ๔

ปจฺจย - บังคับ, เครื่องอาศัย

ทินนํ - เป็นกริยา แปลว่า ให้, ถวาย

เว

เป็นกริยา แปลว่า แล

สาปายิก

- ประกอบด้วยสัปายะ, เป็นสัปายะ

เหมมยญจ

แยกได้ ๓ ศัพท์ คือ เหม + มย + จ

เหม - ทอง, ทองคำ

มย - สร้างด้วย, สำเร็จด้วย, หุ้มด้วย

จ - ด้วย

พีล

ศัพท์เดิม ศาสตราจารย์แย้ม ประพัฒน์ทอง วิเคราะห์ไว้เป็น เจตีย

เมื่อตรวจจสอบรูปอักษรดูแล้ว ศัพท์นี้วางอยู่สุดท้ายบรรทัดที่ ๕ มีรูป

“ ”เป็นพยัญชนะ พ มากกว่า ส่วนพยัญชนะ จ” ” ได้ชำรุดหายไป

กต
พหุเนปิฏก

สุเลขข
มัจจนุต
ทุกขา
สุขิตา
จ
สตตา
รติพฺพลเณ

รตนตฺตยสฺมี

จึงได้กำหนดรูปศัพท์ที่พอจะแปลได้ความ คือ “พิล” แปลว่า รุ, ช้อง,
โพรง, ที่อาศัย, ปล่อง ในที่นี้คงหมายถึงสถูปหรือเจดีย์
เป็นกริยา แปลว่า กระทำ, สร้าง, บำเพ็ญ
แยกได้ ๓ ศัพท์ คือ พหุ + ตี + ปิฏก
พหุ - มาก
ตี - ๓
ปิฏก - ปิฏก, ตะกร้า, กระเช้า } ไตรปิฏก
- ให้จาร, ให้เขียน, ให้จารึก (อย่างดี)
- จงพัน
- จากทุกข
- มีสุข, ประสพสุข, ถึงสุข
- ด้วย
- สัตว์โลกทั้งหลาย
แยกได้ ๒ ศัพท์ คือ รติ + พเลน
รติ - ความรัก, ความยินดี
พเลน - กำลัง, อำนาจ
แยกได้ ๒ ศัพท์ คือ รตน + ตยสฺมี
รตน - แก้ว, รัตนะ
ตยสฺมี - ๓ } รัตนตรัย

แปลโดยความ*

ข้าพเจ้าผู้เป็นเจ้าแห่งแผ่นดิน มีนามว่า “สรรพสิทธิ” (เมื่อ) มีอายุได้ ๒๖ ปี ได้สร้างเวียงชื่อ “เซตวนาลัย”
เป็นสถานที่ที่มีโรงอุโบสถงดงามน่ารื่นรมย์ใจ

อนึ่ง ข้าพเจ้า (เมื่อ) มีอายุได้ ๓๑ ปี ได้สร้างเสนาสนะไว้ในเวียง ชื่อเซตวนาลัยนั้น ด้วยทวารทั้ง ๓
(คือ กายทวาร วาจาทวาร มโนทวาร) มาแต่ต้น ได้แต่งตั้งภิกษุผู้ประเสริฐ มีศีลเรียบร้อยให้เป็นเจ้าอาวาส ได้ถวาย
ปัจจัย ๔ อันเป็นสัปบายะตลอดกาลทุกเมื่อ ได้สร้างพระสถูป (คงหมายถึงเจดีย์) ท่อหุ้มทองคำ และได้ให้จาร
พระไตรปิฎกไว้เป็นอันมาก

ขอสัตว์โลกทั้งหลาย ผู้มีกำลังความรักในพระรัตนตรัย จงพ้นจากทุกข์ และมีความสุขเทอญฯ

ด้านที่ ๑

คำจารึก

๗. เอยมहिโมธสวาทิสัทธิตรลลาลกา อว
๘. ลอเยทุภักบาร์จวสฺตโรว์ (จนาม)
- มคค สุรสมาตฺตรสมฺมจฺจ
๙. เวกฺเสสฺสอภิตยวาว (อุตฺตร...)
ริกฺขโลมะเอยปฺลิตฺทาเซ

คำอ่านภาษามอญ

อว เมียะฮ้อยนโมะ สะเวียะเวียติซิทธิ ตะระเลียบเรีย กา
ละ อว เด็ก บา เจ้า จุไวว จะนาม
แม้กเกียเข้าเรียะ ซอมโหวตตะระะ เมียะซุน จะระ
เวียก เลสทะ อาตติตตะยะเวียเรียะ อุตตะระะ...
ริกซะ เลียบโมะ อว ปะซิทธิเชีย เซ

*ภาษาบาลี

๑๐. ตวนไอร์อุโบสถไอร์กาลเอย์ทุ๊กบี
จาสโมย (จนา
๑๑. มั) โลมะเอย์ปลินาสไอร์โมย.
นเตชอ.ตรเกิลเอ
๑๒. ยัเทย์รตปเรีย (มป) ไอร์ออตส์ต
คุโล่ง ในรทุกขไอร์
๑๓. (อติ) พุละทน์สุช (ไอร์) ตูลุ
๐ ติ มอเอย์กิลเอย์อุโบสถไอร์
๑๔. (เสนาส) ไอร์ ๐ เหายเหายพลพณ
มฐุนจาส์การ์ตสร่งพณ
๑๕. วัยกัลทุโปะจาส์ทินจาม ๐ การ
ทวาก์ สิริสพณบาร์กลปน์ ๐ เ
๑๖. ยัชินลาย (โกอ์) ปีทิก์ตาส์จวส์-
ตุโรว ทุ๊กไอร์บาร์จวส์
๑๗. บาร์โจลร์บาร์//๐//ทุ๊กมอเอย์จตุ
โกรรไอร์โมยัลลสทส์
๑๘. ฌะตาส์จลปน์ญะโพรว์ป็อจวส์
//๐//

ตะวอน วุ้ย อุพาชะพะ วุ้ย กาละ อัว เด็ก ป็อย
เจ้าะ มัว จะนา-
ม เลยะมะะ อัว ป๊ะชอยนัส วุ้ย มัว.
เนยะ เตเจียะ..ตะระ กะเลียง อ-
ว ตัว โรต ปอมรว์ เมยะปะะ วุ้ย อ็อต ซ็อตต๊ะ
กุโล่ง นูตักกะ โอ
อ็อต เมยะเลียง สอน ซักกะ โอ ตะเลียง
๐ ต็อย เมยะ อัว กิล ตัว อุพาชะพะ วุ้ย
เซนัส วุ้ย ๐ ตัว ตัว เปยะเลียง เปยะแนง
เมยะชุน เจ้าะ กา ตะระชาง เปยะแนง ม-
ว กลอม ตุมเปาะ เจ้าะ ดินจาม ๐ กา
เตียะวัก ซ็อยว้อส เปยะแนง นากลอม ปอน ๐ ต-
ว จินลาย กัะห์ ป็อย เด็กจ ตรัว เจ้าะ
ตุโรว เด็กจ โพรว์ บา เจ้าะ
บา เจียโล้ว บา //๐// เด็กจ เมยะ อัว จัตี
โกรร วุ้ย มัว เลยะชะ โตะ
ญะยะ ตรัว เจ้าะ ปอน ญะยะ โพรว์ ป็อย เจ้าะ
//๐//

ด้าน ๒

คำจารึก

๑. //๐//ไอร์เสลาเล็ชจรมตตตม-
การอติ
๒. พยัตเอย์มป ๐ ยงเจติกนต
อุโบสถไอร์ ปิกินทรวเอ
๓. ยับาร์โกนเอย์โมย (มป) ไอร์
๐ ติตรล โปยเจติมัว
๔. กัเหายผุหัยโพรงพณปีทิก์ตาส์โมย
ทุ๊กไอร์โมยัลลสทส์
๕. บาร์ณมส์ทุ๊กมโกลณ๐ติตรลโปยเจติ
เหายเหายป็อจติ
๖. พณทินจามทุ๊กตาส์บาร์ทุ๊ก
โพรว์ป็อจวส์บาร์ณมส์มโกลณ
๐ ติตร
๗. ลโปยเจติมรลตเหายผุหัยโพรง
พณปีทิก์ตาส์โมยติ
๘. กั โพรว์โมยัลลสทส์บาร์ณมส์ (สุก)
มโกลณ //๐//

คำอ่านภาษาบอญ

//๐//วุ้ย เซลาเลกคะ จะระมต ซอม-
เกียะเรยะ อ็อต
เตียยักต อัว เมยะปะะ ๐ เยญง เจตอย กอนติะ
อุพาชะพะ วุ้ย ป็อย กินโตร อัว-
ว บา เกาะ โจน อัว มัว เมยะปะะ วุ้ย
๐ ต็อย ตะระเลียง โปย เจตอย เมยะเรยะ โ
ก ตัว พะตรุ เมยะโปง เปยะแนง ป็อย เด็กจ ตรัว มัว
เด็กจ เปรีย มัว เจียโล้ว
บา ฌุมเช็ก เมยะโกลณ ๐ ต็อย ตะระเลียง โปย เจตอย
ตัว เตป ปังยิต
เปยะแนง ดินจาม เด็กจ ตรัว บา เด็กจ
เปรีย ป็อย เจียโล้ว บา ฌุมเมง เมยะโกลณ
๐ ต็อย ตะระ
เลียง โปย เจตอย เมยะเลียงลต ตัว พะตรุ เมยะโปง
เปยะแนง ป็อย เด็กจ ตรัว มัว เด็ก-
ก เปรีย มัว เจียโล้ว บา ฌุมเช็ก
เมยะโกลณ //๐//

๙. //๐// ไวยเสลาเลกขจรมตต์สมการ
 เอยมสิโมธสวาทิสัทติ
 ๑๐. (ล) ราล์กาลมเอย์ (ติต) อาร์ม
 (ธร์) เทย์อุปสทเขตวนไวยโก
 ๑๑. มกโกณเอยบาร์โมยสิโมธมหานาม
 โมยสิโมธกัจจาย
 ๑๒. เทย์กาลโคเอย์ทุภักจนามปิจวส์
 บาร์ เซสตุสมตตสรจสิปุมโร
 ๑๓. มกเซสตุศการวาทิตริกฐเทย์กาล
 โคเอย์ยัตรลเอยม
 ๑๔. (ทา) เถรมสิโมธราชกุมรทส์
 อคคเถรตรลเอย์โคเอย์ทุภักจนาม
 ๑๕. (ทิ) ญจามจวส์บาร์ทตรลเอย์โค
 ทุภักมกุตตรลเอย์สขมทญจ
 ๑๖. มจวสศศุโรลภักตรลเอย์สามเณร
 โมยยกสภักบาร์ทินโมธม
 ๑๗. ตาว์เทย์สิถานเซตวนไวย //๐//

//๐// วุ้ย เซลาเลกคะ จะระมต ซอมเกียะเรียะ
 อัว เมียะชอยมุ ซะเวียะเวียถิตถิต ตะระ
 เลียะ เรียะ ยาละ เมียะอัว ติต อา เมียะ-
 ไตร อัว อุปาวชะทะ เจตจะวอน วุ้ย โก-
 ม เก้า โจน อัว บา มัว ซ้อยมุ เมียะฮานะเมียะ
 มัว ซ้อยมุ กัจจาย
 ตัว กาละ โกะท อัว เด็ก จะนาม ป้อย เจ้าะ
 บา เจสทะ ซอมโหวตชะระ เจ้าะ ป้อย เมียะเรียะ-
 มก เจสทะ เกียะเรียะเวียะเรียะ จิตตะริกชะ ตัว กาละ
 โกะท เยญง ตะระเลียะ อัว เมียะ
 ฮาทะระ เมียะซ้อยมุ เรียะเจียะกั้ว เมียะ ไต่
 อักเกียะทะระ ตะระเลียะ อัว โกะท เด็ก จะนาม
 ดินจาม เจ้าะ บา เตียะ ตะระเลียะ อัว โกะท
 เก้า โคม เก้า ตะระเลียะ อัว ซางเมียะ ดินจ-
 ม เจ้า เกรียะโลง เก้า ตะระเลียะ อัว ซามะณะ
 มัว กลอม เก้าะ บา ดินเฆะ เมียะ
 ตาว ตัว ซิทาน เจตะวอน วุ้ย //๐//

อธิบายศัพท์

ด้านที่ ๑

บ. ๗ อัว (เอย์)
 เมียะช้อยมุ (นหิโมธ)
 ซะเวียะเวียถิตถิต (สวาทิสัทติ)
 ตะระเลียะ (ตรล)
 เรียะ (ราล์)
 กาละ (กาล)

บ. ๘ อัว (เอย์)
 เด็ก (ทุภัก)
 บา (บาร์)
 เจ้าะ (จวส์)
 ตะรว (ตุโรว์)
 จะนาม (จนาม)
 เม็กเกียะเข้าเรียะซอมหวัดชะระ (มกคสุร สมวตฺส)
 เมียะซุน (มสุน)
 จะระเวียก (จรวะก)
 บ. ๙ เจสทะ (เซสอ)
 อาตัตตะยะเวียะเรียะ (อาทิตยวาท)
 อุตตะระฝักกุนะยะ (อุตฺตรฝักกุนะ)
 ริกชะ (ริกส)

ฉัน, ข้าพเจ้า
 ชื่อ, มีชื่อ
 สวาทิสัทติ, สัพพาทิสัทติ
 ผู้ครองแผ่นดิน, เจ้าปู
 อาณาจักร, อาณาเขต
 กาล, เวลา
 ฉัน, ข้าพเจ้า
 ครบถ้วน, บริบูรณ์
 ๒
 ๑๐
 ๖
 ปี
 มัคคะสิระสมวัจจะ
 ๕
 แรม, ข้างแรม
 เดือน ๗, เดือนเชษฐ
 วันอาทิตย์
 อุตระฝักกุนะ
 ฤกษ์

เลียะโมะ (โถมะ)
 อัว (เอย์)
 ปะซัทเธีย (ปสัทธา)
 เจตะวอน (เซตวัน)
 บ. ๑๐ วุ้อ (โว้อ)
 อุปาพะทะ (อุโปสถ)
 วุ้อ (โว้อ)
 กาละ (กาล)
 อัว (เอย์)
 เด็ก (จุก)
 ป็อย (ปี)
 เจาะ (จาส)
 มัว (โมย)
 จะนาน (จนาม)
 บ. ๑๑ เลียะโมะ (โถมะ)
 อัว (เอย์)
 เนียะ (น)
 เตเจียะ (เตชอ)
 ตะระ (ตร)
 กะเลียง (เกิ้ล)
 อัว (เอย์)
 บ. ๑๒ ตัว (เจย)
 โรต (รต)
 ปอมรว (ปเรีย)
 เมียะปะ (มป)
 วุ้อ (โว้อ)
 อ็อต (อต)
 ซ็อตติะ (สต)
 กุโล่ง (คุโลง)
 นู่เต็กกะ (โนร์ทุกข)
 โอ (โอรี)
 บ. ๑๓ อ็อก (อต)
 เปียะเลียะ (พูละ)
 ฮอน (หน)
 ซักกะ (สุข)
 โอ (โอรี)
 ตะเลิง (ตุลึง)
 ต็อย (ติ)
 เมียะอัว (มเอย์)

บัดนี้
 ฉัน, ข้าพเจ้า
 กระทำความเชื่อ, ความเชื่อ
 เซตวัน
 นี้
 อุโปสถ, โรงอุโบสถ
 นี้
 กาล, เวลา
 ฉัน, ข้าพเจ้า
 ครบบริบูรณ์, ครบ
 ๓
 ๑๐
 ๑
 ปี
 บัดนี้
 ฉัน, ข้าพเจ้า
 โดย
 อานุภาพ
 เจ้า
 กลับ
 ฉัน, ข้าพเจ้า
 ใน
 พระรัตนตรัย
 อันประเสริฐ
 อันกระทำ
 นี้
 ทั้งหมด
 สัตว์
 ทั้งหลาย
 จากทุกข์
 ขอให้
 ทั้งหมด
 พัน
 อัน
 ความสุข, สุข
 ขอให้
 นำไป, นำไปให้
 แผ่นดิน
 พ่อฉัน, พ่อข้าพเจ้า

กิล (กิล)
 คัว (เจย์)
 อุปาวะทะ (อุโปสถ)
 วู้ (ไว้อ์)
 บ. ๑๔ เจนัส (เสนาส์)
 วู้ (ไว้อ์)
 คัวคัว (เจย์เจย์)
 เปียเลียะ (พล)
 เมียะซุน (มุตุน)
 เจาะ (จวส์)
 กา (การ์)
 ตระฆาง (ตรส้ง)
 เปียะแน่ง (พน้ง)
 มัว (โมย)
 บ. ๑๕ กลอม (กล)
 ตุ่มเปาะ (ทุโปะ)
 ตินจาม (ทินจาม)
 กา (การ์)
 เตียะวาก (โทวก)
 ซ้อยวอส (ลิวส์)
 เปียะแน่ง (พน้ง)
 บา (บาร์)
 กลอม (กล)
 ปนอ (ปน์)
 คัว (เจย์)
 บ. ๑๖ จินเลี่ยเยะ (ซินลาย)
 โกะห์ (โกอ์)
 ป้อย (ปิ)
 เค็กจ (จิก)
 ตรัว (ตรส)
 เจาะ (จวส์)
 ตระรา (ตรัว)
 เค็กจ (จิก)
 โปรี (โพรว)
 บา (บาร์)
 เจาะ (จวส์)
 บ. ๑๗ บา (บาร์)
 เจียลัว (โหลว)
 บา (บาร์)

ใต้
 ใน
 อุโบสถ
 นี้
 เสนาสนะ
 นี้
 ในข้างใน
 กำลัง, พละกำลัง
 ๕
 ๑๐
 การ
 เจ้าอาวาส, เจ้าแห่งสงฆ์
 พนัง
 ๑
 ๑๐๐
 ๗
 ๘
 การ
 ส่วน
 ลิวส์ (เข้าใจว่าจะเป็นชื่อเฉพาะ)
 พนัง
 ๒
 ๑๐๐
 ๔
 ใน
 ซินลาย (เข้าใจว่าจะเป็นชื่อเฉพาะ)
 กับ, แก่, ด้วย
 ๓
 ทาส, คนรับใช้, ข้าพระ
 ชาย
 ๑๐
 ๖
 ทาส, คนรับใช้, ข้าพระ
 หญิง
 ๒
 ๑๐
 ๒
 วัว
 ๒

เด็กจ (จัก)
 อัว (เอช)
 จู๊ต๊ะ (จตุ)
 โกร้ว (โกรว์)
 วัว้อ (ว็อ)
 มัว (ม็อ)
 เลยะชะ (ลศ)
 โด๊ะ (ดล)
 บ. ๑๘ เญยะ (ญะ)
 ตรวา (ตรส)
 เจาะ (จส)
 ปอน (ปณ)
 เญยะ (ญะ)
 โปรี (โพรว)
 ป็อย (ป็อ)
 เจาะ (จวส) //๐//

ทาส, คนรับใช้, ข้าพระ
 ฉั่น, ข้าพเจ้า
 พ่อปู่
 คนครัว, คนทำครัว
 นี่
 ๑
 ตา, ปู่
 เป็น
 ชาวชนบท, เขา, ท่าน
 ผู้ชาย
 ๑๐
 ๔
 ชาวชนบท, เขา, ท่าน
 ผู้หญิง
 ๓
 ๑๐ //๐//

ด้านที่ ๒

บ. ๑ วัว้อ (ว็อ)
 เซลาเลกชะ (เสลาเลช)
 จะระมต (จรมต)
 ขอมเกียเรยะ (สมการ)
 อ็อต (อต)
 บ. ๒ เตียยัต (ทยัต)
 อัว (เอช)
 เมยะป๊ะ ๐ (มป ๐)
 เขิญ (ขง)
 เจตอย (เจติ)
 กอนต๊ะ (กนต)
 อุปาวชะทะ (อุโปสท)
 วัว้อ (ว็อ)
 ป็อย (ปิ)
 กินโตร (กินทร)
 อัว (เอช)
 บ. ๓ บา (บาร)
 เก้า (ก)
 โกน (โกน)
 อัว (เอช)
 มัว (ม็อ)

นี้
 ศิลจารึก, หนังสือ
 ด้วยความสัจจริง, ความจริง, ความเป็นจริง
 ภรรยา
 ทั้งหมด
 พร้อมด้วยญาติ
 ฉั่น, ข้าพเจ้า
 ได้กระทำ, ได้สร้าง
 อันว่า
 เจตีย์, พระเจตีย์
 ข้างหน้า, เบื้องหน้า
 อุโบสถ
 นี่
 ๓
 ท่ามกลาง
 ฉั่น, ข้าพเจ้า
 ๒
 กับ, แก่, ด้วย
 ลูก
 ฉั่น, ข้าพเจ้า
 ๑

เม็ยะป๊ะ (นป)
วู้ (วอ) ๐
ต๊อย (ติ)
ตะระเล็ย (ตุรล)
โป๊ย (โปย)
เจตอย (เจติ)
เม็ยะเร็ยะโมก (มรโมก)

น. ๔
ดัว (เจย)
พะตรุ (พทรี)
เย็ยะโปง (ยโพง)
เป็ยะแนง (พนง)
ป๊อย (ปิ)
เด็กจ (จัก)
ต๊าว (ตุรล)
มัว (โมย)
เด็กจ (จัก)
เปรี๊ย (โพรว)
มัว (โมย)
เจ็ยโล่ว (โหลว)

น. ๕
บา (บาร)
ณุมแซ็ก (ณุมสุก)
เม็ยะโกลณู (มโกลณู) ๐
ต๊อย (ติ)
ตะระเล็ย (ตุรล)
โป๊ย (โปย)
เจตอย (เจติ)
ดัว (เจย)
เต็ป (เจป)
ปั้งชิต (ปั้งชิต)

น. ๖
เป็ยะแนง (พนง)
ตินจาม (ทินจาม)
เด็กจ (จัก)
ต๊าว (ตุรล)
บา (บาร)
เด็กจ (จัก)
เปรี๊ย (โพรว)
ป๊อย (ปิ)
เจ็ยโล่ว (โหลว)
บา (บาร)

กระทำ, ได้สร้าง
นี้
แผ่นดิน
เจ้าปู่
เรา, พวกเรา
เจตีย์, พระเจตีย์
ทิศตะวันออก, บูรพาทิศ
ใน

กลาง
ในที่ดิน, บนพื้นดิน
พ่น, ที่กัน

๓
ข้าทาส, คนรับใช้, ข้าพระ
ผู้ชาย

๑
ข้าทาส, คนรับใช้, ข้าพระ
ผู้หญิง

๑
วัว

๒
นายช่างสุก
ผู้กระทำ, ผู้ทำ, ผู้สร้าง
แผ่นดิน
เจ้าปู่

เรา, พวกเรา
เจตีย์, พระเจตีย์
ใน

ชอก
เครื่องประดับ, เครื่องตกแต่ง
พ่น, ที่กัน

๘
ข้าทาส, คนรับใช้, ข้าพระ
ผู้ชาย

๒
ข้าทาส, คนรับใช้, ข้าพระ
ผู้หญิง

๓
วัว

๒

๒. ๓
 ๒. ๔
 ๒. ๕
 ๒. ๑๐

ฦ๎นเพ็ชฦ๎ง (ฦ๎นเพ็ชฦ๎ง)
 เม็ชฦ๎งโกลฦ๎ญ (มโกลฦ๎ญ) ๐
 ต็อย (ต็)
 ตะระเล็ช (ตรล)
 โป็ช (โป็ช)
 เจตอย (เจต)
 เม็ชฦ๎งเร็ชละต (มรลต)
 ตัว (เจา)
 พะโตร (พท)
 เข็ชฦ๎งโปง (ขโพง)
 เป็ชฦ๎งแนง (พนง)
 ป็อย (ป)
 เด็ก (จก)
 ตรว (ตร)
 มัว (โม)
 เด็ก (จก)
 เป็ชฦ๎ง (โพช)
 มัว (โม)
 เจ็ชโล้ว (โหลว)
 บา (บาร)
 ฦ๎นเช็ช (ฦ๎นเช็ช)
 เม็ชฦ๎งโกลฦ๎ญ (โกลฦ๎ญ) //๐//
 //๐//ว็ (วอ)
 เชลลเลก (เชลลเลก)
 จะระมต (จระมต)
 ชอมเก็ชเร็ช (สมการ)
 อัว (เอ)
 เม็ชฦ๎งช็อยนุ (มสโม)
 ชะเว็ชเว็ชฉิทธิ (สวฉิทธิ)
 ตะระเล็ช (ตรล)
 เร็ช (ร)
 กาละ (กาล)
 ป็ะอัว (ปอ)
 ต็ต (ต็ต)
 อา (อาร์)
 เม็ชฦ๎ง (มร)
 ตัว (เจา)
 อุปาวชะทะ (อุโปต)
 เจตวอน (เจตวัน)

นายช่าง
 ผู้สร้าง, ผู้ทำ
 แผ่นดิน
 เจ้า
 เรา, พวกเรา
 เจตีย์, พระเจตีย์
 เรือนแก้ว
 ใน
 ท่ามกลาง
 ในแผ่นดิน, ในพื้นดิน
 พนัง, ที่กัน
 ๓
 ข้าทาส, คนรับใช้, ข้าพระ
 ผู้ชาย
 ๑
 ข้าทาส, คนรับใช้, ข้าพระ
 ผู้หญิง
 ๑
 วัว
 ๒
 นายช่าง
 ผู้กระทำ, ผู้สร้าง
 ใน
 ศิลาจารึก, หนังสื
 ด้วยความสังจัจจิง, ด้วยความจริง
 ภรรยา
 ฉัน, ข้าเจ้า
 ชื่อ
 สวฉิทธิ, สัพฉิทธิ, สรรพฉิทธิ
 เจ้า
 อาณาเขต, อาณาจักร
 กาล, เวลา
 ฉันกระทำ, ข้าพเจ้ากระทำ
 ออก
 ไป
 ตรง, เทียงแท้
 ใน
 อุโบสถ
 เขตวัน

วู้ (วู้)
โกม (โกม)
บ. ๑๑ เก้า (กุ)
โกน (โกน)
อัว (เอย)
บา (บาร์)
มัว (มัย)
ซ้อยมู่ (สโมอ)
เมืะฮานีเมืะ (มหานัม)
มัว (มัย)
ซ้อยมู่ (สโมอ)
ก้อจาย (กจาย)
บ. ๑๒ คัว (เจย)
กาละ (กาล)
โก๊ะห์ (โคะ)
อัว (เอย)
เติก (จุก)
จะนาม (จนาม)
ป้อย (ปี)
เจี๊ยะ (จัส)
บา (บาร์)
เจตทะซอนโหว่ตชะระ (เซตตมวตตร)
เจี๊ยะ (จัส)
ป้อย (ปี)
เมืะเรี๊ยะโมก (มูโมก)
บ. ๑๓ เจตทะเกียเวี๊ยะ (เซตตการว)
จิตตะริกชะ (จิตรริกต)
คัว (เจย)
กาละ (กาล)
โก๊ะห์ (โคะ)
เบ็ญง (ยั้ง)
ตะระเลี๊ยะ (ตรล)
อัว (เอย)
บ. ๑๔ เมืะฮาทะระ (มหาเถระ)
เมืะซอญมู่ (มสโมอ)
เรี๊ยะเจี๊ยะกู (ราชกู)
เมืะได้ตะ (มทัส)
อ็กเกี๊ยะเทระ (อคุเถระ)
ตะระเลี๊ยะ (ตรล)

นี้
พร้อม
กับ, แก่, ด้วย
ลูก
ฉัน, ข้าพเจ้า
๒
๑
ชื่อ, ชื่อว่า (เมืะซ้อยมู่ กิใช้)
มหานาม
๑
ชื่อ, ชื่อว่า (เมืะซ้อยมู่ กิใช้)
กัจจายะ
ใน
กาล, เวลา
นั้น
ฉัน, ข้าพเจ้า
ครบ, บริบูรณ์
ปี
๓
๑๐
๒
ปีเซฎฐะ, สังวัจฉรเซฎฐะ
๑๐
๓
ขึ้น, ข้างขึ้น
วันเซฎฐการ, เซฎฐการว
จิตรฤกษ์
ใน
กาล, เวลา
นั้น
อันว่า
เจ้าปู่
ฉัน, ข้าพเจ้า
มหาเถระ, พระมหาเถระ
ชื่อ, มีชื่อ
ราชครู, ราชครู
อันเป็น
อัครเถระ, อัครมหาเถระ
เจ้าปู่

อัว (เอ๋ย)
 โกะห์ (โกะ)
 เค็ก (จุก)
 จะนาม (จุนาม)
 บ. ๑๕ ตินจาม (ทินจาม)
 เจ้าะ (จาด)
 บา (บาร์)
 เตียะ (ท)
 ตะระเลียบ (ตุล)
 อัว (เอ๋ย)
 โกะห์ (โกะ)
 เก้า (กู)
 โคม (โคม)
 เก้า (กู)
 ตะระเลียบ (ตุล)
 อัว (เอ๋ย)
 ขางเขียะ (สงข)
 ตินจาม (ทินจาม)
 บ. ๑๖ เจ้าะ (จาด)
 เกรียะโลง (กุลโลง)
 เก้า (กู)
 ตะระเลียบ (ตุล)
 อัว (เอ๋ย)
 ขามะเนระ (สามเนร)
 มัว (ไมย)
 กลอม (กล)
 เก้า (กู)
 บา (บาร์)
 ตินมู (ทินโมอ)
 เมียะดาว (มดาร์)
 บ. ๑๗ คัว (เขย)
 ขอยทาน (สิดาน)
 เจตวอน (เขตวัน)
 วู้อ (วูอ) //๐//

ฉั้น, ข้าพเจ้า
 นั้น
 ครบ, บริบูรณ์
 ปี
 ๘
 ๑๐
 ๒
 เกิด, เป็น, อันเกิด, อันเป็น
 เจ้า
 ฉั้น, ข้าพเจ้า
 นั้น
 กับ, แก่, ด้วย
 พร้อม
 กับ, แก่, ด้วย
 เจ้า
 ฉั้น, ข้าพเจ้า
 สงฆ์
 ๘
 ๘
 มาก
 กับ, แก่, ด้วย
 เจ้า
 ฉั้น, ข้าพเจ้า
 สามเนร
 ๑
 ๑๐๐
 กับ, แก่, ด้วย
 ๒
 เพื่อ, สำหรับ
 อันอยู่
 ไน
 สถานที่
 เขตวัน
 นั้น

แปลโดยความ

ข้าพเจ้า ผู้ปรารถนาว่า “สัพพาทิสัทธา” ได้เป็นใหญ่ในอาณาจักรนี้ เมื่อมีอายุครบ ๒๖ ปี ได้บังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในคุณพระรัตนตรัย จึงได้สร้าง “เขตวัน” พร้อมทั้ง “อุโบสถ” เมื่อ ณ วันอาทิตย์ แรม ๕ ค่ำ เดือนเชษฐะ ปีมะคเคสิระ อุตตระฤกษ์

เมื่อข้าพเจ้า มีอายุครบ ๓๐ ปี ได้สร้างเสนาสนะ และได้สถาปนาเจ้าอาวาส (แห่งเขตวัน) พร้อมกับถวายที่ดิน ๕๐ (ไร่) เพื่อผลประโยชน์ต่อท่านเจ้าอาวาส (และ) ได้สร้างพนัก ๑๘๗ (พนัก) พนักในส่วน “สิวลี” ๒๐๔ ใน “ชินลาย” ๓ ถวายข้าพเจ้า ผู้ชาย ๑๖ คน ผู้หญิง ๒๒ คน เพื่อสำหรับรักษาดูแลที่ดิน และถวายคนครัว ผู้ชาย ๑๔ คน ผู้หญิง ๓๐ คน

ด้วยผลบุญอันได้กระทำทั้งหมดนี้ ขอจงสำเร็จแก่สรรพสัตว์ทั่วพื้นพิภพ ขอให้ปราศจากซึ่งความทุกข์ทั้งปวง จงประสบแต่ความสุขทุกประการ

ศิลาจารึกนี้ ได้บันทึกเรื่องการบำเพ็ญกุศล การสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระชายาและพระราชวงศ์แห่งข้าพเจ้าได้กระทำขึ้น คือ

การสร้างพระเจดีย์ ๓ องค์ บนท่ามกลางผืนแผ่นดินเบื้องหน้าพระอุโบสถ ด้านบูรพาทิศ ส่วนของพระชายาและพระราชวงศ์ ๒ องค์ ส่วนของข้าพเจ้าและพระโอรส ๑ องค์

นายช่างสุก สร้างพนัก ๓ พนัก ถวายโค ๑ คู่ คนสำหรับรักษาอาราม (อาณาเขต) นี้ ผู้ชาย ๑ ผู้หญิง ๑

นายช่างเมฆ สร้างเครื่องประดับชอกพนักทั้ง ๘ ถวายโค ๑ คู่ คนสำหรับรักษาอาราม (อาณาเขต) นี้ ผู้ชาย ๑ ผู้หญิง ๑

นายช่างอรุ สร้างเจดีย์เรือนแก้ว บนเนินแผ่นดิน พนัก ๓๐ ถวายโค ๑ คู่ คนสำหรับรักษาอาราม (อาณาเขต) นี้ ผู้ชาย ๑ ผู้หญิง ๑

ศิลาจารึกนี้ ได้บันทึกเรื่องราวของข้าพเจ้า ผู้มีนามปรากฏว่า “สัพพาทิสัทธา” ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน เมื่อข้าพเจ้ามีอายุครบ ๓๒ ปี กาลนั้น ข้าพเจ้าพร้อมด้วยโอรสทั้ง ๒ คือ มหานามและกัจจายะ ได้ออกผนวชเป็นพระภิกษุและสามเณร ณ อุโบสถเขตวัน เมื่อเชษฐศักราชขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีเชษฐะ จิตรฤกษ์ โดยมีพระมหาเถรนามว่า “ราชครู” อันเป็นอัครเถร ซึ่งมีพระชนมายุได้ ๘๒ พรรษา เป็นประธานสงฆ์

พระอัครเถรราชครู และข้าพเจ้า พร้อมด้วยพระสงฆ์จำนวน ๘๐ รูป สามเณร ๑๐๒ รูป ได้อยู่จำพรรษา ณ สถานเขตวันแห่งนี้

เทิม มีเต็ม อ่านและเรียบเรียง

จำปา เยื้องเจริญ แปลและอธิบายศัพท์

บุญเลิศ เสนานนท์ เรียบเรียงตามฉันทลักษณ์ และแปลภาษาบาลี

ถพ. ๒

จารึกพระเจ้าสุวาทิสัทธา (วัดกู่กุด)

อักษรมนุโบราณ ภาษาบาลี-มอญ

พุทธศตวรรษที่ ๑๗

ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่านภาษามอญ
๑. _____	_____ ๑
๒. _____	_____
๓. _____	_____
๔. ตาต _____	ตาต _____
๕. วนทามิ _____	วนทามิ _____
๖. นาสเมน _____	เนียะชะเมียเนียะ _____
๗. กขา (มิตโณวตเตา) _____	ก คามิต้อย โณวเวียะทะตาว _____
๘. นติโวอัมน์พางเอย์ปติ _____	ต้อย _____ ๒
๙. ญินปตุยๆกัปุนกุลิอาร์กรมน์ต _____	ญิน ปะตุย ตักปุน เกัลลอย อา กรุมน์ ต๊ะ _____
๑๐. ตลงจลเอย์มทิมอ์สวาทิสัทธา ตรลลาล์	ตะลาง เจ้าะ อัว เมียะฮ้อยโมะห์ ชะเวียะเวียติขัทธิ ตะระเลีย เรียะ
๑๑. ริญะณะนติโวอ์ฮากสิริวัตต พาปเอย์ กาลิอะ	ริญเตียะเนียะเนียะ ต้อย วุอ์ ตักข้อย ท้อตติะ เปป ตัว กาละ โกะห์
๑๒. เพสซซสมวตฺสจลปิรม์ก เชตรอาทิตยวาว	เปซาคะ ซอมวัตชะระ เจ้าะ ป้อย เมียะเรียะโมก เจตชะระ อาตัตตะเยียะเวียชะ
๑๓. ปัยริกสโลมะเอย์นวกมตรเลัย รตนเจติโว	ป้อยเยียะเริกชะ เลียะโมะห์ อัว เนียะ เวียะกะมะ ตะระเลียะ เรียะเตียะเนียะ เจตตอย วุ-
๑๔. อัมตมย์กฤร์มกสโก์โศเจติ จจาณิมสตปิเ	อ์ เมียะตะมุย เก้า ทอ เมียะกะซัก เกอะห์ เจตตอย จะอาญญ เมียะชะต๊อป ต-
๑๕. ยรัสสิโวอ์เอย์โลจอตโก์กอลน อนุภาวัม	ว เรียะ วุอ์ อัว เลียะโงวอ้อต เก้าะห์ กาละ เนียะ อนุเกีย เมียะ
๑๖. ปอเอย์โลจตรเลัยรตนเจติ โวอ์ ยิงจอตส	ปิะ อัว เลียะโงว ตะระเลียะ เรียะเตียะเนียะ เจตตอย วุอ์ เยียะ อ้อต ชะ-
๑๗. กลอนตรายัมกะโมยปรกาลิออร์ ลิญ์ยัมมก	กอ ออนตะราย เมียะกะมัววะปะกา โอ เลิญง เยียะ เมียะเกียะ

* แต่บรรทัด ๑-๘/* เป็นจารึกภาษาบาลี อักษรแบบเลื่อนอ่านจับความไม่ได้

๒ ช่วงปลายบรรทัด ๘-๘ อักษรแบบเลื่อน

๑๘. ลปเรย์โอร์เมอร์กุลสตุคฺโลจฺจอต
โกอ์กาลย

๑๙. ังทรบมเอย์กัลเคยฺตรลปโยโวอ์
ถรรบาริปกัลลฺจิป

เลี้ย ปอมรวัว โอ โม เก้า ซ้อต กุลาง อ้อต
เก้าหะท กาละ เยี้ย-

ง ตรูป เมียะอัว กอ ตัว ตะระเลี้ย ปโย วุอ์
ทอ นา ปือย กลอม เลี้ยงิ ปือย

ศัพท์ ด้านที่ ๑

บ. ๘ เนียะ (น)

ตือย (ติ)

วุอ์ (โวอ์)

มุน (มุน)

ปาญง (พาง)

อัว (เออ)

ปีะ (ป)

ตือย (ติ)

บ. ๙ ยิน (ญิน)

ปะตุย (ปตุย)

คักปุน (จุกปุน)

เก้าลอยฮา (กุลืออาร์)

กระมุน (กรมุน)

ต๊ะ (ต)

บ. ๑๐ ตะลา (ตล)

จือป (จปี)

อัว (เออ)

เมียะอือยโมะ (มหิโมอ์)

ชะเวียะเวียอ์ซัทธิ (สวาธิสัทธิ)

ตะระเลี้ย (ตรล)

เรีย (ราต)

บ. ๑๑ ริญเคียะเจียะเนียะ (ริญทงะน)

ตือย (ติ)

วุอ์ (โวอ์)

คักขอ (จกฮว)

ท้อต๊ะเปป (ถตฺตพป)

ตัว (เจอ)

กาละ (กาล)

โก๊ะหะ (โกะ)

โดย

แผ่นดิน, ดินแดน

นี้

ชนชาวมอญ, ราษฎรชาวมอญ, มอญ

เบื้องหน้า, ข้างหน้า, ปาก

ฉัน, ข้าพเจ้า

กระทำ, ทำ

แผ่นดิน

ใกล้

กระทำแล้ว, ทำเสร็จแล้ว

บริบูรณ์ครบถ้วน, เสร็จบริบูรณ์

ล่องไป, พ้นไป

กำแพง

ต่อ

เหลี่ยม, มุม

ทิศที่ต่อเนื่องกัน, ที่บรรจบกัน

ฉัน, ข้าพเจ้า

ชื่อ, มีชื่อ

สัพพาทิสัทธิ, สวาธิสัทธิ

ผู้ครองแผ่นดิน, กษัตริย์, เจ้าปู

อาณาจักร, อาณาเขต

ผาติกรรม, ส่วนที่ชื่อ, ชื่อจากคนทั้งหลาย

แผ่นดิน, ดินแดน

นี้

ความมหัศจรรย์, เกิดมหัศจรรย์

สันสะเทือน, ไหว

ใน

กาล, เวลา

นั้น

บ. ๑๒ เปจาะกะ (เพสาช)
 ขอมว่ดชะระะ (สนวคฺสร)
 เจ้าะ (จส์)
 ป้อย (ปิ)
 เมียะเรียะโมก (มรโมก)
 เจตชะระ (เขตร)
 อาตัตเตียะเวียะระ (อาทิตยวาร)
 บ. ๑๓ ป้อยะเยียะเรกชะ (ปิยร์กส์)
 เลียะโมะ (ลโมะ)
 อัว (เอย์)
 เมียะเวียะกะมะ (นากม)
 ตะระเลียะ (ตรเลย์)
 เรียะเตียะเมียะเจตอย (รตนเจต)
 วุ้อ (โว้อ)
 บ. ๑๔ เมียะตะโมย (มตมย์)
 เก้า (ก)
 เมียะกะชัก (มกสก)
 โกะห์ (โกฮ)
 เจตอย (เจต)
 จะอาญง (จอาจ)
 เมียะชะตือป (มสตป)
 ตัว (เจย์)
 บ. ๑๕ เรียะ (ราส์)
 วุ้อ (โว้อ)
 เรียะวุ้อ
 อัว (เอย์)
 เลียะงัว (โลง)
 อือต (อติ)
 เก้าะห์ (โกฮ)
 กาละ (กาล)
 เมียะ (น)
 อะนุเกียะ (อนุภาว)
 บ. ๑๖ เมียะป๊ะ (มป)
 อัว (เอย์)
 เลียะงัว (โลง)
 ตะระเลียะ (ตรเลย์)
 เรียะเตียะเมียะเจตอย (รตนเจต)
 วุ้อ (โว้อ)
 เยียง (ยั้ง)

ไพสาชะ, วิสาชะ
 ลังวัจจร, ชื่อปี
 ๑๐
 ๓
 ข้างขึ้น, ขึ้น
 เขมฺฐะ, ชื่อเดือน
 วันอาทิตย์
 ปิยฤกษ์, ศุภฤกษ์, มงคลฤกษ์
 ปัจจุบัน, ขณะนี้, เดียวนี้
 ฉั้น, ข้าพเจ้า
 นวาศ, เวลาตามโหราศาสตร์
 เจ้าบ, ผู้กระทำ, ผู้บำรุง
 รัตนเจติย, เจติย์แก้ว
 นี้
 ตกแต่ง, ประดับประดา
 กับ, แก่, ด้วย
 ไม่มีอะไรเสมอเหมือน, ไม่มีอะไรเทียบเท่า
 นั้น
 เจติย, ที่กราบไหว้
 อื่น ๆ
 เหมือน
 ใน
 อาณมาจักร, อาณาเขต
 นี้
 ดังนั้น)
 ฉั้น, ข้าพเจ้า
 กราบไหว้, นมัสการ
 ทั้งหมด, ทั้งสิ้น
 กับ, แก่, ด้วย
 กาล, เวลา
 โดย
 อนุภาพ
 อันกระทำ
 ฉั้น, ข้าพเจ้า
 กราบไหว้, นมัสการ
 เจ้าบ, ผู้กระทำ, ผู้บำรุง
 รัตนเจติย, เจติย์แก้ว
 นี้
 อันว่า

- อ็อต (อค์)
 ชะกอ (สกล)
 บ. ๑๗ ออนตะราย (อนตราชัย)
 เมียะกะมัวประกา (มกโมยัปรากัล)
 เลิญ (ลิญ)
 เขียง (ฮิง)
 เมียงเกียเลี่ยะ (มงคล)
 บ. ปอมรว (เปเรย์)
 โอ (โอรี)
 โน (นรี)
 เก้า (ก)
 ซ็อต (สค์)
 กุลา (กุลอ)
 อ็อต (อค์)
 เก้าห์ (โกฮ)
 กาละ (กาล)
 เขียง (ฮิง)
 บ. ๑๕ ตรูป (ทรป)
 เมียะฮัว (มอฮ)
 กือ (กิล)
 ตัว (เตา)
 ตะระเดีย (ตรล)
 ปัย (ปัย)
 บ. ๑๕ วู้อ (วอฮ)
 ทอ (ทร)
 บา (บาร)
 ป้อย (ปี)
 กลอม (กล)
 เลียะจี (ลจี ควบเป็นเลียะจิม-ลจิม)
 ป้อย (ปี)

ทั้งหมด, ทั้งสิ้น
 ให้
 อันตราย
 อย่างใดอย่างหนึ่ง, ประการใดประการหนึ่ง
 พิณาส, สลาย
 อันว่า
 สรรพมงคล, มงคล, สิ่งที่เป็นมงคล
 อันประเสริฐ
 ขอ
 ให้เจริญ, ให้รุ่งเรือง
 กับ, แก่, ด้วย
 สัตว์
 ทั้งหลาย
 ทั้งหมด, ทั้งสิ้น
 นั้น
 กาล, เวลา
 อันว่า
 ทรัพย์, สิ่งของ
 บิดาฉัน, บิดาข้าพเจ้า
 ให้, กับ, แก่, ด้วย (ดู เก้า (ก))
 ใน
 ผู้ครองแผ่นดิน, กษัตริย์, เจ้า
 เรา
 ยร์
 ทองคำ
 ๒
 ๓
 ๑๐๐
 ๑,๐๐๐
 ๓

แปล

- บ. ๘ โดยแผ่นดินนี้ ชนชาวมอญ เบื้องหน้า ฉัน กระทำ แผ่นดิน
 บ. ๕ ใกล้เคียงแล้ว บริบูรณ์ ล่วงไป กำแพง ต่อ
 บ. ๑๐ มุมทิศที่ต่อเนื่องกัน ฉัน ชื่อ สัพพาทิสัทธิ ผู้ครอง อาณาจักร
 บ. ๑๑ ชาติกรรมดินแดนนี้ ความมหัสจรรย์ สันตะเทือน ในเวลานั้น
 บ. ๑๒ โปสาชะ สังวัจน (ชื่อปี) ขึ้น ๑๓ ค่ำ เฎฐฐะ (ชื่อเดือน) วันอาทิตย์

- ป. ๑๓ มงคลฤกษ์ ขณะนี้ ฉันท นวาศ ผู้กระทำ รัตนเจดีย์นี้
 ป. ๑๔ ตกแต่งประดับประดากับไม่มีอะไรเสมอเหมือนนั้นเจดีย์อื่น ๆ เหมือนใน
 ป. ๑๕ อาณาจักรนี้ ฉันทมัสการทั้งหมดด้วยเวลาโดยอาณภาพ
 ป. ๑๖ อันกระทำฉันทกราบไหว้ผู้กระทำรัตนเจดีย์นี้ อันว่าทั้งหมดให้
 ป. ๑๗ อันตราย อย่างใดอย่างหนึ่ง พินาศ อันว่าสรรพมงคล
 ป. ๑๘ อันประเสริฐ ขอให้เจริญรุ่งเรือง แก่ สัตว์ ทั้งหลาย ทั้งสิ้น นั้น กาล อันว่า
 ป. ๑๙ ทรัพย์สมบัติ บิดาฉัน ให้ ใน เจ้าปู่ เรา นี้ ทองคำ สอง สาม ร้อย พัน สาม

ด้านที่ ๒

คำจารึก

๑. _____ ลิศัญจลัปนัสสิง
 กลโมทย์
 ๒. ตูโรวักกลัสนิงเกลตติเยยสุ
 ไตย
 ๓. ปรัปพณัรบาร์จวลัเย...ไว้อพณั
 ปิจวลัปนเ
 ๔. หยัรสมรัสตลัสนิงปณัจลัสนิจิต
 เทยตริพณัสนิงจาม
 ๕. จวลัสนิงรลัสนิงพณัสมุณัเย
 ตระลัสนิง
 ๖. ตูปารัเยยักรัณณัพณัจลัสนิง...
 ๗. โรวักกั.....ลโมทย์
 ๘. _____ ๐ ตกกยากัพัสตุลล _____
 ๙. _____ ตลัสนิงมรุตลัสนิงพัส _____
 ๑๐. _____ โอพาทีคุณะตลัสนิง _____
 ๑๑. _____ ปรัลต ๐ ยิงสุพลตาร
 ๑๒. เลยัตนเจตติวอัมเอยัลโลโรอ
 เมสุนกลั
 ๑๓. ญับาร์ ๐ มิโปยัวิญญูโกะจุลัสนิงปณั
 ลกสตรโลง //๐//
 ๑๔. ติเยยสปรปัฏตติรจิกัเอยไว้อ
 กุนมน
 ๑๕. ชิกัตลัสนิงมรโมกัณัถรมัณณ
 ปุชั ๐ ตลัสนิงมรณเณร (ย)
 ๑๖. ๖ ๐ ตลัสนิงปรัลตณุมัสุทสิ ๐ ตลั
 สุลัณณัมลิกัติม
 ๑๗. ไวอัมมิโมยัตลัสนิง... (ย)ง.....ตริจ

คำอ่าน

- _____ เลียะ ซอญ เจ้า ปอน เขิญ
 กะละ มัว
 เต้าโร กลอม เจ้า เนญเก ต้อย ตัว เข้าเล่า
 โดย
 ปะรึบ เปียะเน่ง บา เจ้า ตัว...วู้ เปียะเน่ง
 ป้อย เจ้า ปอน
 ตัว วิ ซะมอ ซะต้อย เปียะเน่ง ปอน เจ้า ตินจัต
 ตัว ต้อยเปียะ เปียะเน่ง ตินจาม
 เจ้า ตัว เนียะเรียะเขิญ เปียะเน่ง เมียะซุน ตัว
 ตะระลย ต๊ะฮ้อย
 เต้าปา ตัว ก้อย กรณ เปียะเน่ง เจ้า บา ญี่...
 ไวอ เด็ก.....เลียะ มัว
 _____ ๐ ต๊ะก๊ะ กยากจ ปิเข้า ตะละเยย _____
 _____ ตะลาง ซะมอ ตะระลาว ปิเข้า _____
 _____ ฮาวเปยติ กุณะ เตียะ ตะลาง เข้าล _____
 _____ ปรัลต ๐ เยียง เข้าปอ ตะระ
 เลย เรียะเตียะเนียะเจตตอย วู้ เมียะ ฮัว เก้าะเซา
 เมียะซุน กลอม วิ-
 ญ บา ๐ มิโปย วิญ โกะห จุห์ ปุน ปอน
 ลักสะเกรียะโลง //๐//
 ต้อย ตัว ซะปรับ เก้า ต้อย ตรัง เด็ก ฮัว วู้
 เก้า เนียะมน
 เจ็ก ตะลาง เมียะเรียะโมก กินตอ เมียะเตียะ เมียะ
 ปะจุ ๐ ตะลาง ซะมอ ญุมเทาะ เยียะ
 ง ๐ ตะลาง ปรัลต ญุมเข้าเตียะซอ ๐ ตะลาง
 เข้าเลิง ญุมเข้าจ ติม
 วู้ มิมัว ตะลาง ตัว...เยียง.....ตรัง

๑๘. พนังขรบาร์จวส์ ๐ อต.....ทโคธ
ตส้งฉเคยส์

๑๙. ถานไว้อ์กุ //๐//

เป็ยะเน่ง เจ็ยเร็ยะ บา เจ้า ๐ อ๊อต.....เต็ยเก๊ะห์
ต๊ะ ซางเจ็ยะ ตัว ซ้อย

ทาน วุ้อ์ ทุม //๐//

อธิบายศัพท์ ด้านที่ ๒

บ. ๑ เล็ยะ (ล)
ขออนู (โสนุ)
เจ้าะ (จส์)
ปอน (ปน์)
เจ็ญงกะละ

บ. ๒ มั่ว (โมย)
เต้าโร (ตราว)
กลอม (กล)
เจ้าะ (จส์)
เน็ญงเก (นังเกล)
ต้อย (ติ)
ตัว (เจาย์)
เข้าเล้า (สุล)
โตย (โตย)

บ. ๓ ปรีป (ปรี)
เป็ยะเน่ง (พนัง)
บา (บาร์)
เจ้าะ (จวส์)
ตัว (เจาย์)
วุ้อ์ (ไว้อ์)
เป็ยะเน่ง (พนัง)
ป้อย (ปี)
เจ้าะ (จวส์)
ปอน (ปน์)
บ. ๔ ตัว (เจาย์)
ริ (ริ)
ชะมอ (สมร)
(ตัวริชะมอ -เจาย์ริสมร)
ชะต้อย (สติล)
เป็ยะเน่ง (พนัง)

อัน, ประดับประดา
เงิน, โลหะ
๑๐
๔
สิงกละ เข้าใจว่าเป็นชื่อเฉพาะ (ถ้าเสือ,
ที่อยู่ของเสือ)

๑
๖
๑๐๐
๑๐
บาท
แผ่นดิน, ดินแดน
ใน
บริเวณ, พื้นที่
แล้ว

ใกล้
พนัก
๒
๑๐
ใน
นี้
พนัก
๓
๑๐
๔
ใน
ข้าง, แถบ
ล่าง, ใต้
ในข้างล่าง, ในแถบใต้)
อันแผ่นดิน, ด้วยแผ่นดิน, โดยแผ่นดิน
พนัก

	ปอน (ป่น)	๔
	เจ้าะ (จัส)	๑๐
	ดินจัต (ทินจัตต)	๙
	คัว (เจาย์)	ใน
	คร้อยเวียะ (คริว)	แผ่นดิน
	เปี้ยะแง่ง (พนง์)	พนัก
	ดินจาม (ทินจาม)	๘
บ. ๕	เจ้าะ (จาส)	๑๐
	คัว (เจาย์)	ใน
	เนี้ยะเรียะเซียง (นรสัง)	นรสัง เข้าใจว่าเป็นชื่อเฉพาะ
	เปี้ยะแง่ง (พนง์)	พนัก
	เมี้ยะซุน (มุลัน)	๕
	คัว (เจาย์)	ใน
	ตะระลุย (ตรลย)	เจ้าลุย
	ต๊ะฮ้อย (ตห)	สงบเสียบ
บ. ๖	เต้าปา (ตุปาร์)	ที่กิน, ที่บั้ง
	คัว (เจาย์)	ใน
	ก้อยกรณ (กิริกรณ)	บริเวณใกล้ ๆ
	เปี้ยะแง่ง (พนง์)	พนัก
	เจ้าะ (จัส)	๑๐
	บา (บาร)	๒
	ญี (ญ)	เล็กน้อย
บ. ๗	ไร้ว (ไรว์)	ไว้
	เล็กจ (จัท)	ข้าทาส, คนรับใช้, ข้าพระ
	เลี้ยะ (ล)	อัน, ประดับประดา
	มัว (โมย)	๑
บ. ๘	ต๊ะกะ (ตค)	มอบถวายแก่, มอบถวายกับ
	กยากจ (กยาก)	พระพุทธเจ้า, พระพุทธรูป
	ปี้เข้า (พิสุ)	รักษาความสะอาด, ทำให้สวยงาม, ทำให้ดี
	ตะละเขียะ (ตลย)	ต้นตระกูล, บรรพบุรุษ
บ. ๙	ตะลาจ (ตลจ)	มุ่ม, เหลี่ยม
	ชะมอ (สมร)	ล่าง, ใต้
	ตะลาว (ตลาร)	ทั้ง ๖
	ปี้ซ๊ะ (พิส)	ชอก
บ. ๑๐	อาวเปียติ (โอพาติ)	ขอให้
	กณะ (กณ)	คุณประโยชน์, ประโยชน์
	เตียะ (ทะ)	ที่
	ตะลาจ (ตลจ)	มุ่ม, เหลี่ยม
	เข้าเด้า (สุสุ)	บริเวณ, พื้น

- บ. ๑๑ ปะลัด (ปลัด)
 เยียง (ยั้ง)
 เข้าป้อ (สุพล์)
- บ. ๑๒ ตะระเลย (ตรเลย)
 เรียะเตียเนียะเจตอย (รตนเจต็)
 วู้ (ไว้อ์)
 เมียะอัว (มเอยั)
 เก้า (กุลั)
 เซาะ (โออ์)
 เมียะซุน (มสุนั)
 กลอม (กลั)
 วิญ (วิญั) เวียง ก็ไ้
- บ. ๑๓ บา (บารั)
 นิปัว (นิโปยั)
 วิญ (วิญั)
 โทะห (โทะ)
 (วิญโทะห - วิญโทะ)
 งุห (งุลั)
 ปุ่น (ปุนั)
 ปอน (ปนั)
 ล้ากสั (ลกสั)
 เกรียะโลง (กรโลงั)
- บ. ๑๔ ตือย (ติ)
 คัว (เจายั)
 ซะปรีป (สปรีปั)
 เก้า (กุ)
 ตือย (ติ)
 ตรัจ (ตรัจ)
 เต็กจ (จัทัก)
 อัว (เอยั)
 วู้ (ไว้อ์)
 เก้า (กุ)
 เนียะ (น)
 มุ่น (มุนั)
- บ. ๑๕ เจ็กจ (ซัก)
 ตะลา
 เมรียะโมก (มรีโมกั)
 กินตอ (กั้นตรั)
 เมียะโตะ (มทสั)

ทิศตะวันตก
 อันว่า
 ดีมาก, มากมาย
 เจ้าปู่, ผู้กระทำ, ผู้บำรุง
 รัตนเจติย, เจติยแก้ว
 นี้
 พ่อฉัน, พ่อข้าพเจ้า
 กับ, แก่, ด้วย
 ข้าวเปลือก, หน่อ
 ๕
 ๑๐๐
 พริ้ง (ไม้กระดานหน้าใหญ่)
 ๒
 แม่ข้าพเจ้า
 พริ้ง
 นั้น
 อันที่สร้าง)
 มูลค่า, ราคา
 บุรณะ, ซ่อมแซม
 ๔
 ๑๐,๐๐๐
 เพิ่มขึ้น, ทำให้มากขึ้น
 แผ่นดิน, ดินแดน
 ใน
 สถานที่ตรงนั้น, บริเวณนั้น
 กับ, แก่, ด้วย
 แผ่นดิน, ดินแดน
 คูแล
 ข้าพาส, คนรับใช้, ข้าพระ
 ข้าพเจ้า, ฉัน
 นี้
 กับ, แก่, ด้วย
 โดย
 ชนชาวมอญ, ราษฎรชาวมอญ
 แนว
 มุม, เหลี่ยม
 ขึ้น, ทิศตะวันออก
 ท่ามกลาง
 อันเป็น

	ญะ (ญะ)	อันแนบ, อันชิด
	ปะจู้ (ปะจู้)	ทำไว้, ผังไว้
	ตะลาง (ตล้ง)	มุม, เหลี่ยม
	ชะมอ (สมร)	ล่าง, ใต้
	(ตะลางชะมอ	มุมล่าง, มุมใต้, เหลี่ยมล่าง, เหลี่ยมใต้)
	ญมหาระ (ญมฺเฮอร์)	นายช่างเถร
บ. ๑๖	เยียง (ยั้ง)	อันว่า
	ตะลาง (ตล้ง)	มุม, เหลี่ยม
	ประลือต (ปรลต)	ทิศตะวันตก
	ญมเจ้าเตยะขอบ (ญมฺสุทสี่)	นายช่างสุทสี่
	ตะลาง (ตล้ง)	มุม, เหลี่ยม
	เจ้าเล้ง (สุล้ง)	ความสูง
	ญมเจ้ากจ (ญมฺสิก)	นายช่างสิก
	ตือย (ติ)	แผ่นดิน, ดินแดน
	เมียะวู้ (มัววู้)	อันนี้
บ. ๑๗	เมียะปี้ย (มโปย)	พ่อเรา, พ่อฉัน
	ตะลาง	มุม, เหลี่ยม
	คัว (เจาย)	ใน
	เงียข (ง)	ข้างนอก, ภายนอก
	คัว (เจาย)	ใน
	ตริจ (ตริจ)	ดูแล
บ. ๑๘	เปียะเน้ง (พนง)	พนัก
	เจียเรียะ (ชร)	อ่างน้ำ, บ่อน้ำ
	บา (บาร)	๒
	เจ้าะ (จวต)	๑๐
	อือต (อติ)	ทั้งหมด
	เตียโก๊ะห์ (โทโก)	เหล่านั่น
	ต๊ะฆางเมียะ (ตสจฆ)	ต่อส่ง
	คัว (เจาย)	ใน
บ. ๑๙	ซ้อยทาน (สือทาน)	สถานที่, สถานที่
	วู้ (ไววู้)	นี้
	กาม (กั)	ด้วย

แปล

- บ. ๑ ประดับประดา เงิน ๑๐ ๔ สิ่งกละ ๑
- บ. ๒ ๖ ๑๐๐ ๑๐ บาท ดินแดน ใน บริเวณ แล้ว
- บ. ๓ ไกล พ้น ๒ ๑๐ ใน นี้ พ้น ๓ ๑๐ ๔
- บ. ๔ ใน ข้างล่าง อันแผ่นดิน พ้น ๑๐ ๔ ใน แผ่นดิน พ้น ๔ ๑๐
- บ. ๕ ๑๐ นรสิงห์ พ้น ๕ ใน เจ้าลุย สงบเสียบ
- บ. ๖ ที่กัน ใน บริเวณใกล้ ๆ พ้น ๑๐ ๒ เล็กน้อย
- บ. ๗ ไว้ ข้าพระ อัน ๑
- บ. ๘ มอบถวายกับ พระพุทธเจ้า รักษาความสะอาด บรรพบุรุษ
- บ. ๙ มุม ล่าง ทั้ง ๖ ซอก
- บ. ๑๐ ขอให้ ประโยชน์ ที่ มุม บริเวณพื้นที่
- บ. ๑๑ ทิศตะวันตก อันว่า ที่ดีมาก
- บ. ๑๒ พระผู้เป็นเจ้า รัตนเจดีย์ นี้ พ่อข้าพเจ้า กับ ข้าพลีเอก ๕ ๑๐๐ วิญ
- บ. ๑๓ ๒ แม่เรา วิญ นั้น มูลค่า บุรณะ ๔ ๑๐,๐๐๐ เพิ่มขึ้น
- บ. ๑๔ ดินแดน ใน บริเวณนั้น กับ แผ่นดิน ดูแล ข้าพระ ข้าพเจ้า นี้ กับ โดย ชนชาวมอญ
- บ. ๑๕ แนวมุม ทิศตะวันออก ท่ามกลาง อันชิด กระทำไว้ มุม ล่าง นายช่างเถร
- บ. ๑๖ อันว่า มุม ทิศตะวันตก นายช่างสุทสี มุม ความสูง นายช่างลิก แผ่นดิน อันนี้
- บ. ๑๗ แม่ข้าพเจ้า มุม ใน ข้างนอก ใน ดูแล
- บ. ๑๘ พ้น บ่อน้ำ ๒ ๑๐ ทั้งหมด เหล่านั้น ต่อ สงฆ์ ใน สถานที่ นี้ ด้วย

แปลโดยความ ด้านที่ ๑

ข้าพเจ้าลัทธิพิทักษ์ ผู้ครองอาณาจักรแห่งชนชาวมอญ ได้ทำการผาติกรรม^๑ ดินแดนอันมหัศจรรย์นี้ด้วยทรัพย์ของข้าพเจ้า มีทองคำจำนวน สอง สาม ร้อย พัน สาม^๒ เพื่ออุทิศถวายแด่พระราชบิดาและพระอัยกา

ในปีโพสะชะสังวัจจร เดือนเชษฐะ ขึ้น ๑๓ ค่ำ วันอาทิตย์ อันเป็นมงคลฤกษ์ ข้าพเจ้า ได้สร้างพระรัตนเจดีย์ตกแต่งประดับประดาอย่างประณีตงดงาม ไม่มีพระเจดีย์ใดในอาณาจักรนี้จะเสมอเหมือน

ข้าพเจ้า ได้กระทำการบูชากราบไหว้พระรัตนเจดีย์ ด้วยอานุภาพแห่งการบูชากราบไหว้นี้ ขอให้อันตรายเป็นไปอย่างหนึ่งจงพิณาศไป ขอสรรพมงคลทั้งหลายอันประเสริฐ และความเจริญรุ่งเรืองจงมีแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นตลอดกาลนั้นเทอญ

ด้านที่ ๒

ได้ประดับประดาสิ่งกละ ๑ เงิน ๑๔ บริเวณภายในใกล้ผนังนี้ ๓๑๔ ภายในผนังส่วนล่าง ๑๔ บริเวณผนัง ๘๐ ผนัง ๕ นรสิงห์ ๑๐ ที่กันผนังส่วนของเจ้าลุย ๑๒

ได้ถวายข้าพระแห่งบรรพบุรุษจำนวนหนึ่ง ไว้สำหรับรักษาพระพุทธรูปอันประดิษฐานอยู่ที่มุมส่วนล่างทั้ง ๖ ถวายที่ดินด้านทิศตะวันตกพร้อมทั้งข้าวเปลือก ๕๐๐ วิญ ของพระราชมารดา ๒ วิญ

ข้าพเจ้า และพระราชมารดา พร้อมด้วยชนชาวมอญได้บูรณะผนังในบริเวณต่าง ๆ ดังนี้
พระราชมารดาของข้าพเจ้า ทรงบูรณะผนังมุมด้านนอกและด้านใน และทรงสร้างบ่อน้ำ ๒๐ บ่อ
อุทิศถวายแด่พระสงฆ์ในอารามที่นี้

นายช่างเถร กระทำทามกลางและแนวมุมอันชิดกับส่วนล่างด้านทิศตะวันออก

นายช่างลิกและนายช่างสุทลี กระทำมุมส่วนบน ด้านทิศตะวันตก

มูลค่าการบูรณะทั้งสิ้น ๔๐๐,๐๐๐

เทิม มีเต็ม อ่านและเรียบเรียง

จำปา เยื้องเจริญ แปลและอธิบายศัพท์

^๑ ผาติกรรม - การชดใช้, การตอบแทน, การแลกเปลี่ยน

^๒ น่าจะเป็น - “สามพันหนึ่งร้อยสามสิบสอง (๓,๑๓๒)”

ฉพ. ๕
จารึกอาณาจักรปุนไชย
อักษรมอญโบราณ ภาษามอญ
พุทธศตวรรษที่ ๑๓

คำจารึก

๑. //๐//ตขุตรลราชปุนเขณูน(คร)
๒. .ลัฏฐิรุมหุตส(เจตีย)โวอ์ตุล
๓. (ง์)เขยยตขุปนทิต์ยง์อาร์สรง
๔. .โวอ์โอร์ตุลจจลนปุนสรงตขุ
๕. ตรลราชอ์โกอ์..//๐//
๖. (ป)อ์กุยัก์สุมังลกกนรสิงหุ
๗. ...พนง์(กรม)บารจวสสสุนพนง์
๘.ยบารจวสสโมยพนง์(ง์)

คำอ่านภาษามอญ

//๐//ตะจู้ ตะระเล็ย เร็ยย ปุนะเจยง เนียะเกียะเรียะ
..ลั กุติะรื เมียะฮ้อสชะ เจตอยเยียะ วุอ์ เต้าเล็-
ง ตัว ตะจู้ ปอนดิต เยียง อาง ขาง
..วุอ์ โอ ตะเล็ง จะลน ปุนะ ขาง ตะจู้
ตะระเล็ย เร็ยย อ้อต เก้าท..//๐//
ป้อย กย้ากจ สะเมิงง เลียะจักกะเนียะเรียะเซิงง ตุม
...เปียะเนง กรอม บาร เจ้าะ (เมียะ) ซุน เปียะเนง
...ย บาร เจ้าะ มัว เปียะเนง

คำอธิบายคำศัพท์

บ. ๑	ตะจู้ (เตห)	พ่อปู่
	ตะระเล็ย เร็ยย (ตรลราช์)	ผู้ครองอาณาจักร, ผู้ครองอาณาจักร
	ปุนะเจยงเนียะเกียะเรียะ(ปุนเขณูนกร)	ปุนเขยยังนกร, ปุนไชนนกร
บ. ๒	กุตระ(กุตริ)	ทำให้เกิด, เป็นประธาน
	เมียะฮ้อสชะเจตอยเยียะ(มหาสุสเจตีย)	มหาเจตีย, พระเจตียใหญ่
	วุอ์(โวอ์)	นี้
	เต้าเล็ง(ตุลึง)	นำ
บ. ๓	ตัว(เขย)	ใน
	ตะจู้ (เตห)	พ่อปู่
	ปอนดิต (ปณชาติ)	บัณฑิต
	เยียง(ยง)	อันว่า
	อาง(อาร์)	เป็น
	ขาง(สรง)	สงฆ์
บ. ๔	วุอ์(โวอ์)	นี้
	โอ(โอร)	ขอ
	ตะเล็ง(ตุลึง)	มา
	จะโลน(จลน)	กิจการงาน, กิจการ
	ปุนะ(ปุน)	บุรณะ, ซ่อมแซม
	ตะจู้(เตห)	พ่อปู่
บ. ๕	ตะระเล็ย เร็ยย(ตรล ราช์)	ผู้ครองอาณาจักร, ผู้ครองอาณาจักร

	อ้อต(อค์)	ทั้งหมด
	เก๊ะ(โก๋)	กับ, แก่, ด้วย
บ. ๖	ป้อย(ป้อ)	สาม
	กย้ากจ(กยาก็)	พระพุทธรูป
	สะเมิง(สมัย)	พระมหากษัตริย์, ตำแหน่งขุนนาง
บ. ๖	เลี้ยะจักกะนะเรียเซิง(ลจกนรลิ่ง)	ละจักกนรลิ่ง เป็นชื่อเฉพาะ
	ตุม(ทุ)	แข็งแรง, แน่นหนา
บ. ๗	เปี้ยะแนง(พุนัง)	พนัก
	กรอม(กรุ่ม)	น่าจะ เป็น "กลอม(กลั)" ซึ่งแปลว่า ร้อย
	บาร์(บาร์)	สอง
	เจ๊ะ(จอส)	สิบ
	ซุน(สุน)	น่าจะ เป็น "เมียะซุน(มสุน)" ซึ่ง
		แปลว่า ห้า
	เปี้ยะแนง(พุนัง)	พนัก
บ. ๘	บาร์(บาร์)	สอง
	เจ๊ะ(จอส)	สิบ
	มัว(มอย)	หนึ่ง
	เปี้ยะแนง(พุนัง)	พนัก

แปลโดยความ

พระมหากษัตริย์ผู้ครองอาณาจักรปุณโยนคร ได้ทรงสร้างพระมหาเจดีย์ไว้
 ที่นันทนิตได้เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ พร้อมด้วยสมิงละจักกะนรลิ่ง ได้บูรณะพระมหาเจดีย์ ได้สร้าง
 พระพุทธรูป 3 องค์ และพนัก 125 พนัก 21

เทิม มีเต็ม อ่านและเรียบเรียง
 จำปา เยื้องเจริญ แปลและอธิบายศัพท์
 จตุพร คิริสัมพันธ์ เรียบเรียงคำแปล

ถพ.๗

จารึกวัดแสนข้าวห่อ(ตะจุ่มหาเถร)

อักษรมอญโบราณ ภาษามอญ

พุทธศตวรรษที่ ๑๗

คำจารึก

๑. เอยยยโมตชุมหา(เถร)
๒. ... (ภุ)เซยยมหานครีการ์ถเอยย
๓. (ตา)วเซยยสินะคนทอเอยยกุต(นั)
๔. ตริปิตปิธเอยยสินทานโกะห์(ตุ)
๕. ยยชูปูนอชวปปโมยยมหาโพธิ์ปิจาสส
๖. เอยยปนัรจรูปกยาร์กจสพพารัมมสุ
๗. ณ์จวสสอตชุตตรละสสณัณว้างเอ
๘. ยยจโลมหาวลลคุห์โมยยเอยยปลั
๙. เอยยปนัชนัมหาโพธิ์เอยยปอ(ตจิง)
๑๐. ปการโมยยกณห์ปริดโมยยนอ
๑๑. โมยยสโลปปโมยเอยยจตุเตยย
๑๒. มหาวลลเอยยจนกัสลปตต์เตยยมหาวลล
๑๓. เอยยจตุพนังจสสโรลโมยยลรกัน
๑๔. นโมยยจรปปบาร์เอยยจตุอิชุกห์

คำอ่านภาษามอญ

อัว เยียะไม่ว ตะจู้ เมียะหาเถระ
 ...ภุญเจียะเย เมียะหาเนียะเกียะเรียะ กาละ อัว
 ตาว ตัว ซอยเนียะเกียะนตอัว แก๊ตอน
 ตริายปอียตะ ปอีย ตัว ซ้อยทาน เก๊าห์ ตู-
 ย ดิปูน ชป มัว เมียะฮาโพธิ์ ปอีย เจ้าะ
 อัว ปอน เร็งอู๊ปป กยาร์ก เจ้าะ เปรียะ เมียะชู
 นโจีะอตะจู้ ตะระเลีย เรียะ ญุ่น แวง อัว
 ว จะโล้ว เมียะฮาวอล กู้ห์ มัว อัว ปะ
 อัว ปุน จัน เมียะฮาโพธิ์ อัว ปะ ตะเดญ์
 ปะกา ว มัว กุณดี ปริด มัว เนียะ
 มัว สโลป มัว อัว จู๊ต ตัว
 เมียะฮาวอล อัว จะนิก สละปอด ตัว เมียะฮาวอล
 อัว จู๊ต เปียะแน่ง เจ้าะ เจียะโล้ว มัว แล่งกัน
 เนียะ มัว สโลป บาร์ อัว จู๊ต อิจู กู้ห์

อธิบายศัพท์

อัว
 เยียะไม่ว
 ตะจู้
 เมียะหาเถระ
 ภุญเจียะเย
 เมียะหาเนียะเกียะเรียะ
 กาละ
 อัว
 ตาว
 ตัว(คอย)
 ซ้อยเนียะเกียะนต
 อัว
 แก๊ตอน

ฉัน, ข้าพเจ้า
 ชื่อ
 ตะชู, พ่อปู่
 มหาเถระ
 ภุญไชยยะ
 มหานคร
 เวลา, สมัย
 ฉัน, ข้าพเจ้า
 อาศัย, อยู่
 ใน
 เสนาสนะราวป่า, อรัญวาสี
 ฉัน, ข้าพเจ้า
 สร้าง, ตั้ง

ตร้ายปายตะ
ปาย
ตัว(คอย)
ซ้อยทาน
เกาะห์
ตย
คิปน
ขป
มัว(โม้ย)
เมยะฮาโปธ
ปายเจ๊ะ
อัว
ปอน
เร้ง
รู้ป
กยากจ้
เจ๊ะ
เปรียะ
เมยะขุนโจีะ
ตะจู้
ตะระเล้ย
เรยะ
ญุ่น
แวง
อัว
จโด้ว
เมยฮาวอล
กี้ห์
มัว(โม้ย)
อัว
ป๊ะ
อัว
ปุ่น
จั้น
เมยะฮาโปธ
อัว
ป๊ะ
ตะเคิญจ้

ไตรปิฎก, ตรีปิฎก
สาม
ใน
สถานที
นั้น
แล้ว
บริบูรณ์
ศาลา
หนึ่ง
มหาโพธิ
สามสิบ
ฉัน, ข้าพเจ้า
กระทำ, สร้าง, บูรณะ
ศาลา, โรง
รูป
พระพุทธเจ้า, พระพุทธรูป
สิบ
มะพร้าว
หักสิบ
ตะขู, ฟอปปู
เจ้าปู, บรรพบุรุษ
อาณาเขต
ใกล้
วัง, พระราชวัง
ฉัน, ข้าพเจ้า
ไว้
มหาวัลล
คูหา
หนึ่ง
ฉัน, ข้าพเจ้า
กระทำ
ฉัน, ข้าพเจ้า
บูรณะ, บำรุง
มหาชน, ราษฎร
มหาโพธิ
ฉัน, ข้าพเจ้า
กระทำ
ฉัตร, เศวตฉัตร

ปะกา
 มัว(ม้วย)
 กุณดี
 ปรีต
 มัว(ม้วย)
 เนียะ
 มัว(ม้วย)
 สโลป
 มัว(ม้วย)
 อัว
 จูต
 คัว(คอย)
 เมียะสาวอล
 อัว
 จะนั๊ก
 สละป้อต
 คัว(คอย)
 เมียะสาวอล
 อัว
 จูต
 เปียะแนง
 เจาะ(จีะ)
 เจียะโล้ว
 มัว(ม้วย)
 แลงกัณ
 เนียะ
 มัว(ม้วย)
 สโลป
 บาร์
 อัว
 จูต
 อัจ
 กุห์

ดอกไม้
 หนึ่ง
 คันจู
 พระปรีตดี
 หนึ่ง
 กะบุง
 หนึ่ง
 กะเพาะ(ภาชนะเครื่องใช้ชนิดหนึ่ง)
 หนึ่ง
 ฉั่น, ข้าพเจ้า
 ใส่
 ใน
 มหาวัลลี
 ฉั่น, ข้าพเจ้า
 ทำให้บริบูรณ์, สมโภช
 คัมภีร์โบราณ
 ใน
 มหาวัลลี
 ฉั่น, ข้าพเจ้า
 ใส่
 คันดิน, ผั่งกัน
 ลีบ
 วัว
 หนึ่ง
 กู
 กะบุง
 หนึ่ง
 กะเพาะ(ภาชนะเครื่องใช้ชนิดหนึ่ง)
 สอง
 ฉั่น, ข้าพเจ้า
 ใส่
 ยายเล็ก (ในที่นี้จะหมายถึงอัฐิของยายเล็ก)
 กูหา

แปลโดยความ

ข้าพเจ้า ผู้มีชื่อว่า ตะขุมหาเถระ ได้พำนักอยู่ที่อรัญญิกเสนาสนะราวป่า ในภุญไชยมหานคร ข้าพเจ้า ได้สร้างพระไตรปิฎกทั้งสามครบบริบูรณ์ พร้อมกับได้สร้างศาลา ๑ หลัง หอสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป ๑๐ องค์ ฉัตรดอกไม้อีก ๑ องค์ ภายในบริเวณสถานที่ใกล้กับเขตพระราชวัง ได้ปลูกมะพร้าว ๕๐ ต้น ต้นมหาโพธิ์ ๓๐ ต้น และได้มอบคนจำนวนหนึ่งไว้สำหรับบำรุงรักษาต้นมหาโพธิ์

ข้าพเจ้า ได้สร้างคฤหาและผนังกัน ๑๐ ผนัง สร้างคณเรฐพระปริตต์จบบริบูรณ์ สร้างกะบุง ๑ กะเพาะ (ภาชนะเครื่องใช้) ๒ ถวายไว้ ๑ คู่ ไว้ในมหาวัลล์ และได้อัญเชิญอิฐแห่ง "อิฐ" เข้าประดิษฐานไว้ในคฤหา

เทิม มีเต็ม อ่านและเรียบเรียง
จำปา เยื้องเจริญ แปล อธิบายศัพท์และตรวจแก้

๑. กลุ่มภาษามอญโบราณและบาลี จำนวน ๙ หลัก

- ลพ ๑ (๓๕๓/๑๘) ศิลาจารึกหริภุญไชย อักษรมอญโบราณ ภาษามาลี และภาษามอญ สมัยพระเจ้าสวาทิสิทธิ อยุธยาพุทธศตวรรษที่ ๑๗ พบที่วัดดอนแก้วหรือ วัดเซตวัน อ.เมือง จ.ลำพูน
“พระเจ้าสวาทิสิทธิ ทรงทูลบำรุงพระพุทธศาสนาและทรงผนวชที่วัดเซตวัน ซึ่งพระองค์ ทรงสร้างพร้อมด้วยพระโอรสทั้ง ๒ พระองค์”
- ลพ ๒ (๓๕๔/๑๘) ศิลาจารึกหริภุญไชย อักษรมอญโบราณ ภาษามาลี และภาษามอญ สมัยพระเจ้าสวาทิสิทธิ อยุธยาพุทธศตวรรษที่ ๑๗ พบที่วัดกู่กุด หรือวัดจามเทวี อ.เมือง จ.ลำพูน “พระเจ้าสวาทิสิทธิ ทรงปฏิสังขรณ์พระรัตนเจดีย์ เพราะองค์เดิมพังทะลายเนื่องจากแผ่นดินไหว (คือพระธาตุเจดีย์กู่กุด หรือวัดจามเทวี บัดนี้)
- ลพ ๓ (๓๕๖/๑๘) ศิลาจารึกหริภุญไชย อักษรมอญโบราณ อยุธยาพุทธศตวรรษที่ ๑๗ พบที่วัดมหาวัน อ.เมือง จ.ลำพูน
“รายชื่อผู้อุทิศพัสดุ สิ่งของ และที่ดินถวายแด่พระพุทธศาสนา”
- ลพ ๔ (๓๕๘/๑๘) ศิลาจารึกหริภุญไชย อักษรมอญโบราณ ภาษามอญ อยุธยาพุทธศตวรรษที่ ๑๗ พบที่ วัดดอนแก้ว หรือวัดเซตวัน อ.เมือง จ.ลำพูน
“สร้างเจดีย์และผูกพัทธสีมา”
- ลพ ๕ (๓๕๙/๑๘) ศิลาจารึกมอญโบราณ ภาษามอญ อยุธยาพุทธศตวรรษที่ ๑๗ พบที่วัดกู่กุดหรือวัดจามเทวี อ.เมือง จ.ลำพูน
“ตชูกษัตริย์แห่งหริภุญไชยนครองค์หนึ่ง ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในพระพุทธศาสนา ทรงสร้างสถานที่สงฆ์สงฆ์สร้างเจดีย์ เป็นต้น”
- ลพ ๖ (๓๕๗/๑๘) ศิลาจารึกหริภุญไชย อักษรมอญโบราณ ภาษามอญ พ.ศ. ๑๖๒๘ พบที่บ้านหลวย อ.เมือง จ.ลำพูน
“การถวายข้าพระและรายชื่อผู้ถวาย ตลอดจนอุทิศที่ดินวัดเซตวัน”
- ลพ ๗ (๓๕๕/๑๘) ศิลาจารึกหริภุญไชย อักษรมอญโบราณ ภาษามอญ อยุธยาพุทธศตวรรษที่ ๑๗ พบที่ วัดแสนข้าวห่อ คือบริเวณที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย จ.ลำพูนบัดนี้ “ตชุมหาเถร ทำศาลาปลูกต้นไม้โพธิ์ มะพร้าวและจารพระปริตต์ บรรจุอัฐิบรรพชนใน คูหา ที่วัดมหาวัน”

๒. กลุ่มภาษาไทยล้านนา จำนวน ๒๘ หลัก

- ลพ ๘ (๓๔๕/๑๘) ศิลาจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย ไม่ปรากฏศักราช พบที่วัดตันผึ่ง อ.เมือง จ.ลำพูน
กล่าวถึง พระ (มหา) มังคละประทยา (มงคลปัญญา) กับพระมหาสามเฝ้า (จตุร) ญาณ พระมหาสามัญญสาคร และวัดทาลมช้าง
- ลพ ๙ (๓๔๑/๑๘) ศิลาจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๑๙๕๔ พบที่เมืองพะเยา จ.พะเยา
กล่าวถึง พระมหาเถรพุทธเสน เป็นประธานในการสร้างพระสุวรรณมทวิหาร เจ้ามหาราช และมหาเทวีได้ถวายนา แก่พระสุวรรณมทวิหารและลำดับกษัตริย์ล้านนาเริ่มต้นแต่ พระยามังราย

- ฉพ ๑๐ (๓๒๖/๑๘) ศิลจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย รัชสมัยพระเมืองแก้วไม่ปรากฏศักราช พบที่ อ.เมือง จ.พะเยา
 “พระราชโองการสมเด็จพระเจ้ามหาพิตร พระมหาเทวี พระราชมาตา กับพระเจ้าเมืองญีพยาว ให้ฝังจารึก ที่วัดพระคำ ในจารึกนี้มีสำเนาพระโองการเป็นคำประพันธ์คล้ายกาพย์”
- ฉพ ๑๑ (๓๓๕/๑๘) ศิลจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ พบที่ อ.เมือง จ.พะเยา
 “พระมหาเถรเจ้าธรรมทิน และการอุทิศข้าพระ”
- ฉพ ๑๒ (๓๒๕/๑๘) ศิลจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๒๐๗๘
 “พระราชโองการให้ขายอดตระหนานดาบเรือนไปบัญชาให้ เจ้าขุนเมืองพะเยาเชียงคอง ให้สร้างมณฑล”
- ฉพ ๑๓ (๓๔๘/๑๘) ศิลจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ พบที่ วัดแสนข้าวฟ่าง อ.เมือง จ.ลำพูน
 “เล่าเรื่อง การเสวยราชย์ของกษัตริย์องค์หนึ่ง และการตั้งสัตยาธิษฐาน”
- ฉพ ๑๔ (๓๔๗/๑๘) ศิลจารึกล้านนาไทย ภาษาไทย ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ พบที่วัดพระธาตุฯ อ.เมือง จ.ลำพูน “การตั้งสัตยาธิษฐานเพื่อมิให้ภัยอันตรายใดๆ เกิดขึ้นแก่ข้า และราชสมบัติ”
- ฉพ ๑๕ (๓๒๖/๑๘) ศิลจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย สมัยพระเมืองแก้ว พ.ศ. ๒๐๔๓ พบที่ วัดพระธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน
 “สร้างหอพระไตรปิฎก” พระธรรมมณเฑียร และจารคัมภีร์ ๔๒๐ คัมภีร์เก็บรักษาไว้พร้อมกับสร้างพระพุทธรูปทองคำประจำอยู่ที่ พระธรรมมณเฑียร นี้
- ฉพ ๑๖ (๓๒๔/๑๘) ศิลจารึกล้านนาไทย อักษรธรรม อักษรไทยล้านนา ภาษาบาลี ภาษาไทย พ.ศ. ๒๐๓๑ พบที่ อ.เมือง จ.ลำพูน
 “สร้างวัดพันตอง ที่เมืองเชียงแสน (อ.เชียงแสน จ.เชียงราย)”
- ฉพ ๑๗ (๓๓๖/๑๘) ศิลจารึกล้านนาไทย อักษรไทย ภาษาไทย พ.ศ. ๒๑๕๔ พบที่ จ.เชียงราย
 “พระธาตุเจ้าสำแดงปฏิหารย์ เมื่อวันเพ็ญ เดือน ๖ ปีจอ จ.ศ. ๙๗๓”
- ฉพ ๑๘ (๓๕๒/๑๘) ศิลจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๒๐๕๐ พบที่วัดสันมะค่า อ.เมือง จ.ลำพูน
 “พันติ สร้างวัดเวฬุวัน และถวายกุศลแก่มหาเทวี ณ ช่วงพระมหาธาตุเจดีย์ ต่อหน้าพระสงฆ์ทั้งหลาย มีมหาสามีญาณโพธิ เป็นต้น”
- ฉพ ๑๙ (๓๓๒/๑๘) ศิลจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๒๐๔๕ พบที่วัดบุญนาค จ.พะเยา
 “พ่อยุ่หัวให้แสนญาณกลียา กินเมืองพยาว และกล่าวถึงเมืองพระพุทธศาสนา และชื่อขุนนางต่าง ๆ ”
- ฉพ ๒๐ (๓๕๐/๑๘) ศิลจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๒๐๔๗ พบที่วัดกู่เล้า อ.เมือง จ.ลำพูน
 “พระมหาเถรเจ้า วัดท่าแพ พร้อมด้วยมหาเถรมาสดา (ปราสาท) และเจ้าพันนาหลังไว้ข้าพระวัดบุญนาค”
- ฉพ ๒๑ (๓๓๓/๑๘) ศิลจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๒๐๒๗ พบที่ จ.เชียงราย
 “พระเจ้าติโลกราช ได้ชักชวนท้าวมุข เชียงราย เจ้าหมื่นขวา เจ้าหมื่นซ้ายอ้าย และนักบุญทั้งหลาย สร้างพระพุทธรูปไว้ในถ้ำ”
- ฉพ ๒๒ (๓๓๐/๑๘) ศิลจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๒๐๔๙ พบที่ อ.เมือง จ.พะเยา

“สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระชินสีห์ เจ้าผู้เป็นอริยเดชในแผ่นดินหลวง ให้มหาเถรชัยบาล-
รัตน์ปัญญา ขออนุญาต มหาราชาธิราช ผังจารึก ณ วัดวิสุทธาวาส เมืองพะเยา”

ฉพ ๒๓ (๓๔๕/๑๘) ศิลาจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๒๐๓๒ พบที่วัดหนองหมาม
อ.เมือง จ.ลำพูน

“มหาธาเทวี ให้ทองสักโกอันเกลือกด้วยคำ จำนวน ๑๐๐ บาท เพื่อการค้าโยดพระเจดีย์
ณ วัดช่วงชุมแก้ว”

ฉพ ๒๔ (๓๓๓/๑๘) ศิลาจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๒๐๑๗ พบที่ อ.เมริม จ.เชียงใหม่
“เจ้าเหนือหัวหมื่นพระยาสองแควแก้ว พระเจ้าผู้เป็นลูกให้มากินเมือง”

ฉพ ๒๕ (๓๔๓/๑๘) ศิลาจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๒๑๐๒ พบที่ อ.เมือง จ.ลำพูน
“พระมหาเถรหลวง เจ้าปา พระมหาสามิ เจ้าป่าแดง และมหาสวนคำเป็นประธานแก่
สงฆ์สมมติชนธสีมา มหาสีมาในป่าแก้ว”

ฉพ ๒๖ (๓๓๔/๑๘) ศิลาจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๒๐๔๓ พบที่ จ.เชียงราย
“พระมหาเทวีเจ้าให้ผังจารึกไว้ ณ วัดมหาโพธิ์”

ฉพ ๒๗ (๓๓๘/๑๘) ศิลาจารึกล้านนาไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๒๐๕๕ พบที่ จ.เชียงราย
“อุทิศสวนกุศลในการสร้างวัดเก้ายอด ถวายแก่เจ้าเหนือหัวและเจ้าสี่หมื่นพยาวให้
คนผังจารึก ณ วัดเก้ายอด”

ฉพ ๒๘ (๓๔๒/๑๘) ศิลาจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย ศักราชไม่ปรากฏ พบที่ จ.เชียงราย
“พระมหาสังฆราชศรีไตรปิฎกอุฎฺเฒาเทพ เจ้าปาวก มหาเถรสุวรรณ เจ้าปาลังคะ
มหาเถรธรรมโรจเจ้าจอมทอง มหาสามีนันทปัญญาเจ้าวัดหมื่นไร่ มหาสามิเงินทรงสี
ปานสุ่มคล มหาสามิเจ้าวัดพญาว้าง มหาเถรอินทรปัญญาวัดศรีชุม”

ฉพ ๒๙ (๓๔๐/๑๘) ศิลาจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๒๐๖๗ พบที่ จ.เชียงราย
“ศาสนแห่งพระโคตมเจ้าล่วงพ้นไปแล้ว ๒๐๖๗ พระราชาและกล่าวถึงขนาดส่วนต่าง ๆ
องค์พระชาวกา”

ฉพ ๓๐ (๓๒๕/๑๘) ศิลาจารึกล้านนา ภาษาไทย ศักราชไม่ปรากฏ พบที่ อ.เมือง จ.พะเยา
“การถวายบุญแก่พระเป็นเจ้าแม่ลูกทั้งสอง และเทพยดาทั้งหลาย การไว้ข้าพระให้
อุปฐากพระพุทธรูปและชาวเจ้าสงฆ์วัดงแลง”

ฉพ ๓๑ (๓๓๕/๑๘) ศิลาจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย ศักราชไม่ปรากฏ พบที่วัดการณ
อ.สารภี จ.เชียงใหม่
“การสร้างพระพุทธรูปองค์หนึ่ง มีน้ำหนักถึง ๑๕,๐๐๐ ทอง การไว้ข้าคน ข้าวของสำหรับ
พระพุทธรูป”

ฉพ ๓๒ (๓๔๖/๑๘) ศิลาจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย ศักราชไม่ปรากฏ พบที่วัดจามเทวี
อ.เมือง จ.ลำพูน
“พระเป็นเจ้ามีศรัทธาและกล่าวถึงหมื่นดัมพาวี หมื่นผิงแกน พันออกซ้าย”

ฉพ ๓๓ (๓๓๗/๑๘) ศิลาจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๒๐๔๒ พบที่ อ.เมือง จ.ลำพูน
“การไว้คนเพื่อรักษาพระวัดกลางพยาว”

ฉพ ๓๔ (๓๕๑/๑๘) ศิลาจารึกล้านนา อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย พ.ศ. ๒๐๓๒-๒๐๕๕ พบที่วัดพระเจ้า
คำตัน (สุวรรณอาราม) อ.เมือง จ.ลำพูน
“พระมหาเทวีเจ้าตนยา ให้หมื่นหมอสุมธวานาพระพุทธรูปองค์หนึ่งรูปนาไว้ ณ วัด
สุวรรณอาราม

นายมหินทร์ สว่างวิหาร ปราการและพระพุทธรูป ณ สุวรรณอาราม แล้วถวายบุญแก่
พระมหาเทวีเจ้า”

ลพ ๓๖ (๓๒๘/๑๘) ตีลาจารึกล้านนาไทย อักษรไทยล้านนา ภาษาไทย ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ พบที่ วัด
พระธาตุนา อ.เมือง จ.ลำพูน
“(อักษรลบเลือนมาก)”

